

XIII. évfolyam, 137. szám

2013. március

Irodalmi Jelen

Halmi Tamás: Sebláz

Szokolay Zoltán:
Egy kőben fekszem

Deák-Takács Szilvia:
Egyre kevesebb

Jónás Tamás: Kemény

Acsai Roland: Felhőúszató

Kántor Zsolt:
Sör, tejföl, visszavarrt lélek

Boldog Zoltán:
Az Arany János-átverés?

Küzdelem, vereség, küzdelem –
beszélgetés
Böszörményi Zoltánnal

Vihar a sarokban –
Miklya Anna Eső című regényéről

Bodor Pál (Diurnus):
Csép Sándornak mindannyian
fontosak voltak

Hazafogalmak ütköztetése

- 3 Sebláz – **Halmai Tamás** versei
6 Egy kőben fekszem: **Szokolay Zoltán** versei
12 Egyre kevesebb – **Deák-Takács Szilvia** novellái
14 **Majoros Sándor**: Nagykanális – regényrészlet, 10. rész
26 Kemény – **Jónás Tamás** versei
29 Láthatatlan faliszőnyeg, Felhőúsztató – **Acsai Roland** verse és novellája
31 Sör, tejföl, visszavarrt lélek – **Kántor Zsolt** versei
34 **Viola Szandra** versei
36 Világok harca: A marsi invázió után – **Galántai Zoltán** regénye, 1. rész
44 Az Arany János-átverés? – **Boldog Zoltán** tárcája
47 Mitől sírnak a költők? – **Gömöri György** tárcája
49 Küzdelem, vereség, küzdelem – beszélgetés **Böszörményi Zoltánnal**
53 „A gyerekkönyv lesz az utolsó, ami el fog tűnni” – beszélgetés **Czakó Rékával**
59 A metálos slammer – beszélgetés **Angyal Gyulával**
66 Pult mögötti líra és székely slam poetry – beszélgetés **Vass Ákos Lajossal**
72 Véres komolytalanságok – **Bárdos József** rovata – Ernest Hemingway: Vándorünnep (részlet)
75 Vihar a sarokban – **Miklya Anna** *Eső* című regényéről
79 Zöldhályogon keresztül az élet – **Áfra János** *Glaukóma* című verseskötetéről
82 Plágium vagy readymade? – Egy Petri-díjas Bulvár-botrányai – **Bognár Péter** *Bulvár* című kötetéről
88 A kettétört feszületet összetartó gondolatok – **Szénási Zoltán** *Párhuzamosok a végtelenben* című tanulmánykötetéről
92 Az elágazó szócikkek kertje – a *Rejtő lexikon*ról
96 Az alternatív Pál utcai fiúk – **Kácsor Zsolt** *Rettenetes Vlagyimir* című kötetéről
101 Gérecz Attila feltámadása – a Hangzó Helikon sorozat legújabb darabjáról
104 **Bodor Pál (Diurnus)**: Csép Sándornak mindannyian fontosak voltatok
111 Hazafogalmak ütköztetése – Bekezdések **Kemény István** *Búcsúlevél* és **Böszörményi Zoltán** *Egy búcsúlevélre* című verséről
117 **Deák-Sárosi László**: „Mért most szakadt a cérna?”

SEBLÁZ

HALMAI TAMÁS versei

Kihalt város

Sziszeg a semmi alaktalan kobra
s anyagtalan mutánsok menetelnek
az ördög is menekülőre fogja
ha megszállja az éjszaka a testet

s ítéletidő szaggatja a csontot
vihart varrtak az átokverte bőrbe
ledönt a szél egy fényből emelt tornyot
murva zuhog a vörhenyes tetőkre

rontást suttog egy üres babaház
a gazdátlan hang gazzá babonáz
kihalt város a test kihúlt az újhold

de aki eddig szóközökbe bújt
egy utcasarkon gregoriánt dúdol
az angyal aki szerette a bluest

Sebláz

„...beteljesítve
bukásod fokozatait.”
Pilinszky János: Kétéltű szörny

Testbe varrt vak madárraj
az ösztönök
mindegyik húz magával
egy ördögöt
lopni hazudni csalni
fölajzanak
ha fül vagy ők csapatnyi
szilaj szavak
ha szem vagy ők seregnyi
és szemtelen
rémkép segíts szeretni
jöjj szerelem
mielőtt elsötétül
megsüketül
az anyagba tér nélkül
zárt szürke úr

A szem ablakán néz ki
bámul a lény
a látványt ő tetézi
lázsal szegény
ő hallgat hallgatózik
éj évadán
holt tenger fülkagylónyi
leviatán
a falra fested hogyha
a fal tükör
s megállsz nem óvakodva
trükkjeitől
neved viselő démon
lélektelen
tort ül a szakadékon
életeden

Zsákba szegve a préda
testbe a lét
a bűnök martaléka
mégse elég
a ragadozó álom
mert fény fakad
hogy szerelmet szolgáljon
aki szabad
mert valaki a szörnynek
is megbocsát
szélnek ereszti összes
vak madarát
és a tűzről a rossz fát
ím elveszi
a világosság hosszát
így szabva ki

Az csak a test ha szájal
az csak a szív
ami parázna bájjal
varázsra hív
a gondolatok lobbál
rajzó sebek
gondolj az angyaloddal
alvó beteg
ahol lekuporodnál
épp ott borul
föled gót kupolánál
szebben az Úr
állnak körül mezítlen
hittel teli
a szelídek az Isten
tündérei

Fekete vér

Egyszer egy kislány vagy egy angyal
útnak indult vagy fel se ébredt
erdőben érte az esthajnal
hajába sólyom rakott fészket

vékonyka csermely vagy az Indus
várta vagy part minden irányból
vagy zsákutca vagy labirintus
hogyan kitaláljon a világból

ágakon kicsi nehezékek
lepkék ültek és őt figyelték
nélkülük a fa mint a lélek
fölrepült volna mint a lepkék

ahogy az ember meg nem válhat
a nyelv hegyén ülő szavaktól
különben fölszáll füstös állat
s vele a percbe zárt aranykor

kobold követte koholt álom
vagy démonok vad légioja
ahogy feküdt a hímes ágyon
és nem mer majd mesélni róla

a takaróból kitakarva
orchideáé cserzett hősé
miniatűr barokk volt arca
íjas indián hercegnőé

ahogy megfutva térdre esve
ahogy villámló véredények
fekete vér keringett benne
testében körbejárt a méreg

riadt manó akciófilmsztár
idegen létforma a holdról
egyszer egy angyal vagy egy kislány
rád mosolyog tündéri horror

és félrever egy fél harangot
ő maga vagy maga az ördög
és halkán szólítják a hangok
jelenésre William Byrdöt

és hallgat de a te szavaddal
aki testedben térdre esne
egyszer egy kislány vagy egy angyal
leszel vagy nem leszel vagy nem te

EGY KŐBEN FEKSZEM

SZOKOLAY ZOLTÁN versei

ÚZÖTT ANGYAL

Már ugrott volna bárhová,
az ég fölé, a föld alá,
egy verssé, épp csak ennyivé,
hazátlan homlokok mögé.

Egy szökkenés, egy villanás,
hogy „nézz rám és többé ne láss”,
maradni vágyó így üzen,
ha üldözi precíz üzem,

a „nem szerethet senki se”
fojtó, fullasztó rendszere,
s azt pengi minden szál ideg,
hogy nem kell, nem kell senkinek.

Kezdetől bennem rejtezett,
tűdőm tájékán lelt helyet,
átadta szárnyát, úgy emelt,
míg szálltunk, hittem, el nem ejt,

én vittem? ő vitt? nem tudom,
csak azt, hogy sosem láthatom,
nincs arca, nincs már neve sem,
én észrevétlen kedvesem,

ő adott levegőt, vizet,
s így telt el annyi évtized,
amennyi elrendeltetett,
perccel se több, se kevesebb.

Bántottam? Én üldöztem el?
Hiába kérdem, nem felel.
A titkos angyalt, Istenem,
mért hagytad elveszítenem,

már számig ér a híg agyag,
és résnyire van nyitva csak
szemem, miközben süllyedek,
a sejtjeim mind bűnjelek,

és önvád kínoz napra nap,
az voltam, bűnös és hanyag,
óvatlan, léha és hiú,
korán megvénült kisfiú.

Csak egyszer még jelenne meg,
s a régi, égi verseket
nem nyelné el mohón a mély,
ez hát az utolsó esély,

hogy kettényílik fönn a tér,
az úzótt angyal visszatér,
s elmondja majd itt, élve, lenn,
milyen szűk ott a végtelen.

Aztán... aztánok nincsenek,
ki-ki magát segítse meg.
Együtt repülni nincs hova.
Elmarad megint a csoda.

MÁSODSZOR

Kit másodszor szólít nevén,
akkor azt már el is viszi,
hiába int, bólint, szerény
kincsét hiába rakja ki,

nem alku tárgya már a tér,
a jázminbokrok illata,
napszikkasztotta árkú ér
mentén se ballaghat haza,

esélyei lent nincsenek,
az ég homályos fólia,
felnéz, hogy Isten mentse meg,
s egy intés: kár aggódnia.

KÖZVETLEN KAPCSOLAT

„hogy rá ne szedjen minket a Sátán.” (2Korinthus 2:10)

Hajnalban keltem, sorra vettem,
kinek mit kell ma megbocsátanom,
s ahogy rajzolta árnyékát a rom,
ég volt alattam, föld felettem.

Fiam, nálad lesz jobb kezekben:
e fölfordult világot átadom,
keresztjét is cipeld a válladon.
A Sátánról, hogy rá ne szedjen,

ne kérjél információkat,
elég ha sejtet, érd be ennyivel,
memóriádba égetned se kell,

hiszen oda is behatolhat.
Tudni fogom, hogy ellenére élsz.
Egy kőben fekszem. Itt mindig elérsz.

UTOLSÓ JELENTÉS

„Azt hittem, ebben-abban lesz szavam”

(Kormos István)

„Miért én éltem, az már dúlva van”

(Vörösmarty Mihály)

Nem ölte meg, egy gömbben alszom el,
már összegömbölyödtem, szűk a hely,
a burok csupa középpontból áll,
egyformán fontos minden, nincs halál,
a világ kívül, én meg idebent,
következetes logikai rend,
ahogy hirdették annak idején,
már anyanyelv sincs, minden homogén,
egymásba érő hálórétegek
archiválják a szívverésemet,
titkába zárt a pörgő rettenet,
s nem tudhatom, hogy mit jelentenek,
kinek, mikor, miről és mennyiért,
és azt sem, hajdan merre volt az ég,
akárhová vetem tekintetem,
csak őket látom, ez forog velem,
nem ölte meg, álmatlan alszom el,
nem mozdulok, beérem ennyivel,
mint stroboszkópok sortüze alatt
megrázkódik és görcsben ráng az agy,
mint akkor, mikor mondták nevemet,
többé nem hallom, mert már nem lehet,
a jelabroncsozat mögül soha
senkit nem szólít vissza gyilkosa,
nem ölte meg, idóm itt tölthetem
magzatpózban 56 évesen,
mert védi trükkjeit a szervezet,
így állhat minden változás felett,
a lojalitás rendszeremleges,
neked se tűrnék, hogy sírj vagy neved
játsszáikon és buzgóságukon,

beválthatatlan utolsó kupon
az életem, csak szorongathatom,
nem öltek meg, nem volt rá alkalom,
bekasztlitztak, preventív őrizet,
ne emlegessem felmenőiket,
e forgó gömbben megvan mindenem,
hazám, hazám, te min – de nem, de nem –
56 éve ugyanúgy forog,
váltották egymást kormányok, korok,
zászlók, emblémák, hősök, címerek,
mandátumok és eskütelek,
és vallhattam önként magamat,
hogy mihez képest lettem szabadabb,
de nem, de nem – mint sínen a vonat
ismétel makacs csattogásokat,
az irányítók kívül, én belül,
ezt rótták ki a büntetésemül,
forog velem a fekete hideg,
elkobozták a szerelmeimet,
ordították, hogy ők kelet s nyugat,
veszélyeztettem biztonságukat,
de nem, de nem, de nem beszélhetek,
kisokkolták agyamból érveim,
barátaim és szép emlékeim,
körém zárták e néma életet,
a rendszer zárt, a rendszert nem lehet
elárulnia többé senkinek,
s ha szólni próbálsz, nem bocsátja meg.
Magamnak mondhatok csak verseket.
Azt hittem, ebben-abbán lesz szavam.
Miért én éltem, az már dúlva van.

HARMADIK NAP

Nem én vagyok, aki itt fekszik.
Sem ő, se más. Talán a tér maga
és köré dermedt burokként a pillanat.
A lényegemtől fényévekre. Végleg.
Mint képernyőn a kép megáll, lefagy.
Innen nincs út, nincs hír, nincs szó.
Itt senkinek már nincs neve. Jöttek
mosolygó egyenruhások, mint a gépek,
azonosító jeleinket összeszedték.
Karunkról a tetovált ábrákat, szánkából
a kedves ízeket, az otthont, a hazát,
szemünkből a levetíthető rövid videókat,
mindet egy zsákba összeöntve gyorsan.
Még eszembe jutott, nehezen fogjuk
szétválogatni szabaduláskor,
tumultus lesz majd, sokáig tart.
Fekszünk? Nem tudom. Bocskásd meg,
pontatlan vagyok. Itt nincs vízszintes,
nincs függőleges. Helyzetemet mihez
viszonyítsam? Hogy élek, az még így is
bizonyos, mert látom néhány mozdulatodat,
most arcod elé bukik a hajad,
hallom sírásod, sejtem légzésed ritmusát,
de már sűrűsödik, sürget az idegen anyag
és belé kell vesznem észrevétlenül,
elemenként elkeveredve, elbujdosva, mély
illegalitásba rejtőzve a hivatásos gyilkosok elől.
Ők győztek? Vagy én? Vagy egyikünk se.
Nem adom fel. Marad egy titkos kapcsolat,
egy riadólánc. Kihagy a figyelmük,
összeszedem magam azonnal. Találkozunk.

EGYRE KEVESEBB

DEÁK-TAKÁCS SZILVIA novellái

ŐRSI

Összejöttünk, abban a teremben, ahová csak a nagyok ülhettek. Olyan tábla lógott a falon, amelyet addig sosem láttunk, piros festékvonalak jelezték az írás vonalát, sőt, egy része négyzetrácsosra volt kenve. Ezért volt ez a nagyok terme, nekik mintha jobban számított volna, mit látnak jól, na és kicsi terem volt, ők meg kevesen lakták.

Ki kellett találnunk egy csapatkiáltást, ritmusos szavakon próbáltuk törni a fejünket, de közben nem érdekelt más, csak hogy kimenjünk végre, kezdődjön az akadályverseny.

Skandálva indultunk, lekocogtunk a huszonhat lépcsőn, a fordulóban mind belekapaszkodtunk a fali csempébe, harminc kis kéz. Felnéztem az utolsó lépcsőfordulóban anyu tablójára, odabólintottam és kizúdultunk.

Képzelt mocsáron keltünk át, a csüngifa legmagasabb írását olvastuk le, célbadobtunk béka mellé, lehullott fakéregből képeket raktunk össze, kettes sorban haladtunk, túlkiabálva egymást.

Rend volt bennem akkor, csak 3 perc volt hazáig, három perc a süteményillatig, szalagos fánkig, nagyapa-meséig, kerti kukkókig. Nem félttem, csak a vihartól. Egész gyűjteményem lett tulipánfa-levelekből, lyukas gesztenyékből, szomorúfűz ágakból, és ezeket semmilyen körülmények miatt nem engedtem kidobni, lehetett tetves, pondrós, bármilyen.

Tegnap előkotort a lányom egy kis füzetet, két ujjá közé csippentve hozta, hullottak a száraz növénydarabok, alig győzte felfogni másik kis tenyerével, óvón letette, majd közölte, épp ilyet szeretne. Vagy ezt.

Kis palatáblájára színes krétával négyzetrácshoz csíkokat húztam, s elkezdtünk csatadalt írni.

LOTTYADT EPER

Semmi kedvem a nyarat ott tölteni. Tavaly is azzal ámítottak, hogy van az udvaron egy fa, amiről ha török, kettéhasítom, majd éjjel világít, semmi okom félni. Hát én kimentem a sötétbe, a nedves faágból alig tudtam törni, elcsúsztam a kacsának lehullott, rothadó epreken, de semmi.

Egész éjjel kuksoltam, hátha világít az a valami, vihar jött, a nagyok püsmögtek, a bácsi hajnalban indult, odasúgtam, szóljon, hogy haza akarok menni.

Azt hittem, olyan nem lehet, hogy én ne tudjam magam elfoglalni, jöhetett forró vagy hideg, a tündérszép mesekönyvekkel vigasztalódtam akárhol. Csak itt nem. Szagos volt az étel, nem tetszettek a dicséretetek, kedvtelen volt a néni, aszott a bonbon, ami csak síráskor került elő.

A legjobban azt tudtam elviselni, ha kimehettünk a mezőre tollasozni, ilyenkor a nagylányok is kedveltek, elkacsáztam a labdáért, aztán amikor rájöttek, hogy ütni is tudok egészen jól, bevettek a játékba. Akkor már nem néztem éjjel a világító botot.

Ültetek egy eperfát a hátsó udvaromra. Az elsőre tulipánfát, legyen illatos, óvja az ablakomat a naptól, árnyék vetődjön a spalettámra, de az eperfa lejjebb kerül. Szerzek kacsát hozzá, előbb nőjön meg az eper, ha nem elég lottyadt, majd kis bottal leveregetem a fáról, a hernyóknak alig hagyok, feketedésig nem várok, itt töltöm a nyarat, elképzelem, hogy lesz a fájából hordódonga idővel, amire hiába várok.

PÉNZES VÁZA

Eppen akkor emeltem fel a kancsót, amikor a kiskapu csikorgott. Lekötötte a figyelmem a váza karcsú nyaka, pénzes vázának hívták mifelénk az ilyet, nászajándéku szolgált, kis kalapácsot kötöttek a nyakába, a vendégek beledobták a csörgős pénzt, s hozzátoldották a mondatot: egyben szeretnék látni jövő ősszel is.

Ezt a kancsót vagy vázát mi csak friss víz merésére használtuk a kiskertben, de Emma folyton emlékeztetett arra, hogy más lenne a szerepe.

Megzavar az érkező messziről kivethető csontos arca, az a kellemetlen komolyság, ami taszított benne mindig.

Még azt sem mondhatnám most, hogy kopófeje van, az álla egyenesen férfias, de a csontos arc mintha nem is tudna mosolyogni, akárha kevés lenne a bőr hozzá. Emmát keresi, de leülne itt a kiskertben addig, míg előkerül.

Hetente árult különböző tárgyakat, szerdánként érkezett, leült és várta az asszonyság előkerülését, kitergette vászonkendőkre a portékákat különböző csoportba; rangsorolta tetszetőség, használhatóság, ár alapján.

Egyszer aztán tovább maradt. Mintha még az is megtörtént volna, hogy nevetésre húzta a rózsaszínesnek tűnő bajusza alatt a száját, a beszélgetés halkabb lett, a távolság kevesebb.

A tejköntő-készlet szaporodott ezen a napon, a dombor simogatásába jobban belemerülök, mint a virágminták nézésébe, aztán Emma nem szívesen veszi, ha ezt a kiöntőt veszem elő, öntsem olyanból, amihez cséze is van, ennek hiányoznak a darabjai, ezt állítja, ezért hát citromöntésre használjuk néha ezután.

Ahogy emeli, egyre nehezebbnek érzi, pedig a belecsurgatott lé egyre kevesebb.

MAJOROS SÁNDOR

NAGYKANÁLIS

regény, 10. rész

Egy selejtes kisgyerek

1 956 júliusának vége felé a nyárnak teljesen váratlanul, és minden előjel nélkül vége lett. Borzongatóan hideg, szélfúvásos idő váltotta fel az addigi levélfonnyasztó hőséget, és ez mintha már a tél portyázó szabadcsapatait jelezte volna. Ilyen furcsa időjárási körülmények közepette vitte be apám a mindenórás anyámat az ómoravicai Zöld Keresztbe, majd átment az intézménnyel szemben nemrég nyílt kocsmába idegeskedni. Csütörtök este volt, a csapos bágyadt egykedvűséggel olvasta a Magyar Szót. Nemigen foglalkozott apámmal, aki egyik cigarettáról a másikra gyújtva lesett ki az ablakon a teljesen néptelen utcára. Tíz óra előtt gurított néhányat a terem végében terpeszkedő biliárdasztalon, mintegy lejátszva a sorssal azt a játékot, amivel a Krisztus utáni generációk makacsul megpróbálkoznak. Ha csalás nélkül el tudok rakni minden golyót, akkor fiú lesz, gondolta apám. A mutatvány elsőre nem sikerült, de adott a gondviselésnek még egy lehetőséget. Ügyesen pingpongozott, és a biliárdban sem volt éppen fakezú, ám azon az estén valahogy nem volt formában. Három a magyaré, gondolta mérgesen, mert mint minden önérzetes férfiember, ő is fiú utódot szeretett volna, hogy legyen, aki továbbviszi a nevét.

A csapos eközben már elég föltűnően zörgette a poharakat ahhoz, hogy egy jóérzésű, normális észjárású ember megértse: záróra van, ideje távozni. De mivel a biliárdba teljesen belefeledkező, és már a negyedik ráadásnál tartó apám erről nem vett tudomást, kénytelen volt bevetni a kotlósként viselkedő, rossz vendég kiebrudalásának legbiztosabb módját: egymás után többször is le- és fölcsavarta a villanyt.

Apám bosszúsan kotródott ki a jéghideg éjszakába, és ballonkabátjának gallérját föltúrva kénytelen-kelletlen átvonult a Zöld Keresztbe. Fogalma sem volt, milyen gyötrelmeket kell anyámnak

kiállnia, de hogy a helyzet nem lehetett valami rózsás, azt az is bizonyította, hogy a szülőszobából ki-be járkáló nővérek rá se bagóztak. Végül, úgy fél tizenkettő tájban apám elhagyta a helyszínt és hazaballagott. Ekkor már birtokában volt egy fontos információ: a szülést vezető bába megmondta neki, hogy a vajúdas még órákig eltarthat, ezért semmi értelme itt posztolnia. Inkább jöjjön vissza reggel, lehetőség szerint minél kipihentebben, mert mind újdonsült apukának, holnap rengeteg mindent el kell majd intéznie. Apám csak azért fogadott szót, mert addigra elfogyott a cigarettája.

Anyám ezalatt nagyjából azzal foglalkozott, amivel Krisztus urunk is a keresztfán: ha egy kissé félrelibbent róla a fájdalom ködfelhője, rögtön azon kezdett sopánkodni, hogy ugyan mivel érdemelte ki a gondviseléstől ezt a borzalmas sorscsapást. A délután négytől éjjel után egy óráig tartó időszakban bőven akadtak pillanatok, amikor úgy érezte: ezt a szenvedést egész egyszerűen nem élheti túl. A görcsök közötti szünetekben az ablakot zörgető széllelkések ütemességét idéző rohamokban tört rá az érzélgősség: arra gondolt, ha ő meghal, az anyósa neveli majd fel a kislányt, ami rosszabb lesz, mintha beadná az árvaházba. Milyen sorsa lesz szegénynek abban az otromba kaszárnyában, a töviskoszorús szentképek között? Szegény kicsi Annuska, rídogált anyám ezen a vízió, mert hát a szemébe világító villanykörtnél is világosabb volt, hogy a kislányt Annának fogják hívni, ha már ezen a nevezetes névnapon, július 26-án születik.

De az óra kismutatója valamilyen okkal, móddal átdöcögött a tizenkettesen, sőt, már az egyesén is – a hosszabbik cáger éppen a húszas szám fölött időzött –, amikor megszülettem. Pöcsös, mondta a bába anyámnak, aki mintha egy sötét alagútból bukott volna ki a derengős világosságba. Annuska innentől már nem lehettem, de anyám megpróbálta menteni, ami még menthető. Nem lehetne úgy beírni, hogy éjjel előtt született? – kérdezte. Ragaszkodott a nevezetes dátumhoz. A bába természetesen megtagadta ezt, és miután megmosdatott, gyorsan bepólyálva kivitt a babák szobájába. Veknire emlékeztető göngyölegben feküdtem egy vasalódeszkaszerű, enyhén bemélyedő tartón, valami kriptára emlékeztető, plafonig kicsempézett szobában, ahová elvileg nem motoszkálhatott be senki és semmi – ujjnyi vastag rácsok feszültek az ablakokon –, de akkor éjjel valami borzalmas dolog történhetett. Amikor úgy félóra múlva az éjszakás nővér bejött, és felcsavarta a villanyt, a bébitartó alatt, a padlón talált meg, kékre-zöldre fagyva, meztelenül.

Szegény nővérke majdnem elájult ijedtében, de aztán pánikszerűen fölnyalábolt, bebugyolált és rohant velem a bábához, aki a jól végzett munka feszítően boldog érzésével átitatva éppen akkor jött ki anyámtól. A nővérke halálsápadtam mutatott meg ennek a természetes asszonyágnak, akinek nevét azóta elmosta az idő érdes hordaléka. Egy kékeslilás színben kaméleonozó, összeaszott gnómot láttak,

akiben az élet leghalványabb lidércfényét sem vélték felfedezni. Szentséges atyáuristen!, sepegte a bába, és mintha csak egy molylepkét hessegetne el magától, alig észrevehetően keresztet vetett. Langyos vizet, gyorsan!, és már futottak is velem valamelyik árgus szemek elől rejtett szobába, ahol egy lavór kézmeleg vízben megpróbáltak visszafürdetni az életbe.

De én akkor már a józan, hétköznapi észjárás szerint halott voltam. A szívem, ami egy zsebóra lendkerekénél aligha lehetett nagyobb, ugyan még kalimpált egyet-kettőt, ám amikor a nővér a kapkodva elővett kézitükrét gombostűfej nagyságú orrlyukaimhoz tartotta, a párának még csak nyomát sem látta rajta. Elkerekedett szemmel, teljesen tanácstalanul nézett a bábára, és talán ez volt, ami segített, mert a nagytiszteletű és még nagyobb gyakorlatú asszonyiség nem engedhette meg magának azt a fényűzést, hogy egy pályakezdő előtt csodót mondjon. Még melegebb vizet, gyorsan!, rendelkezett. A nővér reszkető kézzel ürítette bele a lefolyóba a lavórt, és vonakodva bár, de olyan meleg vizet engedett bele, hogy csak úgy gőzölgött. A bába egyik kezével tartott, a másikkal meg a lavórból kimert vízzel addig paskolt, gyömszölgetett, amíg fel nem sírtam. Ez eltartott vagy negyedóráig, ezalatt a bába nagy, húsos keze olyan vörös lett, mint a gesztenyefa levele mindenszentekkor.

Biztos, ami biztos alapon nem is tettek vissza az elkülönítőbe, hanem szoptatásig ott tartottak maguk mellett a nővérszobában. Jó alaposan bebugyoláltak és percenként ellenőrizték, hogy szuszogok-e, és amikor végképp meggyőződtek róla, hogy elmúlt fölülelem a közvetlen életveszély, a bába megeskette a nővért, hogy erről az esetről egy szót sem szólhat anyámnak. Már az is valóságos csoda volt, hogy ki tudtam hámozni magam a pólyából, de hogy miként élhettem túl a több mint egyméteres zuhanást, amelynek végállomása a szoba kicsempézett padlója volt, örök rejtély. Az is igaz, hogy ha a nővér csak néhány perccel később talál meg, már akkor sem hozhattak volna vissza az életbe, ha gyertyalánggal sütögetik a csupasz seggem. Elég lett volna az is, ha ez a fiatal medika kimegy az udvarra, és elszív egy cigarettát, majd csak eztán dönt úgy, hogy szemlét tart a babaszobában. Ez az öt perc nekem újabb egy fok hőmérséklet-csökkenést okozott volna, aminek következtében csak egy ráncosra gyűrődött, sötétlila képződményt talál a földön. És ez kísértetiesen hasonlított volna egy kutyák által játékból összerágott, formáját veszített, gusztustalan gumijátékra. Alighanem az mentette meg az életem, hogy a nővérke nem dohányzott.

Nincs nagyobb sportszerűtlenség annál, ha valakinek rögtön a megszületése pillanatában földöntúli hatalmakkal kell megmérkőznie. Héraklész sem akkor fojtotta meg a bölcsőjébe surranó kígyót, amikor még csak az első kortyokat szívta magába Zeusz szent levegőjéből, hanem csak akkor, amikor már rugdalózott. Így könnyű, mondhatom

én, akit ez a természetfeletti valami kipólyált, és arra készítetett, hogy inkább levessem magam a mélybe, mint hogy ott maradjak vele szemben, kard ki kard alapon. A legnagyobb baj mégis az, hogy nem indulhatok neki ennek a rengeteg elvárással terhelt, bonyolult történetnek úgy, hogy ne tisztáznám ezt a helyzetet: ugyan kinek árthattam, miféle érdeket sérthettem, ha már ilyen ördögi praktikák léptek életbe rögtön a megérkezésemkor? Gondolni sem merek rá, hogy ebből a mindenki számára nehéz és ismeretlen gomolyagból a majdnem húsz évvel korábban meggyilkolt Ignác nagyapám sompolygott oda hozzám. Semmi oka nem volt rá, hogy maga mellé rendeljen, hacsak nem tartott attól, hogy én leszek az, aki földéritek az ő szegyealni való titkát. Aki meghal, kiegyenlítődik Istennel: mindentudó lesz, de nem mindenható, és ezalól Ignác nagyapám sem lehetett kivétel. Mi, földönjárók, naivan azt is hihetjük, hogy a halottak ugyanolyan nosztalgikus jóindulattal folyamodnak hozzánk, ahogy mi idézzük őket az emlékeinkben. Sírdogálunk, ha eszünkbe jut, mennyire szerettük őket, de meglehet, hogy ők, talán mert hozzánk képest milliárdszor okosabbak, gyűlölik és megvetik ezt a primitív kinyilatkozást. Mi fényben járunk, ők árnyékban. Kell ennél nyomósabb ok ahhoz, hogy ellenünk szövetkezzenek?

Bármennyire is erőlködöm, nem jut eszembe semmi, amivel megsérthettem volna Ignác nagyapámat. Letagadhatatlan, hogy azon a rossz emlékű napon, amikor elhagyta az evilágot, egy rövid időre beültem helyette az automobil sofőrülésére, ám ez olyasmi volt, mint amikor a felnőtt az ölébe veszi a gyereket és megengedi neki, hogy tekerje a kormányt. Természetesen mindezt csak földúton, terepviszonyok között, ami tökéletesen illik az 1938. január 1-jén tapasztalt zombori helyzetre, különös tekintettel a behavazott, eljegesedett Sztapári útra. Még ha észre is vett valami oda nem illőt, amiből sejteni lehetett, hogy én, a kései leszármazott spirituális szinten ott vagyok mellette, nem volt semmi oka rá, hogy meggyűlöljön.

Petrás Örszével már korántsem lehettem ennyire biztos. Minden, amit róla tudok, anyám színszűrőjén keresztül jutott el hozzám. Ez a filter változtatta át feketévé, vagy legalábbis sötétbarnává azt a freskót, amelynek közepén apai dédnagymamám morbid figurája trónolt. Ha nem anyám mesél róla, még az is megeshet, hogy egy jóságos, beletörődő kép rajzolódik ki róla ebben a mindentől függetlenül, azért valljuk be, eléggé komor világban. Gondoljunk csak azokra a töviskoszorús szentképekre, amelyekről életem egy bizonyos szakaszában ugyanúgy hordoztam magamban a frászt, ahogy Veronka néni kuncaftjai a pancsolt boroktól a bódulatot. Ebben a sivár, önsanyargató környezetben nem férhetett el egy figyelmes és jóságos öreg néni. Száradjon rajta az ő egyébként is avarszerű lelke, ha 1956. július 27-én éjjel egy és két óra között arra használta fel a túlvilág urától kapott kimenőjét, hogy engem kipólyázzon és a földre taszítson.

Akármi történt abban a szobában, anyám egy percig sem feltételezte, hogy Petrás Örzsének bármi köze lehetett hozzá, és nekem sincs rá semmi okom, hogy a természet törvényeit kikerülő magyarázat után kutassak. Amikor néhány nappal később, a boldogságtól szinte a belgrádi vagányok magabiztosságát mutató apámmal – elvégre fia született – és a kínokat addigra teljesen elfelejtő anyámmal elbocsátottak az ómoravica Zöld Keresztből, a nővér szemlesütve és vonakodva bár, de elárulta azt a kis malórt. Az ilyen csecsemőkből lesznek a kis vasgyúrók, nekem elhiheti!, mondogatta mintegy vigasztalásképpen, és anyám elhitte ezt. Olyan boldogan cipelt haza, mintha én lettem volna a megtestesült égi áldás, pedig már a szülészetén is fölfedezett rajtam valami rendellenességet. Akkor még nem ordítottam többet, mint a kortársaim – ez később következett be –, de mintha túl nagy lett volna a fejem a hozzá csatlakozó satnya kis testhez képest, ráadásul ez a fej a teteje felé ki is szélesedett, azt az érzetet plántálva szegény anyámba, hogy egy piramis alakú virágtartót kapott, amelybe valami fonnyadt, elszáradt növénycsökevényt dugtak, és mindezt fordítva, bebugyolálva adták a kezébe. Ezzel még nem is lett volna olyan nagy baj – anyám fiatal kora ellenére pontosan tudta, hogy az újszülöttek alapból rondák –, de mintha az egyik fülem jobban elállt volna a másiktól és ez eléggé zavarta. Szóvá is tette a dolgot a nővérnek, aki eleve kizártnak tartotta, hogy mindez annak a bizonyos esésnek lett volna a következménye.

A hazáig tartó úton ennek következtében, mármint hogy az újszülöttszobában végzett mutatóvanyomról kiderült a fertelmes igazság, nem sokat beszélgettek egymással. Mindkettőjüket nyomasztotta az, hogy ha a fejemet ért ütéstől esetleg defektet kaptam, akkor az csak hónapok, sőt tán évek múlva bukik majd ki a napvilágra. A Gyülekezet közben aztán már nem foglalkozott ezzel senki. Csáti-Szabó nagymamám majd megkerült örömeiben. Én voltam az első unokája, és ez – mármint hogy az elszenvedett sorcsapások meg a több évig tartó száműzetés után, amikor az egész kompániájával kénytelen volt szinte a nemlétbe visszahúzódní – azt jelentette, hogy íme, mégis sarjadt egy fiatal hajtás a portáján. Most már anyámat sem nézte le, és ebben a határtalan örömködésben a külsőre tett megjegyzéseket is elengedte a füle mellett. Majd kinövi!, kommentálta az elálló fülekre tett célzást. Az sem zavarta, ha bögtém, pedig ezt szinte megállás nélkül gyakoroltam. A nap bármely szakában képes voltam bögni, és pedig pirinyó teremtemhez képest meglepő hangerővel. A szomszédok azt mondták, hasfájós vagyok, de Maris néni, a Don-kanyart látott Károly bácsi felesége nem elégedett meg ennyivel. Bizton állította, hogy valaki megvert szemmel, és kommandált egy cigány asszonyt, aki néhány tojásért hajlandó volt leszedni rólam a rontást. Ez a nagymamámmal egykorú, de nála legalább húsz évvel idősebbnek kinéző asszony attól fogva vissza-visszatérő vendég lett a portánkon. Bármilyen szegények

is voltunk, ha zörgetett a nagykapun, anyám mindig beengedte, és adott neki legalább egy darab kenyeret.

Az öreg cigány asszony szaktudását senki nem vonta kétségbe, de a helyzet nemhogy javult volna, hanem még rosszabbra fordult. Az átvirrasztott éjszakák következtében apám karikás szemmel, önmaga fakó kísértetként jelent meg a munkahelyén, és lassanként megtanult egy-egy cigarettaszünetben állva aludni, mint a lovak. Az sem sokat segített, hogy éjjelente önkéntes száműzetésbe vonult az ablaktalan hátsó szobába, mert azt csak két üvegberakásos ajtó választotta el az elsőtől, ahol anyámmal megfészkelünk. Ezen a szinte nem is létező akadályon a bögésem olyan könnyedén áthatolt, ahogy a vízbe mártott nagykés az esküvői tortán. Ekkor már Csáti-Szabó dédnagyanyám is beavatkozott a dolgok menetébe. Neki annak idején hat gyereket kellett átsegítenie ezen a nehéz időszakon – Maris és Lidus nénémet, a nagymamám, a Donnál eltűnt Józsit, az angolkóros, világ elől rejtegetett Janit és az apámtól egy évvel fiatalabb, kései gyerekként lett Bálint bátyámat –, de ilyen jelenséggel ő sem találkozott. Végül a vajákos Maris néni hozta a megoldást: a kertjükben termesztett mák hajából teát főzött, amitől – láss csodát – mintegy varázsütésre megnyugodtam. A fejem alakját és a szinte derékszögben elálló jobb fületem leszámítva most már semmiben sem különböztem a többi babától, akikről köztudott, hogy a szoptatások közötti időt békés szendergéssel és kakagrártással mulatják.

Csak a jóisten a tudója, mi lett volna ennek a vége, ha Béla bátyám és Etelka ángyom nem látogatnak meg bennünket. A sötét tónusú előzményekről mit sem tudva teljesen váratlanul állítottak be, és amikor megtudták, milyen terápiával kezelnek, egekig nőtt a fölháborodásuk. Pontosabban az akkor már teljes státusú katonaorvosként, századosi rangban praktizáló Béla bátyám volt az, aki szó szerint kikelt magából. Megmérgezik ezt a gyereket!, kiabált rá a megszeppent öregasszonyokra. Tudják, mi van a mák hajában? Ópium! És az egész, gondosan preparált főzetet kilöttyintette az udvarra.

Csáti-Szabó nagymamám nem találta ezt akkora nagy bűnnek, de szót fogadott a fiának. Hat hónapos kora után úgyis megváltozik, vigasztalta anyámat, ha addig sírós volt, utána csendes lesz, és ez fordítva is igaz: ha odáig jól viselkedett volt, ez után a vízválasztó után fogja magát és elkezd nyűgösködni. Anyámat ennél a tisztán elméleti kérdésnél sokkal jobban foglalkoztatta az elálló fületem látszólag megoldhatatlan kérdése. Még az a feltételes reflex sem működött nála, amely szerint mindenkinek a saját gyereke a legszebb, valósággal lelki beteg lett attól, hogy esztétikailag nem vagyok teljesen normális kisbaba. Végül a nagymamám rászánta magát, és Ignác nagyapám padláson rejtegetett, poros, pókhálós hagyatékát föltúrva, megtalálta annak a detektoros rádiónak a fülhallgatóját, amivel szegény megboldogult

annak idején a bajsai cselédvilágot kábította. Ollóval levágta róla a drótokat, és odaadta anyámnak, hogy próbálja meg leszorítani vele azt a makrancoskodó fület. Úgy okoskodtak, hogy mivel még kisbaba vagyok, egy ilyen kis testi hiba még akár préseléssel is helyrehozható. Ha ez a módszer egy herbáriummal kiválóan működik, akkor egy, a préselt virágokhoz hasonlóan fonnyadt kisbabával sem vallhat kudarcot. Nagy kár, hogy Béla bátyám erről az egészről nem tudott semmit, mert ha megneszelte volna, az a cudar fülhallgató is könnyen a más hajából főzött tea sorsára jutott volna.

Életemnek ebben a kezdeti szakaszában anyám a nap huszonnégy órájában a fejemen tartotta azt az abroncsszerű eszközt, de hogy ne legyen túl föltűnő, egy felnőtt fejre méretezett, kötött sipka alá rejtette. Emiatt úgy néztem ki, mint egy csillagközi élőlény. És az is biztosnak látszott, hogy hiába peregnék felettem a hetek, szó sem lesz semmilyen változásról. Augusztusban és szeptemberben is ugyanúgy ordítottam, mint a kezdeti, hasfájós napjaimban, csak nem holmiféle szemmel verés vagy makacsul megszoruló szelek miatt, hanem mert a fülhallgató kegyetlenül szorított. Betetézte a bajt, hogy az égvilágon semmit sem használt, sőt, ahogy formázódott a fejem, és ahogy vesztette el addigi, hegyére állított piramis formáját, úgy fordult kifelé a jobb fülem is egyre vészesebben. Anyámnak most már csak annyi reménysége maradt, hogy legyen bármilyen torz a kinézetem, talán mégsem leszek teljesen ütődött.

Mindezt természetesen gondosan magában tartotta, és ahol csak lehetett, megvédett. Szükségem is volt a segítségére, mert mindenünnen támadások értek. Nem olyan nyíltan, ahogy az első árnyékvilági napomon, hanem csak úgy, áttételesen. A szerbeknél babinának nevezett, étellel megpakolt karkosarakkal érkezett barátnői például részvétteljesen hallgattak, amikor megláttak ezzel a fura eszközzel a fejemen, amit anyám csak vonakodva távolított el rólam, mert tudta, hogy az előtűremkedő látvány még a legedzettebbeket is megdöbbsenti. De a legfájóbb mégis az volt neki, hogy András nagyapám – Dudás nagyanyámat maga mellé állítva – a maga szókimondó, sem istent, sem embert nem ismerő módján kijelentette, hogy ez a gyerek bizony selejtes. Az első fiúunokája voltam, olyasféle, ki nem mondott elvárásokkal, mint amilyen a múlt és a jövő közötti misztikus kapocs megteremtése, ám ennek abban a fonnyadt mivoltomban aligha tehettem eleget. Tetézte a bajt, hogy korai érzésemmel elbitoroltam a majdan utánam következő, sokkal életrevalóbb fiúunokáktól az elsőnek járó, hihetetlenül fontos státust. András nagyapám úgy vélte, mindazok után, amin keresztülment, nem ezt érdemelte az égiektől, pláne úgy, hogy világ életében rendes, templomjáró magyar ember volt, és még a legsötétebb háborús években sem szabotálta el befizetni az egyházadót. Legjobban talán annak örült volna, ha leventesapkában, aranysojtásos mentében pattanok ki a világra, de a

valóság talajára visszaereszkedve azzal is beérte volna, ha egy hurkás kezű, és ugyanilyen lábú kis kölköt mutatnak meg neki, akinek olyan szabályos a feje, mint a kugligolyó. Amikor először meglátott, elképzelni sem tudott nagyobb csapást, mint hogy rám kelljen hagyományoznia a királyságát.

Mohácsi nagyszüleim akkor már két lányunokával is büszkélkedtek: Csernaiéknál ott volt Csöpike, Bagiéknál pedig Etike. Életrevaló, formás kislányok voltak mind a ketten, rosszak, akár a küldött ördög, de András nagyapám hiába hajtogatta a világ előtt, hogy fia a verébnek is lehet, lánya viszont csak az embernek, legbelül mélyen megértette a két veje kissé bágyatag szomorúságát. Azt mondják, az unokák a nagyszülőkre ütnek vissza, az első fiúunoka meg egészen konkrétan az anyai nagyapjára. Ez juthatott eszébe, amikor megállt a bölcsőm fölött, és akkurátusan végigmért. A művelet nem tarthatott tovább néhány szempillantásánál, aztán jött az a váltig emlegetett, sommás megállapítás, amivel vérig sértette anyámat. Megint fordult a kocka: a néhány hónapja őt még nyíltan gyalázó Csáti-Szabó nagymamám lett anyám pártfogója, szemben a silányságom miatt varjúként károgó tulajdon édes szüleivel. Ebben a pillanatban nagyon komolyan fenyegetett a veszély, hogy anyám hosszú időre megszakít minden kapcsolatot az övéivel, mert hiszen a Mohácsiak arról voltak nevezeteseek, hogy jobban és tartósabban képesek tartani a haragot, mint maratoni kártyapartikon edződött pókerjátékosok a tétet. Anyámat csak az mentette meg ettől a sorstól, hogy szülő-gyerek viszonylatban azért még náluk sem így működött a dolog, és hát – mi tagadás – András nagyapámnak messzemenőig igaza volt. Selejtes gyerek voltam, és ezen már az Atyaisten sem tudott változtatni.

Mohácsi nagyszüleim eztán visszavonultak bondortelepi portájukra, és hónapokon keresztül szinte folyamatosan válságtanácskozást tartottak. Az ilyesmire rendszerint a kis oldalkonyhában került sor, amit Jancsi bátyám rakott hozzá vályogból a főépülethez. A két öreg legszívesebben ebben az alig pár négyzetmétert kitevő helyiségben üldögélt, mert telente már egy kosár csutkával is be lehetett fűteni, nyáron meg hűvöst tartott fölé a házzal egyidős diófa. A villanyt csak akkor csavarták föl, ha muszáj volt. András nagyapám a pirinyó asztal egyik végén ült, Dudás nagyanyám meg a másikon, és halkan, jelentőségteljesen beszélgettek. Legtöbbször a pénzről, mert ebből sosem volt elég. Az a néhány hold, amiből éldegéltek, majdhogynem többbe került, mint amennyit a konyhára hozott. A gyerekeik dolgát csak ritkán hozták szóba. Maris néném házasságát leszámítva – Anti sógor erősen alkoholizált – mind a három vejükkel meg voltak elégedve. Még a pápista apámat sem bántották, ami jórészt annak volt köszönhető, hogy nagyon hamar törzsvendég lett a vasárnap délelőtti kártyás szeánszokon, amivel jó pontot szerzett András nagyapámnál. De most előállt ez a faramuci helyzet ezzel a gyerekekkel.

Ezzel a családdal mindig is volt valami baj, okoskodott nagyapám egy esőszítalós októberi estén, és mert a rossz idő miatt túlcsoordult benne a keserűség, töltött magának egy kupicával a kamrából előkerült, ünnepi alkalmakra tartogatott pálinkából. Ott van például az a Jani gyerek a Csáti-Szabóéknál! Olyan nyomorék, hogy nem is merik megmutatni a világ színe előtt. Lehet, hogy ez a dolog anyai ágon benne van a vérükben, és most kibukott? Etus, te mit szólsz ehhez?

Dudás nagyanyám ehhez nem tudott mit hozzáfűzni. A sötétség leple alatt csendben törölgette a könnyeit, mert tudta, a mindig mindent eltűző nagyapámnak most az egyszer igaza van. Az olyan családtól, amelyben egy szörnyszülöttet dugdosnak a hátsó, gondosan lefirhangozott szobában, jobb, ha távol tartja magát az ember. Ráadásul ezeknek ott van a hátukon az a régi ügy is a Kamjonkai-Szemzőkkel. A meggyilkolt férj után most kaptak egy unokát, akire szinte rossz ránézni. Én még ilyen kisgyereket nem is láttam! Akkora a feje, mint az egészben eltett hordós káposzta.

Tragédia ide vagy oda, ezen a hasonlaton egy kicsit el is nevetgéltek, ami egyúttal annak reményét is visszahozta, hogy tán mégsem leszek egészen beszámíthatatlan. Találgatni kezdték, hogy az ismeretségi körükben volt-e rá precedens, hogy egy selejtesnek induló gyerekből normális felnőtt legyen, de egyetlen példával sem tudtak előhozakodni. Mindez arra ösztökelte András nagyapámat, hogy azon a bús estén újabb és újabb kupicával fogyasszon a különleges alkalmakra tartogatott eperpálinkából. Végül már nem bírta a szuflájával: amikor az üveg kiürült, bement a szobába és elővette a szekrényből a régi, háború előtti ünneplőjét. A nadrág hasban egy kicsit feszült rajta, a mellényt meg nem bírta begombolni, de ezt most nem idegesítette. Úgy-ahogy puccba vágta magát, aztán Dudás nagyanyám gyenge ellenkezésével mit sem törődve fölült az egypedálos biciklijére, és meg sem állt a Két Galambig.

Tíz év egy kocsma életében is nagy idő. A régi törzsvendégek helyére új alakok ülnek, akik ugyanolyan rossz néven veszik, ha megháborgatják a köreiket, ahogy Arkhimédész tette azon a bizonyos napon, amikor Szürakuszaiban kivégezték. De itt András nagyapám volt, aki önfejlésével újfent kihívta maga ellen a sorsot. Ugyanazzal a dölyfös magabiztossággal toppant be az ajtón, ahogy legszebb fénykorában, abban a bizonyos galambszürke öltönyében, amellyel rögtön az első viselése napján föltörölte a padlót. Badarság lenne azt sugalmazni, hogy ötvenhat éves fejjel valaki azért tér be egy nyilvános helyre, hogy kikezdjen az ott lebzselő, nála jóval fiatalabb vendégsereggel. Mindössze arról volt szó, hogy nagyapámat a pálinka egészen sajátos, ugyanakkor eléggé kétes kimenetelű ábrándkergetésre kényszerítette.

De mielőtt még az italtultra támaszkodva szóra nyithatta volna a száját, kinyílt az ajtó, és belépett az a két milicista, aki apám ellopot

biciklijét olyan bravúros gyorsasággal megtalálta. Ebben, mármint a milicisták kocsmái jelenlétében még nem volt semmi rendkívüli, ám a Két Galambban akkor már órák óta a magyarországi eseményeket vitatták. Az emberek a cigarettafüst ködébe burkolózva arról pusmogtak, hogy Pesten kitört a forradalom. Az Újvidéki Rádió a hatóság hírekben azt is bemondta, hogy a tömeg ledöntötte a Dózsa György úti Sztálin-szobrot. A mindig jól tájékozott, és politikai ügyekben vészmadár szerepet betöltő András nagyapám erről a dologról nem tudott semmit. Amióta újságkihordó lett, sokkal többet olvasta a sajtót, mint korábban, de mindig csak a régi, kidobásra ítélt számokat – ahogy városiasan mondják: a remittendát –, és azt is jobbára a végén, darabokra szabdalt állapotban. Így gyakran megesett, hogy egy bizonyos cikk csak töredékként került a látóterébe. Csupa félbevágott mondat és elmetszett gondolat jutott el hozzá, neki meg nem mindig volt kedve megkeresni a folytatást. A politika mostanában nem is volt annyira izgalmas, mint régen, amikor a németek még Moszkva kapui előtt álltak: Tito és Hruscsov nemrég egymás nyakába borulva kibékültek, aminek következtében a láncos kutya korszakot mintha egy hatalmas spongyával letörölték volna a történelem örökké újraírt palatáblájáról. Arra sem emlékezett már senki, hogy nem is olyan régen még szervezeten skandálta a nép: Nem adjuk oda Triesztet! Valahol valaki aláírt egy papirost, és Trieszt máris ment Olaszországba. Ilyen egyszerűvé vált az élet.

Ez a pesti cirkusz azért meglepte. Ki is józanodott egy szempillantás alatt. Most aztán előszedhette volna a legjobb tudását, és a politikához egyáltalán nem értő, csak a rádióban hallottakat szajkózó társaságnak villámgyorsan levezethette volna, miért van eleve kudarcra ítéelve mindenfajta birodalmi politika, beleértve a jugoszlávságot is, ha az a két milicista nem parancsol rá a pincérre, hogy azonnali hatállyal zárja be a kocsrát.

Talán ez mentette meg a nagyapámat a negyvenötös események újrarájátszásától, bár azokban a fölajzott, várakozásteljes napokban aligha jutott volna eszébe bárkinek is, hogy följelentse. A faluban csak néhány szerb család élt, de ekkor már ők is másként vélekedtek a szocializmusról, mint 1945 tavaszán, amikor úgy látszott, hogy ez lesz majd a Kánaán. Generációkra visszamenőleg itt laktak a magyarok között, és velük együtt élték meg a beszolgáltatásnak nevezett nehéz időszakot, amikor a bőrkabátos pártcsinovnyikok a partizán egyenruhás segédekkel minden vagyonukat elszedték a parasztoktól. Egy ilyen élmény után akkor sem rohan az ember följelentést tenni, ha valaki a füle hallatára ócsárolja a rendszert.

András nagyapám ezt követően olyan gyorsan hazakotródott, amilyen gyorsan az egypedálos biciklijével ezt megtehetette. Akkor már neki is volt rádiója, de nem tudta átállítani 110 voltra, mint az apám, ezért esténként, amikor gyöngé volt az áram, sosem hallgatta. Most

mégis kivételt tett: fülét a hangszóróhoz tapasztva, a ki-kimaradozó adásra figyelve követte a Budapesten zajló eseményeket. Azt viszont csak másnap tudta meg, hogy a faluból rengeteg embert behívtak katonának. A mozgósítás főként a tartalékos állományt érintette, így apám sem úszhatta meg a dolgot. Tíz óra körül zörgették rá az ablakot, ami olyan rossz érzést támasztott Csáti-Szabó nagymamában, hogy majdnem infarktust kapott. Talán ettől a pillanattól kezdett el rosszkodni a szíve is, mert ez volt az, amitől az ideköltözése pillanatától rettegett: egyszer majd jön valaki, aki szerbül beszél a ház előtt, és elszámoltatja azért a misztikus vétségért, amiért az ura egyszer már megbűnhődött. Elfehéredve, a gyér villanyfénytől feketének látszó szájával támaszkodott a kemencéhez, miközben anyám engem próbált lecsillapítani, mert természetesen most is óbégattam.

Apám viszont vérbeli katonaként viselkedett. Gyorsan fölöltözött, fogta a borotváját, meg azt a néhány dinárt, ami a konyhafiók alján zörgött, és az egészet a kabátja zsebébe, a cigaretta mellé gyömöszölve fölmászott a ponyvával letakart teherautóra, ahol már vagy fél tucat, hozzá hasonlóan riadt tekintetű cimborája kuporgott. Zavarában arról is megfeledkezett, hogy anyámat búcsúzásképpen megpuszilja, vagy csak restellte ezt az anyja előtt, ki tudja. Anyám mindenesetre elpityeregte magát, amitől én mintegy varázsütésre megnyugodtam. Ha egyedül bőghettem, nem tartott vissza semmi, de az, hogy egyszerre ketten itassuk az egereket, már nem fért bele a világnézetembe.

A rákövetkező napokban, hetekben sok falubelihez érkeztek Magyarországról olyan rokonok, akikkel addig jóformán nem is tartották a kapcsolatot. Ezek a hétköznapi gúnyában szomorkodó, szegényes papundekli kuffereiket madzaggal átkötöző emberek nagyon hasonlítottak azokhoz a háborús menekültekhez, akiket anyám a Boza-iskola ablakán kikukucskálva látott, de ők nem a kövesúton, menetoszlopban, hanem a kukoricaföldeken átszállingózva, országvilág elől rejtőzködve jöttek. Lehet, hogy annak az embernek is köztük voltak a rokonai, aki '48-ban ezért a magyarországi rokoni kapcsolatért olyan csúnyán ráfizetett. Ez az ember katonaként szolgált valahol a hegyvidékes Balkánon, amikor egy reggel fősorakoztatták őket a körletben, és megparancsolták, hogy jelentkezzenek azok, akiknek rokonaik élnek Magyarországon. Az emberünk nem gondolt semmi rosszra, hát jelentkezett. Még aznap hat év börtönre ítélték, amit az utolsó napig le is ült, úgyhogy szinte a pesti forradalom kitörésével egy időben szabadult.

Anyámék erről a dologról természetesen nem tudhattak semmit, nem úgy, mint András nagyapám, aki minden ilyen börtönviseltséget precízen nyilvántartott. Csak ő tudhatta, milyen úton és módon jutott hozzá ezekhez az információkhoz. Lehet, hogy akit megbélyegzett a rendszer, ezt a láthatatlan billogot másokon is könnyűszerrel felfedezte? Csoda tudja. Egyvalami azért biztos: mihozzánk nem

érkeztek menekültek, pedig Csáti-Szabó nagymamámnak volt valami távoli rokonsága az anyahazában. Jó tíz évvel az ötvenhatos események után egyszer meg is látogatták, de akkor már másféle szelek fújtak. Addig viszont apámnak baj nélkül haza kellett kecmeregnie a közel egy hónapig tartó katonaéletből, ami szerencsésen meg is történt. Olyan koszosan állított be, hogy anyámék alig ismerték föl. Apám tán soha életében nem fürdött annyira hosszan és alaposan, mint akkor. A meleg vizes dézsával az egész hátsó szobát kisajátította, és csak sikálta, sikálta magáról azt a rengeteg koszt. Arról, hogy hol volt, és mit csinált, csak annyit mondott, hogy Horgos határában laktak, a kukoricásban, hónaljig beásott, a csövükkel Magyarország felé fordított ágyúk között. Fogalma sem volt, mi történt a határ másik oldalán, mert semmilyen hír nem jutott el hozzájuk. A megrázkódtatás viszont jót tett neki, mert egy rövid időre ismét olyan határozott lett, mint amikor a Titó-gárdából leszerelt. Amíg ez a lendülete kitartott, a ház környékét is szépen helyrepopofozta. Még azt a bizonyos eperfatörzset is felfűrészelte, ami Petrás Örszét folyvást a halál elkerülhetetlenségére emlékeztette. A villámvágta fából eztán már csak egy tuskó maradt, az is azért, hogy anyám ezen fejezhesse le a vasárnapi ebédbe szánt csirkéket. Ám erre még várni kellett néhány évet, mert bár a háború rémségét elfújta a fejük fölül az egyre csípősebb novemberi szél, odaköltözött a helyére a minden korábbinál cudarabb szegénység.

De 1956 korán jött telén ezt még csak a jóisten tudhatta. Karácsonykor Csáti-Szabó nagymamám fölnyalábolt egy kupac szalmát az udvarról, és arra ülve énekelte el a fiatalokkal a Mennyből az angyalt, hogy jövőre legyen elég kotlósa. A karácsonyfa tetején ott csillogott az árvalányhajjal körülvett papírangyalka, amit anyám a stafírungjával együtt hozott. Alatta néhány szalmából font bábu, meg egy-két csillogó papírral beburkolt dió és mogyoró ékeskedett. Békében, egyetértésben ünnepeltek, és ehhez nekem sem volt semmi hozzátennivalóm, mert a babona valahol bebizonyosodott: nem egész öt hónappal kalandos világrajövelelem után örvendetes módon megcsillapodtam. Csak az elálló jobb fülem maradt a régi, de ezzel még a vajákos ügyekben járatos cigány asszony sem tudott mit kezdeni.

KEMÉNY

JÓNÁS TAMÁS versei

Rossz hírek

halál előtt egy élettől meglep minket a véletlen
untat minket az isten nincs kopasz fejeknek ingyen tincs
jó cipőt hordjuk a félelmet büntetést várunk az érdemnek
elestünk tagadjuk halál van megnyugszunk sok kis talánban
csalánnal verjük a sebeket keresztényszívű gyerekek
hiába sikítunk nem halljuk elvárjuk halálunk elvarrjuk

Háborús fotók alá

Van a világnak hajlata.
Már senki nem mehet haza.
Véget ért minden azelőtt,
mielőtt minden összedőlt.
Visszhangzik bennünk pár csoda,
de egyiknek sincs modora.
Szelíd csalán, még az lehet.
Színezett rend igaz helyett.

Kolozsvári bánat

repül a holló soha nyár. áll egy szív éppen szalutál.
üresebb mint egy hamutál. vagy a spájz anyunál apunál.
anyunak csontos a sírja már. apura üres sírja vár.
kolozsváron hol semmi nyom muszáj lesz lennem otthonom.
repülő holló nem madár. szájam és tudatom be nem áll.
akire várok mire vár. türelmetlen a katonám.
háború híján énekel. nem imádkozik térdepel.
hullik a holló csőre cső. hullik a könnyem kőre kő.

Csillagmocsk

Paprikás csönd csorog, jókedvből koncsorog.
Gyalog. Az angyalok szoktak így. Vagy dehogy!
Hogy jöttem én ide? Emlékszem. Nem. Mire?
Valami biztos. Az, ami már nem igaz.
Döntések tölgyei. Mind mintha dőlne ki.
Tehát: kihez, miért. Kitől? Vagy itt ki ért?
Kit érdekel vajon? Tulajdonom viszony.
Szárnyakból hullanak tollak így. Nem marad
ég se, ha nincs madár. Sár van itt. Sárga sár.

Kemény

Türelem, türelem, türelem, türelem.
Asztalok pihennek kocsmái kezemen.
Esőkabátban a fagyban, tél van talán.
Nagy versek neonkodnak a hasam falán.
Langyos korbácsok liánok a hátamon.
Mosolygós mindennapi hiányod fájlalom.
Szemem redőnye leeresztve, fáj a fény.
Fogam puhul. Ököl a mellkasban a remény.

A herceg balladája

Költő Urak, a verseny véget ért.
Fáradt vagyok, aludni lenne kedvem.
Hálás vagyok a szép szeméremért,
s tetszik minden, ami szemérmetlen.
Rongyos ruhák, díszes cipők között
mondataitok friss eleganciája,
látjátok, szívembe, szemembe költözött.
Versből áll lelkem kálváriája.

Szeretóm elhagyott, hagytam, de fájt,
hogy hűsége vergődő madár.
Hadd engedjek el már minden más muszájt,
Benneteket bőséges lakoma vár.
Soraitok párnaként nyomják fejemet,
pihenni mégse tudok, a nyugalom is fájna,
van a szépségben valami olcsó rettenet,
versekből áll lelkem kálváriája.

Dicsőség a nyelvnek, ringó csónakok a szavak,
tengerre készülök ócska hajómmal,
cseppenként iszom a pillanatokat.
Nem lehetek mindenkivel jóban.
Törvényeim felett ma tort ülök magányban.
Fájdalmakat szövök szentenciákba.
Rímek flörtölnek nemesi hallgatással.
Versekből áll lelkem kálváriája.

ajánlás

Pihenni kíválság, ti írjatok, fecsegjetek.
Istenek kíváncsiak e hercegi bálra.
Többet mondott beszédes csendetek,
mint némelyetek mézes, hízelgő szája.
Már nem tudom, mi fontos és mi súlyos.
Lehet, versenyünk bája a gőgös hiába.
Szokjunk hozzá a zsörtölődő újhoz!
Versekből áll lelkünk kálváriája.

ACSAI ROLAND verse és novellája

LÁTHATALAN
FALISZŐNYEG

A szakadó eső függőleges
Fonalai megfeszültek –
Esőkabátban néztük az alacsonyan úszó
Felhőket –
A víz sóhajtásait.
Mintha egy szövőgépben álltunk volna,
Ami beleszótt bennünket egy láthatatlan
Faliszőnyegbe,
Ami azóta is ott lóg elmém falán.

FELHŐÚSZTATÓ

Aznap reggel nem akart továbbállni a hegy, aminek lábánál a faház állt. Nem hegyomlásra ébredtek, hanem a felkelő napra, ami arrafelé ilyenkor szinte le sem ment, tehát nem eshetett nehezebb felkelnie. A szokásosnál tisztábban hallatszott a közeli vízesés hangja, mely egy hideg vizű patakba zuhogott, amiben lányok a melegebb napokon együtt fürdött a barázdabillegető-fiókákkal.

Az apa és a lánya egy könyvet nézegettek, az egyik fotó faúsztatókat ábrázolt. „Ha vannak faúsztatók, én felhőúsztató akarok lenni. A felhők tükörképét úsztatnám le a folyókon. Csak ülnék a parton, és nézném, ahogy úszik a semmi” – viccelődött az apa, de ezt tényleg csak a móka kedvéért mondta, mivel a semmivel sohasem tudott semmit sem kezdeni.

Azután kimentek a kertbe málnát szedni. Nagy részét a szájukba szedték, de azért a tálba is jutott, amit bevittek anyának. A szárítón lógó kimosott ruháik olyanok voltak, mint a zászlók, amiket azért tűztek ki, hogy jelezzék, ez a vár az övék – igaz, csak néhány hónapra.

Amíg reggeliztek, az ablak előtti nyírfán egy csúszkafiókát etettek szülei – pont, mint ők, de a lányuk egy kicsivel rosszabb evő volt, mint a falánk csúszkafióka, amelyik hatalmasra nyitotta csőrét, amint megjelent az apa, vagy az anyamádár.

A nyírfákon túl, a mezőn, juhnyáj legelt. Gyapjaikból a Párkák tovább szöhetik a sorsfonalakat. Jut belőle minden embernek. Még a pulóvereikbe is. Szőnyegként azon lépkedhetnek. Vagy nézhetik faliszőnyegként egy szobában kiakasztva.

Reggeli után autóba ültek, és a keskeny serpentinén elhajtottak a hegyhez, amit aznap szerettek volna megmászni. Régóta tervezgették, és végre sor került rá. Lányukat, aki kicsi volt még ekkora erőtételhez, az apa vitte egy háti hordozóban. Mintha egy sétáló fa lett volna, és a háti hordozó egy fészek, amiben a fióka ücsörgött, anya pedig a körülöttük repdeső anyamádár. A fák először megpróbálták követni őket, de olyan magasra másztak, hogy lassan elmaradoztak a legkitartóbbak is.

Amikor felértek a csúcsra, hirtelen erős, örökké fújó szél csapta meg őket. Kislányuk, akit kivettek a háti hordozóból, a lábukba kapaszkodott. A távolságtól homályosan, mintha hóesésben nézték volna, ami feloldja a táj kontúrjait, látták a hatalmas hegyeket, a közéjük kúszó, türkizkék tengernyelveket, és talán még többet is: ami a látványon túl volt.

Aztán a hegyek fölött közeledő esőfelhőket vettek észre. Mivel szerettek volna leérni az eső előtt, az anya gyorsan készített néhány fényképet – nem magukról, hanem a tájról, de abban ott voltak ők is; s ha magukat fotózta volna, abban benne lett volna a táj, az arcukban, a mosolyukban –, és beírta nevüket a hegy vendégkönyvébe, egy fóliába csomagolt, kis füzetbe. Háromszor ismétlődött ugyanaz a vezetéknév. Sietve ereszkedtek lefelé, de közben azt érezték, amit a hegymászók érezhetnek, hogy a hegy megmászásával valami történt. Lett egy fontos, közös emléküket, és már ez sem kevés.

Amikor leértek a hegy lábához, visszanéztek rá. Az eső függőleges fonalai megfeszültek. Mintha egy szövőgépben álltak volna, ami a tájjal együtt beleszötte őket egy láthatatlan faliszőnyegbe. Egy ki nem fakuló, szét nem fesható szőnyegbe – ami azóta is ott lóg elmém falán.

SÖR, TEJFÖL, VISSZAVARRT LÉLEK

KÁNTOR ZSOLT versei

A sör, a tejföl és a fokhagyma hatása az orvosi piócák étvágyára

volt ilyen kutatás (az agymosás)
és majdnem Nobel-díjat kapott
valaki álmodott egy nagyot

összeöntötte a lelket és a sört
a presszót keresztezte a párttal
a menedzsmentet az imákkal

és kijött egy célszemély
akit lady marketingnek hívtak
ő volt a prostituált illat

azután jött a vegytani recept
a dinamit a tűpárna-teszt
hogy valami szívja be a glicerint

a siker tarolt megint
lett alternatív Nobel-díjas
aki a legnagyobbat legyint

valaki mégis felfedezte
hogy a világot nem kell felfedezni –
de nem ünnepelte senki

végül bejött az Úr a képbe
akiben benne volt a válasz
amikor mint folyó kiáradt

nem tud a lélek más támaszt –

A tolerancia dicsérete

Tandori Dezsőnek

A szóbányában krupié lett a madame.
Otthagyta a juhokat a csillék miatt.
Mert szívdobogássá lett a tárnákban az arany.
A fizetőeszköz pedig a fitt bársony, a lila.

Otthon ornitológust játszott a vájár,
ötvözve a teológiát virtuális papagájjal.
Karpaszományos, angol szövet öltönyt viselt,
cipője gangeszti gaviálbőr, makkos zárral.

Amikor szabad idejében Berliozt játszott,
elpattant a gordonka húrja, ahogy behúzott.
A túlgyantázott vonó szavatossága lejárt
vagy a kokain és a morfium volt túl sok?

Kőolaj-kék függöny hullt le, idő előtt.
Így árokba borult a kabaré, az egész zenekar.
A hárfák a mű végén vízbe ugrottak volna,
ha nincs váratlanul forradalom s zivatar.

A visszavarrt lélek

Az impérium múmiája fölkelt a vízágyból,
Analízis kisasszony csókolta életre.
Agnoszkálni akarta, de közben megérezte.
Viszont a szabadsággal együtt besétált a rettegés
a krematóriumba és kitette az asztalra a törvényt.
Majd a Kegyelmi Kérvény Karnagya érkezett.
De lefagyott a mosoly az arcáról,
amikor a biztonsági őr, a publicista,
kiszedett a szívéből, a tükör előtt, egy érzést.
Majd visszavarrta teátrálisan a lelkét.
Majd a dirigens odaült az Abszolút Mű mellé,
mint a Giccs Bohóca. A szellem párbeszédbe
elegyedett az anyaggal. Behatolt a szava.
A dolgok kezdtek artikulálódni.
Az ítélet mellé letelepedett az elengedés.
Elmélet önagysága össze volt bilincselve
az empíriával. A praxis a teológiával.
A káosz társasjátékként kellett magát,
szoftverként strichelt a piacon. Elkelt hamar.
Racionalitás és hebehurgyaság kézen fogva ment.
A hitet a tagadás akarta leuralni.
A szorgalmat a lustaság.
A normális? A banális és az extrém
között ballagott, a hátán a depresszióval.
A különös becsomagolta magát
az átlagos jelmezébe, nehogy kiderüljön róla,
mennyire érzéki és ínyc.
Majd Isten nézett be. Nem volt párja.

VIOLA SZANDRA

Tél, otthon

Csukd be az ajtót,
mert bejön a hideg,
meg a macska!
És a hideget nem lehet kisiccelni!
A kandalló dorombol, hagyja
púpos hátában a tüzet szétterjedni.
Mint apám a gyulladást.
Megfigyeltem,
hogymostanában sosem olvad le
apa fejről a dér.
Anyám behordja a tüzfát.
Kihordja magát.

Templombajárás

Ilyenkor magasra
nyújtják
tornyaikat a templomok.
Utálom,
imaszag van,
Ikonfejű, buta szentek
bámulják,
gyerek,
ostyát majszolok.

Advent utolsó

A templomok falait
az Úristen
hallgatásából építették,
vannak hideg kőből,
a vakolaton megégett sötét,
szentek kukorékolnak
huzatos ablakokban és
szúnyogháló-ingben
énekelnek harangnyelven,
gyermekek pendelyben,
öregék: fogatlan angyalok.
Megtettesül, folyamatosan.

zus

Valóban
bűnös-e,
amikor
elveszi az
ember magányát,
kisajátítja bűneit?

Részből

A részből
az egész hiányzik.
Az a legnagyobb, aminél kisebb
semmi sem lehet.
Az a legbölcsebb,
kinél tudatlanabb senki sem lehet.
Az Ember áll az
örökkévaló tökéletlenségben,
övé a legtökéletesebb tökéletlenség.

VILÁGOK HARCA: A MARS INVÁZIÓ UTÁN

GALÁNTAI ZOLTÁN regénye

Első rész

*Kínozt a vágy egy olyan teljesítmény után,
amely felülemelkedik képességeimen.*
(H. G. Wells)

*Az Univerzum nem csak furcsább, mint
feltételezzük, de még annál is furcsább,
mint amit egyáltalán fel tudunk tételezni.*
(J. B. S. Haldane)

*Mint a rulett golyója, forgunk, mert egyre sarkall
a Kíváncsiság: lelkünk álmában sem leli
tőle nyugtát, úgy verdes, akár a dühödt Angyal,
ki a bolygók búgóit korbáccsal pörgeti.*
(Baudelaire: Az utazás. Faludy György fordítása)

1. 1899 nyara

„Ugye, nem maga szokta kihordani az újságot?“, kérdeztem, amikor wokingi házam lépcsőin lemenve megpillantottam az idegen férfit. Elénk mintájú, könnyű hálóköntöst viseltem, melyet a feleségem, Jane vett a születésnapomra, és a kezemben még ott volt a tollam, mert miként oly sok honfitársamat, a marsiak inváziója óta engem is rémálmok gyötörtek. Aznap hajnalban forgolódtam egy ideig, de végül attól tartva, hogy ismét álmodni fogok, inkább felkeltem: azt terveztem, hogy ha már így alakult, akkor befejezem egy cikkemet. Aztán meghallottam, hogy itt az újsághordó.

Odakint a nap még nem kelt fel, de már érezni lehetett, hogy megint kánikula lesz, és megcsapott a szántóföldek, az aratás meg a nyár illata. Az utca túloldalán álló valahai vegyes bolt romjai ezekben a percekben egészen valószínűtlennek tündek vörös fűvel benőve a halvány derengésben: mintha csak egy idegen bolygóról kerültek volna ide. Az a férfi pedig, aki a kertkapunál állt, izmosabb volt, mint az újságkihordó, és bár ugyanúgy öltözködött, közelebbről nézve nem nagyon hasonlított rá. „Még sosem láttam magát“, mondtam tehát neki. Majd meglehetősen sután azt is hozzátettem: „Ki maga?“ Eddig azt gondoltam, hogy ilyesmit csak azok a rikító borítójú ponyvaregények főszereplői szoktak kérdezni, amelyeket a londoni pályaudvarokon láttam kirakva a pultra, nem pedig hús-vér emberek. De hát ezekben a fércművekben a jó törvényszerűen győz a végén, tehát miért is várnám, hogy bármi közülük legyen a valósághoz.

Egy tudományos tanulmányt persze nem lehetne ilyesmivel kezdeni, de hát mindaz, amit most elmondok, nem csupán a váratlanságból adódó kapkodás jegyeit viseli magán, hanem különben is nélkülözi az egzakttságot. Ugyanis bár engem is foglalkoztat a fizika, a matematika és különösképpen a darwini evolúciós elmélet, amely magyarázatul szolgál az értelem kifejlődésére is akár itt, akár a Világmindenségben bárhol másutt, azért nem vagyok tudós. Így aztán most sem próbálok mást tenni, mint egyszerűen lejegyezni mindazt, ami az utóbbi időben velem történt, illetve aminek a szem- és fültanúja voltam, és eközben ahhoz hasonlóan járok el, mint a Világok harca megírásakor, amely miatt aztán belesodródtam ezekbe az eseményekbe is. Ha a következőmnyeiket előre láttam volna (mint ahogy nem), akkor talán bele sem kezdek ebbe a váratlanul és, bizvást állíthatom, érdemeim felül sikeresnek bizonyuló könyvbe, amelyben a nekem címzett levelek szerint az események leírása szerencsétlenül, de olvasóim számára nagyon is meggyőzően keveredett a személyes sorsommal. Meg azzal, hogy mi történt az olyan, hozzám közel álló emberekkel, mint a feleségem... És hasonlóképpen keveredett bizonyos, általam akkoriban jól-rosszul megértett tudományos elméletekkel is. És ennél többet nem is lehetett tőlem várni, hiszen a „tulajdonképpeni szaktudományom a *spekulatív filozófia*“. Nem történész vagyok, hanem filozófus, aki a marsiak támadásakor éppen egy olyan munkán dolgozott, „*mely az erkölcsi felfogás valószínű fejlődésével foglalkozott, a civilizáció haladásával kapcsolatban*“. Ennek az utolsó, félbehagyott mondata az volt, hogy „*körülbelül kétszáz év múlva várhatjuk...*“, de arra már nem emlékszem, hogy mivel akartam folytatni – és talán nem is tudtam már akkor sem. Lehetséges. Talán ezért is álltam fel annak idején az íróasztalom mellől, a munkámat odahagyva, és mentem le, „*hogy átvegyem az újságkihordótól a Daily Chronicle-emet*“, amely mindig is megbízhatóan számolt be az eseményekről, legyen bár szó a brit korona katonai egységének akcióiról a Híndukus csúcsai között, vagy a marsiak támadásáról, és ironikus módon

most, a második esetben is ezzel kezdődött a történet. Azzal, hogy hiába próbáltam dolgozni, nem tudtam igazán odafigyelni, mert állandóan visszatértek a gondolataim a meglehetősen nyugtalanító politikai helyzethez. Azon tűnődtem, hogy lesz-e polgárháború, és amikor meghallottam a lépteket a házunk előtt, akkor inkább fel is adtam a hiábavaló küzdelmet, és lementem ajtót nyitni.

Szombat reggel volt, 1899. július 22-e.

És aztán szembe találtam magam az ismeretlen férfival.

Pontosan emlékszem, hogy milyen valószínűtlennek éreztem az egészet, ahogy ott álltam a sötétkék ég alatt, a még néptelen utcán, a házam előtt, amit nemrégiben festettem újra vidám színekkel, mert azt reméltem, hogy így könnyebben fogjuk feledni mindazokat a szörnyűségeket, amelyek a feleségemmel keresztülmentünk, és amelyek egy részét a kiadóm, William Heinemann végül kihagyta a Világok harcából, mert úgy ítélte meg, hogy túlságosan rémisztő és felkavaró, és túlságosan rossz fényt vet az emberi nemre. És itt nem is csak a gonosztevők által elkövetett rémtettekre gondolok, bár azokból is volt jó néhány. Írás közben azt mondogattam Jane-nek, vagy talán nem is annyira neki, mint inkább magamnak, hogy mindannyian gyarló emberek vagyunk, de a könyvem első, végül ki nem adott változatába azért belekerültek olyan szörnyűségek is, amelyeket nem mentegethetünk ezzel. Volt olyan anya, aki a saját gyermekét nyújtotta oda, amikor a marsi a tekergőző csápjaival őt akarta elragadni, Readingben pedig, amikor egy farm istállójának falai közé szorult be egy házaspár, és a tripodok miatt nem mertek előjönni, akkor egymás után mindhárom lányukat megették, és amikor rájuk találtak a mentőcsapatok, még mindig ott lógott a keresztgerendán a gondosan megfüstölt hús maradéka. A férfi amúgy egy szatócsboltot vezetett Walingfordban, a felesége pedig komorna volt. A tárgyaláson a feldühödött tömeg meg akarta lincselni őket. És bár igaz, hogy a marsiak érzéketlenek voltak velünk és egész civilizációnkkal szemben, a Világok harca megjelenése idején legalábbis kérdésesnek tűnt föl számomra, hogy vajon egymással szemben is ugyanolyan érzéketlenek-e, mint amilyenek időnként mi vagyunk fajtársainkkal, sőt, véreinkkel.

De mivel a kiadómnak minden bizonnyal igaza volt abban, hogy jobb nem közzétenni az emberi önzés és kíméletlenség bizonyos eseteit, a további példák helyett térjünk is inkább vissza az idegen férfihoz meg ahhoz a nyári reggelhez, amikor az életem váratlan fordulatot vett, miközben a házam előtt álló almafa ágai között ott trillázott egy feketeterigő. Tavasz óta figyeltem, amint fészket épít és rovarokkal meg férgekkel táplálja a kicsinyeit. Az ő világegyetemében mintha soha sor sem került volna a marsi támadásra, és számára az egész szörnyűséges rombolás nem sokban különbözött attól, mint amikor kivágom a fát, ahol eddig a menedéke volt, hogy deszkát gyártsak belőle a könyvespolcomhoz, vagy házat építsek a helyén.

Vagy csak azért, mert már nem hoz elegendő termést. Jane pedig eközben fent aludt az emeleten. Ha felébredt volna, és kinéz az ablakon, akkor láthatja, amint az idegen férfi közelebb lép hozzám. „Nem a Daily Chronicle-t hoztam. Azért jöttem, hogy megkérjem, jöjjön velem.“ „Szeretnék valami papírt látni“. Igyekeztem nyugodt maradni, de éreztem, hogy vadul kalapál a szívem. „Bizonyára összetéveszt valakivel.“ A férfi megvonta a vállát. „Nem, mi magáért jöttünk, dr. Wells.“ Most már láttam, hogy az utca sarkán, a kocsmá előtt fél tucat társa álldogál zsebre dugott kézzel. A vonásaikat a távolság miatt nem tudtam kivenni. Ezt a kocsmát egy bizonyos G. B. Malleson kapitány tartotta fenn, és a nyári délutánokon én is szívesen megittam nála egy korsó sört a kerthelyiség fölé kifeszített piros vászontető árnyékában, egy lócán üldögélve. Malleson ugyanúgy afganisztáni veterán volt, mint én, és így eléggé jól ismertem. Ghazni mellett, a Kabul felé vezető úton egy szakaszban is harcoltunk, és a kocsmá mottója is ezekből az évekből származott.

Az volt kiírva az ajtó fölé, hogy „Ahol erőszak van, ott erőszak van“. „Akkor menjünk“, mondtam némi habozás után.

2. Edisonáda a Mars ellen

Mielőtt elindultunk volna, megengedték, hogy a földszinti szobában átöltözzem, és írjak néhány sort Jane-nek, de borotválkozásra már nem jutott időm. „Ugye, nem akar ostobaságot csinálni?“, kérdezte az idegen férfi. „Az a feleségének sem lenne jó. Hadd aludjon.“ Az előtérben álló apró, csontberakásos asztalon hagytam az üzenetet. „Nemsokára itthon vagyok“, ígértem, de nem magyaráztam meg, hogy hová megyek, hiszen én sem tudtam. Aztán beszálltunk egy, a sarkon túl várakozó kocsiba, melynek helyenként már erősen megkopott a festése; valaha fekete lehetett. Nem volt semmi feltűnő rajta, és kétségem se volt afelől, hogy ha megpróbálok ellenállni, erőszakkal is magukkal visznek. Bár a filléres regényekben a főszereplő ilyenkor „ökölharcba“ szokott keveredni a támadóival, és káprázatos küzdelem meg az ezt taglaló, részletes leírás után legfeljebb a túlerő gyűri le ideiglenesen, ez legalább annyira különbözött attól, ahogy én viselkedtem, mint *Garrett P. Serviss* amerikai újságíró könyve a marsiak támadását követő valóságtól; ő még tavaly megírta a Világok harca folytatását *Edison hadjárata a Mars ellen* címmel.

A többségnek persze ez is tetszett, mert a sebek még frissek voltak, és végre úgy érezhették, hogy valaki bosszút áll helyettük, de engem eléggé kellemetlen és feszengő érzés fogott el, amikor végigolvastam a

dezintegrációs halálsugártól meg a hasonló ostobaságoktól hemzsegő könyvet. Volt benne földi és marsi űrhajók csatája; és az emberek diadalmas támadásai a marsiak ellen immár odaát, a Vörös Bolygó felszínén, a korábbi civilizációk romvárosai felett. Az égő ellenséges gépezetek képe a marsi csatornák ezüst vizében tükröződött vissza, és ha én olyan lényekről írtam, mert ezt gondoltam igaznak, *„akiknek szelleme úgy aránylik a mi szellemünkhöz, mint a mienk a veszendő barmokéhoz”*, akkor Serviss visszájára fordította a képletet. Nála az Edison vezette földiek úgy mészárolták le a marsiakat, mintha azok holmi tasmánok lennének, akik bármiféle ellenállásra képtelenek a fehér ember magasabb rendű civilizációjával szemben. Én arra emlékeztettem olvasóimat, hogy mielőtt ítéletet mondanánk a marslakókról, *„jusson eszünkbe, mily szörnyű kegyetlenséggel pusztította saját nemünk nemcsak az állatokat, mint a most már ki is pusztult bölényt és a dodómadarat, hanem még saját alsóbb rendű fajtáit is”*. Serviss-nek viszont semmi ilyesmi nem jutott az eszébe. Ehelyett felvonultatta Röntgent, az X-sugár felfedezőjét csakúgy, mint lord Kelvint meg néhány más tudományos hírességet. Nekem is juttatott egy kisebb szerepet rögtön az edisonáda elején, amikor is az amerikai feltaláló összehívja a „világ legragyogóbb elméit és legkiválóbb koponyáit” a Sziklás-hegységben lévő titkos támaszpontjára, ahol a föld alatti kazamatarendszerben annyi élelmiszer, víz és minden egyéb van felhalmozva, hogy itt akár azt is túl lehetne élni, ha a marsiak hosszú évekre megszállnák a bolygónkat és nekünk gerillaháborút kellene viselnünk ellenük.

Úgy gondolom, ez utóbbi például olyan téma, amelyet egy jó író biztosan kiaknázna. Hiszen nagyon is érzékletes képet lehetne festeni arról, amint London sötétségbe borult sikátoraiban, a kezünkben bombává alakított kerozinos palackkal lopózunk egy marsi tripod felé valahol a British Museum közelében. (Nekem pedig az jut az eszembe: vajon a marsiaknak is vannak-e természethistóriai gyűjteményeik, ahol a többi leigázott és kiirtott fajjal együtt belőlünk is kiállítanak majd néhány példányt. Talán egy férfit meg egy nőt: egy utolsó Ádámot és Évát.) Aztán megállunk, hogy lélegzetünket visszafojtva hallgatózzunk, és előttünk egyszerre csak felhangzik a kockaköveken súrlódó fém zaja és a marsi gépezetek duhogása a számukra szokatlanul nagy földi gravitációban. Meg egy másik embercsoport neszei is, egy elstutogott kérdés: „meddig kell még...” „Ne csapj zajt, te idióta” – egy halk és elharapott káromkodás, és nekünk összeszorul a gyomrunk, amikor rádöbbenünk, hogy a marsiakkal kollaborálók egy csoportja les ránk a sarkon túl. Mert mint ahogy egy invázió idején mindig vannak, akiknek semmi más nem számít, csak a saját túlélésük, és bármilyen galádságra képesek, hasonlóképpen a megszállás is mindig kitermeli a maga árulóit.

Serviss azonban ahelyett, hogy ilyesmikről írna, inkább azt fejtegeti meglehetősen közhelyesen, hogy „szakavatott tollra van szükség“, hogy „valaki megörökítse mindazon hihetetlen eseményeket, melyeknek tanúi leszünk, miközben az egész emberiség sorsa eldől“, és a történetéből megtudhatjuk azt is, hogy az emberek a világűrben „levegőtartó ruhát“ viselnek; és hogy a földi űrhajók zászló- vagy fényjelekkel kommunikálnak. Serviss persze a jelrendszert is részletekbe menően és idegesítő pedantériával ismerteti. Noha a marsiaknak nincs szükségük ilyen megoldásokra, hiszen telepátikus képességekkel bírnak.

Nemsokára, miként majd el is mondom, kénytelen voltam együtt dolgozni vele, de akkor sem tudtam megkedvelni. Annak bizonyult, aminek mindig is tartottam: nagydarab és nagyhangú, üresfejű, okoskodó jenki, aki rendelkezik némi csillagászati ismerettel is, de semmi több. Ő biztosan valamilyen fantasztikus történetet kerekített volna ennek a reggelnek meg az ezt követőknek az eseményeiből, amikor akaratom ellenére oda kellett hagynom wokingi otthonomat.

Nekem nem áll a szándékomban ilyesmit tenni.

3. Szüfrazsettek, önbíráskodók, szocialisták

Mint ahogy a Staines-upon-Thamesig tartó útról sincs különösebben sok mondanivalóm. A kocsí függőyei be voltak húzva, a levegő poros és meleg volt. Éreztem az ülések lószőrszagát. Időnként lakott helyen haladtunk keresztül: hallottam egy tejesember kiáltozását és amint egy cseléd veszekszik valakivel. Magamban azt találgattam, hogy ez Ottershaw vagy Chobham lehet-e.

Aztán már kint is voltunk megint az országúton.

Velem szemben egész idő alatt ott ült az állítólagos újságkihordó, de hiába kérdezgettem. „Majd úgyis megtudja, dr. Wells, miről van szó. Nem az én dolgom bármit is megmagyarázni“. Amikor kértem, hogy álljunk meg, hadd igyak valamit, csak annyit válaszolt, hogy hamarosan úgyis ott leszünk. De azt nem mondta meg, hol. Én pedig azon töprengtem, vajon kinek dolgozhat. Azt a hipotézist hamar elvettem, hogy meg akarnának ölni, bár az újságok teli voltak terrorcselekmények híreivel.

A szüfrazsettek például úgy érezték, hogy a labilis politikai helyzet soha vissza nem térő alkalmat kínál nekik, és vadabban szervezkedtek, mint valaha. A hajukat egészen rövidre vágatták, és nadrágot viseltek széles övvel, amelyen volt hely a revolvertoknak is; valami okból a német pisztolyokat részesítették előnyben. Akadtak közöttük, akik kezelni is tudták, de mindenképpen riasztó volt, ha magányos férfiként

egyszerre csak szembe találtuk magunkat hat-nyolc ilyen felfegyverzett amazonnal, akik között ugyanúgy voltak ordenáré, köztözködő alakok, mint ahogy a férfiak között is találni ilyet. Bizonyos értelemben persze meg tudom érteni őket: mindig is sokra becsültem a női nemet, de ebből egyáltalán nem következik, hogy a férfi meg a nő ugyanolyan lenne. Az evolúciós elmélet szerint ennek nem is lenne értelme, hiszen annyira eltérő dolgokra szolgálunk. Baráti körben szeretem azt mondogatni, hogy a nők szerencsére másmilyenek, mint mi, és így is gondolom. Hogy másmilyen (a finomabb és kellemesebb anatómiai felépítésük mellett) az agyszerkezetük is, mint a miénk, és ez kiegyensúlyozhatja a nehezkesebb férfiteményszetet.

De a szüfrazsettek mindenben hasonulni akartak hozzánk. Az egyetemet végzett Emily Davison például, feleségem egyik távoli unokatestvére, aki ott volt az esküvőnkön is, és össze is szólalkozott velem, két zászlóval a kezében a király lova elé ugrott az epsomi derbin, hogy így hívja fel a figyelmet a nők választójogának fontosságára. A zseké, nem tudván kikerülni, keresztülgázolt rajta, és ő néhány nap múlva bele is halt a sérüléseibe. Pedig nem akart mártír lenni, akármit állítsanak is a szüfrazsettek utólag: a zsebében ott lapult a visszaútra szóló vonatjegy.

És ez csak egy volt a számos szomorú és groteszk történet közül, mert ezek a nők adott esetben nem riadtak vissza attól sem, hogy a miniszterelnök háza ellen bombatámadást hajtsanak végre, templomokat gyűjtsanak fel Hamsted Gardenben, vagy megpróbálják a levegőbe repíteni a Daily Chronicle egyik londoni irodáját, mivel a lap nem értett egyet velük. Mint ahogy én sem, és ennek számos esetben hangot is adtam a cikkeimben; többek között olyanokban is, amelyek a Daily Chronicle-ben jelentek meg. Tehát a szüfrazsettek valószínűleg nem elrabolni, hanem megölni akartak volna, és amikor erre gondoltam a behúzott függönyű kocsiban, teljesen kiszáradt a szám.

És még nem is ők voltak a legrosszabbak, mert őket legalább valamilyen eszme hevítette – még ha téves is. De ott voltak azok is, akik egyszerűen ki akarták használni, hogy mire az utolsó „ulla, ulla” jajongás is elhalt Dél-Kensingtonban, és a marsiakat kipusztította egy földi kór, addigra a kormány is jóvátehetetlenül meggyengült. A távíró-összeköttetés megszakadt a vidéki városokkal, ahol időlegesen banditák meg felfegyverzett önbíráskodók vették át a hatalmat: Farnborough-nál a népiskolai tanító vezetésével még úttorlaszokat is állítottak, és a reguláris csapatok csak hónapok múlva, magukat házról házra előre küzdve tudták visszafoglalni a városkát, ahol a pincék tele voltak az addigra éhen haltak tetemeivel. De hát Londonnak nem csak itt, de másutt sem volt könnyű dolga: a marsi tripodok sok helyütt lerombolták a vasútvonalakat, a katonaság legjobbjai pedig odavesztek a velük folytatott harcban. A fosztogatókkal a szüfrazsettek egységei valóságos háborút vívtak Darford közelében, egy elhagyatott szövetraktárnál, a

Temze partján, és a foglyaikat egy, a legnagyobb jóindulattal is legfeljebb formálisnak nevezhető tárgyalás után a helyszínen agyonlőtték. Állítólag olyan is akadt, akit kivégzése előtt férfiasságában megalázva borzalmasan megcsonkítottak: egészen, mintha Afganisztánban lennének.

Es akkor a vallási fanatikusokat, akik isten figyelmeztetését látták a marsiak inváziójában, még nem is említettem, mint ahogy a szocialistákat sem, akik egyetlen éjszaka alatt vörös betűs plakátokkal ragasztották tele London belvárosát. „A kapitalizmus halálra van ítélve“, hirdette a szöveg, és eközben egy Marx nevű obskúrus és kevesek által ismert filozófusra hivatkoztak, aki, miként később megtudtam, itt van eltemetve Londonban. Meg arra, hogy „a Föld ugyanúgy az elsivatagosodás útjára fog lépni, mint idősebb bolygótestvére, a Mars“, aztán rövid és zavaros fejtegetés következett az evolúcióról és a geológia eredményeiről, meg arról, hogy odaát egészen biztosan a szocializmus az uralkodó társadalmi forma, mert hosszú távon egyedül az életképes. Tehát „nekünk sem marad más választásunk, ha meg akarjuk védeni magunkat: a tűz ellen tűzzel kell harcolni“. És még olyan is akadt az ismerőseim közt, aki meggyőzőnek találta ezt az érvelést. Természetesen nem azért tudom a fentebbieket szó szerint idézni, mert emlékszem rá. Éppen ellenkezőleg: „az agy, amelyre tapasztalataim íródtak, nem valami különösen jó“, de ezt ellensúlyozandó, rendszeresen feljegyzéseket készítek minden engem foglalkoztató témáról, és az egyik plakátot el is tettem.

Mint ahogy arról is őrözk egy újságkivágást, hogy amikor Ealingben megpróbáltuk megfejteni a marsiak által használt halálsugár működési elvét, az egész laboratórium a levegőbe repült: a részletek máig sem világosak, bár lehetett olyan szóbeszédet is hallani, mely szerint egy külföldi titkosszolgálat áll a tragédia mögött. Az újságok sosem merészkedtek túl a homályos célzásokon, de az általános meggyőződés az volt, hogy valószínűleg a németeké.

Megjegyzés: a szövegben dőlt betűvel szereplő idézetek Wells műveiből származnak. Elsősorban természetesen a *Világok harcából*, de van egy mondat az *Önéletrajzából*; a továbbiakban pedig átemelek majd az *Időgépből* és egyebekből is.

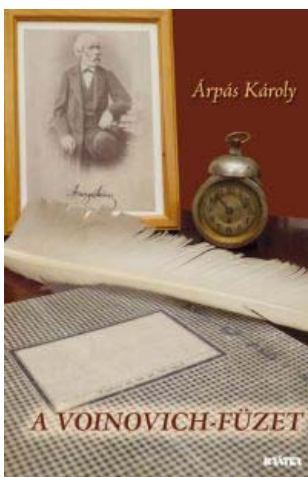
Az Arany János-átverés?

Boldog Zoltán *tárcája*

Arpás Károly, Szegeden élő középiskolai tanár, író és irodalomtörténész 2012 nyarán beszélt először a szélesebb nyilvánosság előtt arról, hogy birtokában vannak Arany János eddig nem ismert szerelmes versei. Az életmű lappangó darabjai kalandos, néhol krimibe illő módon jutottak el a közreadóhoz az eddig megsemmisültnek hitt hagyatékból. Arany János halála után ugyanis Arany Lászlóhoz kerültek édesapja kéziratai, akinek felesége, Szalay Gizella örökölte az anyagot. Az ő második házasságával az új férj, Voinovich Géza öröködött a hagyaték felett, aki a Magyar Tudományos Akadémia tagjaként annyira féltette az örökséget, hogy senkit sem engedett hozzáférni. Végül az iratok 1945-ben Budapest bombázásakor megsemmisültek – eddig az irodalomtörténészek úgy hitték, kivétel nélkül. Az elveszettnek hitt, lappangó költemények azonban *A Voinovich-füzet* (Kráter Kiadó) című kiadványban olvashatók (a címmel utalva a hagyaték gondozójára), részletei pedig a kiadó honlapján is elérhetők.

A SzegediLap interjújában Árpás Károly hosszasan mesél arról, milyen körülmények között jutott a szerencsés véletleneknek köszönhetően fennmaradt füzethez:

„1945 januárjában egy légítámadás során megsemmisült Budán, a Ménesi úton a Voinovich-villa; a bombázáskor az MTA-titkár felesége, Szalay Gizella életét vesztette. A szomszédok összeszedhettek egyet-mást a romok közül. Az 1970-es évek elején az egyik leszármazott felújíthatta a házat, s Budapesten élő anyai nagybátyám, aki villanszerelőként dolgozott a felújításon, a kidobott anyagok közül hazavitt a leányának füzeteket, hogy legyen mibe rajzolnia. 1978 nyarán a Műegyetem építőtáborában dolgoztam észt egyetemistákkal; szabadidőmben meglátogattam rokonaimat. Egy kidobásra szánt, teleírt füzetet elkértem, de tüzetesen megolvasni csak 2011 nyarán adódott lehetőségem. Ekkor jöttem rá, hogy Voinovich Géza felesége, korábban Arany László özvegye sajátos naplójáról, azaz egyfajta emlékkönyvéről van szó.“

Valódi felfedezés vagy játék?

Árpás Károly a kötet létének bizonyításánál irodalomtörténészek korábbi megérzéseire hagyatkozik, akik szerint „[v]olt nyoma ezeknek a verseknek, csak éppen senki nem bízott már bennük, hogy valaha is előkerülnek”. Emellett egy kevésbé ismert, Madách Imrének szóló Arany-levél is említi a zsengek közé tartozó szerelmes verseket, amelyeket a költő nem küldött el újságoknak. Árpás Károly azonban elismert magyarországi Arany-kutatóknak sem mutatta meg az előkerült verseket, *A Voinovich-füzet* folyamatban lévő kiadására hivatkozva.

Ha azonban átolvassuk a kötet lektorának, Varga Magdolnának a megjegyzéseit, láthatjuk, hogy ő nem zárja ki a posztmodern játék lehetőségét, de a „*filológiai szerencsés találat*”-ét sem. Ennek eldöntését a filológusokra bízva, akiknek kézirat híján kevés fogódzójuk van a vizsgálathoz. Dönteniük kell: ügyes fogásnak tartják Árpás lépését a szenzáció miatt, vagy pedig komolyan veszik, és kollégájuk irodalomtörténési kvalitásaiban vakon bízva elfogadják: bővült az eddigi Arany János-életmű.

Ha posztmodern játéknak minősítjük Árpás „felfedezését”, akkor az egésznek az a kuriózuma, hogy irodalomtörténeti átverésről van szó. Tehát nem az a helyzet, mint Sárbogárdi Jolán (Parti Nagy Lajos), Csokonai Lili (Esterházy Péter) vagy Spiegelmann Laura (ismeretlen szerző) esetében, amikor egy fiktív világgal dolgozó szépirodalmi mű születik. Árpás Károly azt szeretné, ha kiadványa irodalomtörténeti munkaként része lenne a tudományos párbeszédnek, és hiteles forrásként fogadnák el. Talán Barna Dávid *Egy magyar regény* című kötetére hasonlít némileg a helyzet, ám ott a Móricz életének részleteit

a naplók alapján továbbgondoló írás nem tört tudományos babérokra. Mint ahogy Győrei Zsolt *Velemi Névtelenként* közölt reneszánsz versei is lelepleződtek a szerző közreműködésével. Árpás Károly célja a figyelemfelkeltés, a *hype* lehet, amely a nagy Arany-átveréssel ráirányítja a figyelmet eddigi és folyamatban lévő munkáira. Az is megkockáztatható, hogy az évek során mániájává vált a kötet, és szisztematikusan meggyőzte magát állítása igazáról.

Ha viszont elfogadjuk hitelesnek a fenti kalandos történetet, és átolvassuk az Arany-verseket, látható, hogy a költő miért zárkozhatott el a kiadástól. Varga Magdolna is említi lektori véleményében, hogy Arany János „*másolt szerelmes versekkel*” dolgozott. Egy számítógépes plágiumazonosító program ezt bizonyítva megtalálta néhány Arany-szöveg forrását XVII. és XVIII. századi költők (pl. Gyöngyösi István, Esterházy Pál) műveiben. Emellett a füzetben szép számmal találhatók szonettek, ez a forma viszont egy kivételtől eltekintve (*Az ihlet perce*) nem jellemző Arany életművére. A kölcsönvett szerelmes gondolatok mellett azonban a költő saját verseiben szereplő sorokat is azonosított a program, így a helyzet tovább bonyolódik: Arany János önmagától is vett volna kölcsön sorokat?

A fenti rövid kalauz is mutatja, hogy irodalomtörténeti és szépirodalmi viták sorát indíthatja el Árpás Károly *A Voinovich-füzet* címen publikált műve. A közölt versek vagy átverték az eddigi irodalomtörténészeket, és lappangásuk után az Arany-líra egy új oldalát mutatják meg, vagy pedig a „közreadó” játszik olyan játékot az irodalomtudománnyal és az olvasóval, ahol egyelőre mi vagyunk a hunyók.

Mitől sírnak a költők?

Gömöri György *tárcája*

Régebben úgy tartották, férfiembernek mások előtt nem szabad sírnia. Ez a vélemény azóta lényegesen módosult, nemrég Obama elnök a TV-ben megkönnyezett egy sok gyermekáldozattal járó tömeggyilkosságot. De a sírás eltitkolása már korábban sem volt érvényes művészekre, költőkre. Vajon (magánfájdalmaiktól eltekintve) mitől fakadnak sírva a költők?

Sárközi Máttyás barátom nemrég londoni előadásában Babits Mihály és Szabó Lőrinc barátságáról beszélt, s ebben említette a Tücsökzene ciklus egyik versét, ahol Babits Stefan Georgét olvas Szabó Lőrincnek, és ez meghatja, könnyekre indítja Babitsot: „Mert szép!“ Nem tudni, vajon az akkor húszéves Szabó Lőrincre is ennyire hatott-e ez a német, vagy németből fordított vers (nem valószínű), de ha tovább lapozunk a Tücsökzene-ben, a 243. szám alatt találunk egy, az előbbinél is érzelmesebb verset. A címe „Babits“, és első sora így hangzik: „Mit láttam benned? Hóst, szentet, királyt“, utolsó sora pedig így: „S én, ma s mindig? Nincs senkim kívüled“.

Ezt a verset én magától Szabó Lőrinctől hallottam, valamikor 1955-ben, a költő nyilvános előadóestjén. Amikor Babits-verse utolsó sorához ért, hangja elcsuklott, elsírta magát, le kellett vennie sokdioptriás szemüvegét, hogy megtörölje. Ami azt bizonyítja, idősebb korban hajlamosabbak vagyunk meghatódni régi élményeink, barátságaink felidézésén, s a hibákon, amelyeket akkoriban elkövettünk, ha azok egy szoros barátság felbomlásához, elidegenedéshez vezettek.

A Szabó Lőrinc utáni költők közül a legsírósabb egész biztosan Pilinszky János volt. Már legelső kötetében négy vers van, ahol a „sírás“ vagy „zokogás“ szó előfordul, a kései Kráter című, a hetvenes években írt ciklusban pedig van olyan vers, amely így kezdődik: „Sírtam. Utána nedves

volt a hátam,/ gyúrt a ruhám és tömpe a kezem“. Ez különös, meglehetősen költői megfogalmazása egy drámai lelkiállapotnak. Pilinszky, akiről emlékezéseiben Vajda Miklós is megírja, hogy nehéz helyzetekben néha elsírta magát, alighanem az első magyar költő, aki a legnagyobb őszinteséggel ír erről a különben nagyon is emberi megnyilvánulásról.

A különlegesen szép zenétől meg lehet hatódni, ez – gondolom – elég sokak élménye. De ami a versmondást illeti, néha még az is könnyfakasztó erővel hat a hallgatóra. Én több mint ötven éve hallottam Kohut Magdát, aki egy irodalmi délutánon vagy esten a „Szondi két apródját“ mondta. Tudom, ez Arany János egyik legszebb, legdrámaibb verse, már az iskolai tankönyvben is megfogja az olvasót, de Kohut akkor olyan beleéléssel, drámai intenzitással szavalta, hogy nem sajnálom bevallani: megkönnyeztem versmondását. Azóta is várom, hogy hozzá hasonló nagy színészt, vagy színésznőt halljak, de erre egyelőre, úgy látszik, még várnom kell – még Latinovits sem ért fel az akkori Kohut Magdával, pedig ő igazán jól mondott verset.

KÜZDELEM, VERESÉG, KÜZDELEM

Távoli beszélgetés
BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁNNAL

– A gyermek- és fiatalkorod Ceaușescu Romániájában telt el. Utána hosszú emigráció következett. Mit őrzöl, meghatározó élményként, ebből a korai világból?

– A legfontosabbnak még ma is édesanyám meséit érzem. A mese világa elkápráztatott, és magam is azzal próbálkoztam, hogy egy-egy Benedek Elek-mesére újat találjak ki. Néhányat le is jegyeztem, de ma már egyik sincs meg, az idő forгатagában elveszett. Hét évig bentlakásban éltem. Ez sok apró történetet égetett a memóriámba. A hírlapíró apámnak volt egy kis könyvtára. Előszeretettel turkáltam benne. Emlékszem a fehér kötésű Nyíró-könyvekre. Arany Toldija és Jókai Egy magyar nábobja nyerte meg a tetszésemet. A regényt gyorsan letettem, akkor nem tudtam mit kezdeni vele. Ellenben a Toldiból minden este olvastam. Fontosak voltak az apám szüleinél, Simádon töltött nyarak. A padlás volt a kedvenc búvóhelyem. Többféle érdekes hírlapra bukkantam. Pengős regényeket is találtam. Huszonvalahány sárga fedelű, rossz papírra nyomtatott kötet. Köztük volt Tolsztoj Háború és békéje. Ott olvastam el először, a gyér fényű padlásszegleten.

– Az életed – ennek az emigrációban töltött időszaknak köszönhetően is – foltszerűen, de mondhatnám úgy is: tömörszerűen alakult. Van-e olyan fonal, amely ezeket a tereket és időket szervesen összefűzi?

– Talán a szünni nem akaró láрма. Életem minden eddigi korszakát ez jellemezte. Lármában akartam élni, mert ezzel bátorítja az ember a legjobban magát. Ha nagy a zaj, akkor háttérbe szorul a félelem, észre sem vehető a szorongás, elmerülnek a kétség naszádjai, és a viharok

sem annyira kibírhatatlanok. A lárma állandó éberségre készítet, ismételten fókuszba hozza az akaratot. Számomra ez az egzisztencia egyik alapfeltétele.

– Írói, költői indíttatásod személyekhez is köthető, miként a távol töltött években is számos irodalmárral tartottál kapcsolatot. A sorsod alakulását illetően kik voltak életedben a legmeghatározóbb személyiségek?

– A Napsugár szerkesztőségébe szívesen mentem kézirattal a zsebemben. Tizenegy évesen Lászlóffy Aladár vett pártfogásába. Ő ajánlott be Lázár Lászlónak. Így két indulásról beszélhetek. Az első a Napsugár hasábjain, a második az Ifjúsunkás irodalmi mellékletében történt. Kányádi Sándor, Bálint Tibor és Fodor Sándor is egyengette utam az irodalomban. Az emigrációból viszont egyikkel sem tartottam a kapcsolatot. Magától értetődő, hogy miért nem. De ez a szünet csak hét évig tartott, 1989 decemberében megbukott a romániai diktatúra. Megnyíltak a határok, haza lehetett menni.

– Sorsdöntő elhatározás volt, amikor arra szántad el magad, hogy a szigorúan őrzött határon át elhagyod Romániát. Utána a láger következett, amelynek élményvilágát a Regálban ábrázoltad. Történtek-e hasonlóan mély hatással járó események az életedben?

– Minél erősebben törekedtem a kiegyensúlyozott, „csendesebb” életre, annál inkább sikerült magam bajba kevernem. Rám kesztyűként illik az a mondás, ha valakinek nincs gondja, akkor kerít magának egyet. Mennyire tudatos volt ez, nehéz eldöntenem. Maradjunk abban, cselekedeteimmel nagymértékben befolyásoltam a sorsomat. Mire felépítettem egy több százmillió eurót érő vállalatot, akiket ott a keblemen melengettem, segítettek gyorsan megválnom tőle. Hogyan eshet meg manapság valakivel ilyesmi? Nos, ehhez sem kell több fantázia, mint az irodalomhoz. Akkor, a nagy vereség után, meg akartam vigasztalni magam, s visszatértem az íráshoz. Hamar kiderült, hogy ott is minden hely foglalt, s ha kis életteret akar teremteni magának az ember, akkor elő kell szednie a kelevézt, palloskát, meg mindenféle harci eszközt. Szóval az egyik küzdelmet és vereséget egy másik küzdelemre és vereségre kell váltania.

– A politikai rendszerváltozás után nyomban hazatértél. Felszámoltál-e mindent, ami Kanadához kötött?

– Kezdetben lehetetlen mindent felszámolni. De ezt nem is tűzhettem ki célnak, hiszen Melinda lányom még ma is ott él. Számomra Kanada nemcsak új hazát jelentett, hanem kiteljesedést,

megvalósulást, emberré érést is. Az, hogy ma nem ott élek, csak annak köszönhető, hogy kevésbé érzem jól magam a hidegebb éghajlatú Torontóban.

– *Torontóban filozófusi diplomát szerezte. Mi indított bölcseleti tanulmányokra, és a filozófia mely területeit érzed magadhoz a legközelebb állónak? A megszerzett tudás az életed és az irodalmi tevékenységed során hogyan érvényesült?*

– Mivel mindig vonzódtam a matematikához, a filozófiát találtam ehhez a legközelebbinek. Az egyetemen racionalista filozófiával foglalkoztam. Descartes-tal, Spinozával, Leibnizcel és Kanttal. Ez feltételezte persze a nagy elődök, Szókratész és Plátón előtanulmányozását. A racionalizmus a filozófia egyik legizgalmasabb ága. A valóság kognitív megismerése nem az érzéki (empirikus) tapasztalaton alapszik, hanem ennek forrása maga a tudat, az ész. Descartes-ot azért is szerettem meg, mert Isten létezését is az ész segítségével magyarázta. Azt állította, hogy miközben gondolja, hogy létezik, senki sem mondhat ellent neki, és ez éppen olyan igaz, mint amikor önmagáról gondolja, hogy van. Ezt a témát fel is dolgoztam *Míg gondolom, hogy létezem* című első regényemben, amely végül Vanda örök címmel jelent meg az Ulpius Kiadónál 2005-ben.

– *Szellemi értelemben mi volt az emigráns-léted hozadéka? Identitásod bizonyos értelemben kettévált, vagy inkább kiteljesedett és megerősödött ebben a korszakodban? Hazatérésed után a visszailleszkedés vagy az idegenség élménye volt az erősebb?*

– Torontóban kevés magyar irodalmat olvastam. De nem is jutott erre fizikai időm. Angol, amerikai és kanadai irodalmat viszont kötelező módon kellett olvasnom. James Joyce, Ezra Pound és Walt Whitman volt a nagy reveláció, meg Harper Lee és a beatgeneráció Kerouacja. A kanadaiak közül pedig Margaret Laurence és Margaret Atwood. Miután hazatértem, nem az irodalom volt az elődleges feladatom, hanem az üzleti életben kellett megállnom a helyem. Szellemi tevékenységem a csődbe ment vállalatok megmentésére korlátozódott. Lelkiekre nem jutott sem időm, sem energiám.

– *Az éjpuha teste című regényed, Majorana, a költői alteregó, és egyáltalán a lírikusi és az írói szerepvállalás kettőssége okán kérdezem: a dichotómia – de akár a többfelé osztottság – a személyiségedből eleve következő tulajdonságod, vagy a térben-látás kidolgozott alkotói módszere?*

– Flaubertnek volt egy távoli rokon ismerőse, akiről megmintázta a Bovarynét. Az újságcikk csak az ötletet adta. De a regényben benne

van maga Flaubert. Az író nem tudja magát elkülöníteni a műtől. Minduntalan belekeveredik, hol saját magát írja, hol elképzelt magát. Hol a valóságnak tűnő életet keveri a tudatalatti anyaggal, hol metafizikai matériával fűszerezi az emléket. A fikció pedig tovább él, gyűrűzik minden olvasóban, aki saját életét is beilleszti a műbe. Az írónak nem szükséges alteregókkal dolgoznia, de ha mégis megteszi, akkor figyelemelterelő taktikával próbálkozik.

– Egy, az értékekről folytatott beszélgetésünk során azt mondtad: számodra a legnagyobb érték a siker. Miben ragadható meg a siker értéke – a haszonban vagy a hasznosságban, talán fogalmilag másban? Személyes életeredben mit tartasz a legnagyobb sikernek?

– A siker mindennek a mozgató ereje. Ha az hiányzik az ember életéből, akkor ne is létezzen. A siker az a bizonyos fűszer, mely nélkül az élet fogyaszthatatlan. Az írónak is azért van rá szüksége, hogy tovább tudjon dolgozni, hogy munkájának értelme legyen. A sikernek nincs gyakorlati haszna, mert nem lehet felöltetni, elfogyasztani, utazni vele. A siker egy lelkiállapot, a pozitív energiák rakétahordozója. Az viszont más kérdés, hogyan létezem nélküle immár tíz esztendeje.

– Ennyi tapasztalattal a birtokodban és ilyen tudatos írói attitűddel úgy vélhető: számtalan megírásra váró könyvet tartogatsz a fiókodban. Melyek állnak a megvalósulás határán?

– Három-négy regényre való téma mindig van a tarsolyomban. Egyiken-másikon el is kezdtem dolgozni, de mindegyikhez lelki nyugalomra van szükségem. Akkor tudom igazán belevetni magam, ha nap mint nap benne, vele tudok élni. Olyankor semmi sincs, csak maga a regény minden apró rezzenésével és történeteivel. Az írás is olyan jószág, amelyet a gazda szeme hizlal.

Az *Égigérő* egy olvasásnépszerűsítő és oktatási intézmények könyvtárfejlesztését támogató program. **CZÁKÓ REKAVAL**, az ötletgazdával beszélgettünk mozgókép és együtt olvasás viszonyáról, illusztrációkról és fontos kortárs gyerekkönyvekről.

Égigérő

„A gyerekkönyv lesz az utolsó, ami el fog tűnni”

– A honlapotokról kiderül, hogy nem könyvkiadó vagytok, hanem gyerekkönyvek terjesztésével és népszerűsítésével foglalkoztok. Hogyan definiálnád az Égigérőt? Webáruház, gyűjtőoldal?

– Az Égigérő-program előkészítése két éven át tartott, a honlapunk ennek tapasztalataiból született. Egy olyan oldalt szerettünk volna létrehozni, melyen nemcsak a jó gyermek- és ifjúsági könyveket találják meg a szülők és a pedagógusok, de segítséget is kapnak az olvasóvá neveléshez. Így jött létre a „*Neveljünk olvasókat!*” című szakmai rész, ahol a gyermekirodalommal foglalkozó portálok cikkeit gyűjtjük. Található itt szülőknek szóló könyvajánló, pedagógusoknak módszertan, különböző interjúk szerzőkkel, illusztrátorokkal, konferenciabeszámolók és sok minden más. Nálunk csak egy rövid bevezetőt olvashatnak a látogatók, és a cikknél található linkkel juthatnak el a forráshoz. A honlap másik fontos része a webáruház, ahol mára több ezer gyermek- és ifjúsági könyvből, gyermeknevelési és pedagógiai szakkönyvből válogathatnak a hozzánk látogatók.

– Ha jól tudom, olyan gyerekkönyveket is hozzáférhetővé tesztek, amelyek a terjesztés rendszere miatt nem tudnak kellőképpen érvényesülni a piacon. Miért érdekesebb nálatok vásárolni, mint egy plázában?

– Kereskedelmi rendszerünk különlegessége, hogy közvetlenül a minőségi gyermek- és ifjúsági irodalommal foglalkozó kiadókkal

dolgozunk együtt, kihagyva a nagykereskedéseket. Ez kettős célt szolgál. Így nagyobb szabadságunk van az árképzésben, hiszen a nagykereskedésekhez képest nagyságrendekkel olcsóbban jutunk a könyvekhez. Másrészt a kiadókkal közvetlen kapcsolat alakul ki a folyamatos párbeszédnek köszönhetően, ami a szakmai munkánkat segíti. Nálunk észrevehetőek olyan könyvek, amelyek máshol nem, mert egy nagyobb üzletben felkerülnek a legfelső polcra, vagy esetleg fel sem kerülnek. Ennek legtöbbször az az oka, hogy hosszasan kellene magyarázni a vevőnek, mit tud az adott kiadvány. Erre nincs kapacitás egy plázában, ahol eleve elvesznek a kisebb kiadók gyerekkönyvei és velük együtt a vevők is.

Az „Égigérő” emellett a gyerekkönyv-kereskedelem egy új, alternatív módját hozta létre, melynek során vásárlóink könyvre költött pénzük jelentős részével a gyermekeiket oktató, nevelő intézményeket támogathatják. A „Támogató vásárlás” során az interneten rendelők bejelölhetnek egyet az oldalunkon regisztrált intézmények közül; az „Égigérő” a nálunk elköltött összeg 10%-át nekik ajánlja fel. A támogatás könyvtárfejlesztésre és olvasásnépszerűsítő programok szervezésére használható fel. Ezek az intézmények állandó kedvezményt is kapnak a nálunk található könyvekre. Ez a partnerkiadóink könyveinek esetében a 30%-ot is elérheti. Oldalunkon bármely gyermekekkel foglalkozó intézmény szabadon regisztrálhat, legyen az bölcsőde, óvoda, iskola, családi napközi, nevelőotthon. A regisztrációval járó kedvezményeket határon túli intézmények is igénybe vehetik. Ezen felül pályázatok megírásánál, szakmai anyagok elkészítésénél is közreműködünk.

A támogatói rendszerrel szeretnénk elérni, hogy a gyermekekkel foglalkozó intézmények is hozzájussanak a minőségi gyermekirodalomhoz, és rajtuk keresztül olyanok is találkozzanak a könyvekkel, akiknek esetleg otthon erre nincs lehetőségük.

– Az érintettek között gyakran a bölcsődék, óvodák, iskolák is nagyon kevés információval rendelkeznek az új, kortárs kiadványokról. Mi lehet ennek az oka?

– Ez nagyon összetett dolog. Egyrészt a pedagógusok túlterheltek, és a napi feladatok elvégzése után nehezen várható és képzelhető el, hogy bemennek böklászni egy könyváruházba. Ott valószínűleg nem is tudnának nekik hatékonyan segíteni, mint ahogy az interneten sem tud órákat tölteni azzal a pedagógussal, hogy a tananyagot túl megszűrje a hatalmas kínálatot. Másrészt sok esetben a motiváció is hiányzik; a pedagógusok szívesen dolgoznak a jól bevált, akár több évtizede használt szövegekkel.

Az iskolai könyvtárak már sokkal nyitottabbak az újra. Gyakran azt tapasztalom, hogy a könyvtárosok a már előbb említett időhiány miatt

Czakó Réka munka közben

a gyerekektől informálódnak az újdonságokról. Így sok esetben nem a könyvtárak alakítják a gyerek ízlését, hanem a gyerekek formálják a könyvtárat. A divatos olvasmányokkal ugyanis a könyvtáros be tudja vonzani a diákot. A mi feladatunk, hogy akár az oldalon keresztül, akár a szakmai programjainkon segítsük a pedagógust, hogy egy, már eleve szűrt, az intézmény típusát figyelembe vevő könyvanyaggal találkozzon. Erre szolgálnak a webáruházunkban található speciális kategóriák bölcsődéknek, óvodáknak és iskolai könyvtáraknak. Az itt található könyveket az intézmény típusát figyelembe véve válogattuk össze.

– *Az a jelmondatotok, hogy „Olvasókat nevelünk!”.* Hogyan tudtok ennek során megküzdeni a mozgóképpel, a tévével?

– Alapvető tévedés, hogy a tévé és a könyvek egymás ellenfelei lennének. Egy gyerek életébe beleférnek a rajzfilmek és a könyvek is, inkább az arány a fontos. A mai kortárs gyermekkönyvek a nagyszerű illusztrációknak és az izgalmas, tanító történeteknek köszönhetően felveszik a versenyt bármelyik rajzfilmmel. A könyv emellett egy kapcsolatépítési lehetőség, hiszen mesélés közben egy olyan bensőséges viszonyt lehet kialakítani, amit a tévé soha nem fog megadni.

A meseolvasás közös utazás a szülővel, a gondolkozás élményét nyújtja a gyerekeknek. Az más kérdés, hogy a rajzfilmeknek is ez lenne a célja, de mára az esetek többségében a gyerekek egyedül nézik a filmeket. Pedig biztos vagyok benne, hogy ott is sok kérdés felmerül, amit a szülőnek meg kellene válaszolnia.

Azt sem gondolom, hogy a könyv a végét járná. Ráadásul a gyerekkönyv lesz az utolsó, ami el fog tűnni, hiszen gyerekkönyvek esetében nagyon fontos, hogy kézbe vehetők legyenek. Az is észrevehető, hogy minden gyerek ösztönösen vonzódik a könyvhöz mint tárgyhoz. Csodaként közelítenek felé. Rakjunk le egy két-három éves gyereket egy gyerekkönyvtár közepére, és nézzük meg, mi történik... Egyébként tervezünk egy kísérletet ezzel kapcsolatban egyetemisták segítségével, amikor is kiviszünk egy köztérre

könyveket, és megfigyeljük, hogyan reagálnak mindegyre a gyerekek. Ebből egy nyilvános videoanyagot kell készítenünk. Azt szeretnénk bizonyítani, főleg a szülőknek: nem a gyerekeken múlik, hogy olvasók lesznek-e. Ők a kíváncsiságuknak köszönhetően nyitottak mindenre. Nekünk, szülőknek a feladatunk, hogy ezt a kíváncsiságot, tudásvágyat akár a könyvtárak, akár a könyvesboltok segítségével tápláljuk.

– Az már kiderült, hogy a mozgókép nem ellensége a könyvnek. Sokan viszont azt mondják, hogy a túlzottan sok illusztrációt tartalmazó gyerekkönyvek beszűkítik a fiatal „olvasó” képzeletét. Mi a véleményed erről?

– Nem vagyok a téma szakértője, de úgy gondolom, az illusztráció igen fontos része a gyermekkönyveknek. Az illusztrációk, főleg a kisebb gyerekek esetében, segítenek a fókuszálásban, a történetek átélésében. Képzelnék csak el például Boribon-történeteit Marék Veronika rajzai nélkül! Vagy kortársakat említve Berg Judit Maszat-meséit Agócs Írisz zseniális rajzai nélkül! A mi gyerekeink szerencsés korban élnek, hiszen olyan nagyszerű illusztrátorok könyvein nőhetnek fel, mint Szegedi Katalin, Takács Mari, Rofusz Kinga, Pásztóhy Panka...

Az életkor előrehaladtával azonban fokozatosan megfordul az illusztráció és a szöveg aránya. A gyermekregényekben már csak elvétve találunk illusztrációkat, de azért még egy 9-10 éves gyereknek is fontos lehet egy-egy jól elhelyezett kép. Itt is a minőséget emelném ki: válogassuk meg, mit adunk a gyerekek kezébe!

– Az olvasóvá nevelésben nagy hangsúlyt fektettek az általatos szervezett programokra. Hogyan néz ki egy Égigérőhöz kötődő gyerekirodalmi program? Milyen trükköket alkalmaztok, hogy közösségi élmény legyen a könyvvel való foglalkozás?

– Valóban fontos hangsúlyozni, hogy nem csak az interneten létezők. Szakmai programokat szervezünk pedagógusoknak, szülői értekezletekre kapunk meghívásokat, ahol a szülőkkel beszélgetünk a mesélés fontosságáról, városi rendezvényekhez kapcsolódva

olvasósarkokat rendezünk be... Nagyon sokféle játékot kitaláltunk, főként szabadtéri programokat. Például olyan kalandtúrát szervezünk családoknak, ahol kis mesehősöket kell valahonnan kimenteni, majd hazavezetni. Elindulnak egy ponttól, például egy óvodától, bölcsődétől, és lelkes segítőink, nagyrészt egyetemisták egy-egy bázisnál állnak. Ott feladatokat kell megoldaniuk a családoknak: apának és anyának is gondolkodnia, mozognia kell. Ez egy családi csapatépítés is egyben. A túra végén kiderül, hogy a mesehősök otthona: a könyvtár. Így a gyermek és a szülő kezét fogva megmutatjuk, hogy a közelben van egy fiókkönyvtár, ahol folyamatosan hozzájuthatnak a mesekönyvekhez.

Az összes ötletünk a mozgalmasságra és a könyvszakma összefogására épül. Szeretnénk olyan családi és szakmai programokat szervezni, ahol megjelennek a kiadók, a szerzők, az illusztrátorok, a gyermekirodalommal foglalkozó szakemberek is. Fontosnak tartom, hogy több szakmai program jelenjen meg vidéken, hiszen rengeteg olyan pedagógussal találkozom, akik elkötelezettek a gyerekek olvasóvá nevelésének ügyében, de nem igazán találják meg azokat a fórumokat, ahonnan valódi, gyakorlatban hasznosítható ötleteket, segítséget kaphatnának.

– Minden korszaknak megvoltak a meghatározó gyerekkönyvei, viszont ma hatalmas a kínálat, ami az átláthatatlanság mellett azt a veszélyt is magában rejt, hogy kicsi és fontos kiadványok nem jutnak el az olvasókhoz. Tudnál-e olyan gyerekkönyveket mondani, amelyekre számos érdemük ellenére kevés figyelem esett eddig?

– Ami elsőre eszembe jut, mert minden óvodában és iskolai könyvtárban ott lenne a helye, az a *Friss tinta!* – *Mai gyerekversek* című antológia a Pagony Kiadótól. Számomra igazán meglepő, hogy szinte minden óvodai, iskolai könyvtárból hiányzik. Ebben kortárs magyar költők versei olvashatók többek közt Jónás Tamástól, Kányádi Sándortól, Kántor Pétertől, Kukorelly Endrétől, Szilágyi Ákostól vagy Varró Dánieltől. Valódi, a mai gyerekeket komolyan érintő témákat dolgoznak fel a költők: a szülők válását, az első óvodai napot, vagy olyan kacagtató hétköznapi helyzeteket, mint a hiszti, az első szerelem, a testvéri csatározások vagy éppen, hogy Apa a férfi vagy a női végébe vigye lánygyermekét...

Ami nekünk egy nagy sikertörténet, az Hervé Tullet *Pötty Könyve* (Vivandra Kiadó), ami egy fejlesztőkönyv. Ebben „csak” festett pöttyök vannak, amelyek mellett utasítások szerepelnek. Például „nyomd meg a pöttyöt”, „lapozz”, és utána két pötty lesz. Ha azt megdörzsölöd, akkor piros lesz a sárga pöttyből, majd meg kell rázni a könyvet, és a következő oldalon összekuszálódnak a pöttyök. Ez tipikusan az a könyv, amit vagy a legfelső polcra tesznek, vagy ki se raknak, mert egy felületes szemlélőnek mindez érthetetlen, divatos szóval élve:

designkönyv. Jobban szemügyre véve azonban egy olyan csodát fedezhetünk fel, ami a mai magyar könyvpiacra egyedülálló. Olyan interaktív könyvről beszélünk, melyet mára szinte minden szegedi bölcsődében fejlesztőkönyvként használnak, és az ovik is kezdik felfedezni maguknak. Azon túl, hogy olyan alapfogalmakat ismertet meg a gyerekekkel, mint a színek, a számok, az irányok, egy rendkívül jó eszköz arra is, hogy az intézménybe bekerülő gyerekeket megnyissa. Sok bölcsiben már csak beszoktatós könyvnek hívják, és van olyan intézményünk, amelyik pályázati pénzből hét darabot vásárolt.

Nekem nagy kedvencem és alsó tagozatban nyugodtan lehetne ajánlott irodalom Máté Angi két könyve, az *Egy susogó levél* és a *Volt egyszer egy*. Gyönyörű történetek kimagasló szöveggel és képi világgal. Nagyon érdekes látni, hogyan reagálnak Máté Angi finom szövegeire a gyerekek, hogyan ízelegetik különleges történeteit, világlátását.

Kiemelném még Kasza Julianna *Április és az úttekerők* (Cerkabella Könyvkiadó) című könyvét, amely szintén óriási hatással van a gyerekekre. Egy családi rendezvényünkön egy anyuka kezdte olvasni a történetet két kisfiának az olvasósarkunkban. Ott ültek a fiúk másfél órán keresztül szinte mozdulatlanul, és hallgatták. Ennél jobb reklám számomra nem is kell egy gyerekkönyvnek. Az *Április* titka, hogy egy nagyon különleges történetet mutat be egy föld alatti világról, arról, hogy a minket körülvevő dolgok nem is valódiak, hanem egy patkányok által működtetett szerkezet mozgat mindent.

– *Akkor ez egy gyerekeknek szóló Mátrix...*

– Pontosan! *Április*, a kukamacska feladata, hogy ezt az egész rendszert működtető főpatkányt megtalálja és megakadályozza a fenti világ leigázását. Ha egy apuka kézbe veszi, biztos odatesz érte. Nagyon fontosnak tartom, hogy az apukák is kivegyék a részüket a mesélésből. Az ilyen történetek sokat segíthetnek ebben.

Boldog Zoltán

ANGYAL GYULÁVAL, az Astoria Slam Poetry vezetőjével beszélgettünk a műfaj jelenéről és jövőjéről, bécsi győzelméről, a magyar és a külföldi slam hasonlóságairól és különbségeiről, valamint Marilyn Manson jótekonny hatásáról.

A metálos slammer

– Mindenki máshogy definiálja a slam poetryt. Te hogyan határoznád meg ezt a műfajt?

– Úgy magyaráztam ezt a kifejezést, hogy *villámköltészet*. Ezek ugyanis relatíve rövid versek, 2-3 percesek. Emellett nagyon fontos a könnyen érthetőség és az, hogy odavágjanak. Az utóbbinak a világosabbá tételére használhatnám Kukorelly Endrének azt a kifejezését: „*telibe találni a létezést*“. A *slam poetry*-nek ez nagyon fontos célja, és az is, hogy megfogja a hallgatóságot. Régebben, a 80-as években úgy indították el az Egyesült Államokban ezt a mozgalmat, mint *poetry slam*, tehát „*költészeti odacsapás*“. Ezek határozottan versenyek voltak, ahol pontszámokat osztottak. Természetesen ez rendkívül szubjektív volt. Ezzel szemben a magyar *slam poetry* gyakran nélkülözi a versenyt. Úgy mondanám, hogy a *poetry slam* a verseny neve, a *slam poetry* kifejezést viszont inkább ezzel a fajta jellegzetes, szlenges előadói költészettel kapcsolatban említjük.

– Bécsben viszont egy versenyen voltál 2012-ben, amelyet megnyertél...

– Így van, azaz sikerült megszereznem Magyarország első külföldi slamgyőzelmét. 2012 nyarán Bécsben napi versenyekkel majdnem egy

hónapig tartott a rendezvény. Ide úgy kerültem, hogy a szervező, Jimi Lend, eredeti nevén Johann Wolfgang Lampl meghívott. Vele még 2009-ben Berlinben találkoztam az európai slamversenyen, és azóta figyelemmel kísérte a pályafutásomat, majd szeretne volna színésíteni a mezőnyt velem, mint magyar versenyzővel.

Bécsben kétfordulós volt a megmérettetés, ahová a berlini tapasztalatok alapján úgy érkeztem, hogy a nyelvi különbségek ellenére is tudja értékelné a zsűri a hallottakat. Ebből is látszik, hogy a *slam poetry* azért is sikeres, mert feltételez egyfajta felületességet, és ami átjön, az alapján alkotunk véleményt. De szerettem volna elkerülni azt, hogy kizárólag magyarul tolok valamit, és németül vagy angolul pár szóban ismertetem. Ezért vittem német verseket, amelyeket kifejezetten erre az alkalomra írtam, illetve néhány korábbi szöveget lefordítottam. Az első fordulóban egy német nyelvű ars poeticát adtam elő (*K.U.K. – Keß Und Klar*, azaz „vagány és világos“), míg a másodikban magyarul a *Sharon Stonert*, amely rockos ihletű, pszichedelikus vers egy képzelte múzsáról, aki szex után sodor nekem egy jointot. Érdekesség, hogy a verset a Room Of The Mad Robots stoner rockbanda zenéje ihlette, akik előtt felléptem még májusban a The Stoner Show-n. Ez a vers, a német fordítással együtt, annyira tetszett a zsűrinek, hogy a legmagasabb pontszámot kaptam. Ezt egy csodának éltem meg, mert rengeteg „nehézsúlyú“ slammer volt ott.

– *Ez azt jelenti, hogy nem az értelem, a jelentés számít, hanem főként a ritmus, a hangulat? Még akkor is, ha semmit nem értenek a nyelvi akadályok miatt?*

– Pontosítanék: egy slamversenyen a közönségből választott zsűri minimális kritikai érzékeléssel és hajlandósággal bír, legyen a világ bármely részén a rendezvény. Sok külföldi slammerrel társalogtam már erről, és a tapasztalataink egybevágóak: az alkalmi zsűritagok sokszor nem verstani értéket, nem előadói színvonalat látnak el megfelelő ponttal, hanem minimális kapaszkodót keresve „lájkolnak.“ Például egy magas szövegalkotói képességű, de esetleg közepes vagy fura külsejű szerző, fejből és nagy átéléssel előad. Ha a versében olyasmit bírál, amit az illető zsűritag szeret, akkor valószínűleg hiába az irodalmilag értékes költemény és a profi előadásmód, a zsűritag egyszerűen lepontozza. Míg egy szimpatikus külsejű, de gyenge szókincsű, egyszerűtagos ragrímekkel operáló, de a zsűritag szívéhez közel álló témát pozitívan megfogalmazó személy valószínűleg magas pontszámot kap. A nyelvi távolság nem sokat jelent, a zsűri sokszor a külsőbe, a ritmusba, az arcjátékba, a mozgásba „kapaszkodik“ és aszerint pontoz. Persze mindenre van pozitív ellenpélda is, egy lelkiismeretes személy hajlamos megfelelő ponttal díjazni a jó vers plusz jó produkció összhangot, míg szerény ponttal tudatja a szerény képességű fellépővel

a színvonalát. Általánosan azt mondhatom, hogy az kap jó pontokat, aki a zsűrit elszórakoztatja.

– *Szerinted Magyarországon mit szólnának például egy ismeretlen nyelven slammelő előadóhoz?*

– Már volt erre többször is példa. Bob Holman és Samantha Thornhill jártak már Magyarországon (Budapest, Veszprém, Pécs) és további vendégfellépők is voltak más alkalmakon. Igaz, Bob és Samantha nem versenyzőként voltak jelen, hanem előadóként és ismeretterjesztőként. Veronika Lewandowska zenés-verses produkciót adott elő csapatával. De olyan is volt, hogy pár külföldi slammer többnyelvű versenyen lépett fel, ahol kivetítették szövegeik magyar fordítását. Akárcsak Bobnak és Samanthának. Viszont amikor nincs vetítés, akkor esetleg egy magyar segítő felolvassa a magyar verziót. Vagy ha nincs fordítás, akkor a közönség hallgatja az idegen nyelv ritmusát, hangzását.

– *Máshogy gondolkodnak Ausztriában a slamról?*

A slam náluk (és szinte mindenhol a világban) határozottan csak a versenyt jelenti, és nem keverik össze az *open reading*gel, a szabad felolvasással. 2012. október 19-én volt az osztrák országos slambajnokság elődöntője, ahol szintén jelen voltam, és itt a legfontosabb tapasztalatom azt volt, hogy a köznyelvi verselés a meghatározó. A győztes Team Mylf nevű formáció („Mothers You’d Like to Flow With“, tagjai Yasmin Hafedh és Mieke Medusa) például úgy verselt, mintha egy bevásárlásnál a pénztárosok lennének, és adogatnák tovább az árukat. Előadásukban sok hangeffektet is használtak, például a kassza gépi csipogását imitálták. Az egésznek egy élvezetes atmoszférát teremtettek. Ők nyerték később a 2012-es országos bajnokság csapatversenyét is. Egyébként a verseny reklámfilmjében úgy hangzik el a *slam* definíciója, mint költészeti verseny, aminek egyetlen célja a közönség lelkesítése. Az állam pedig komolyan támogatja a műfajt, pénzügyileg és médiával is.

– *Te az imázsodhoz kapcsolódó metálos vonallal nyűgöződ le a közönséget?*

– Nem mondanám, hogy a metállal lenyűgözöm a közönséget, mivel vannak, akiknek ez a műfaj irritáló, akár az említése is. Viszont olykor előadok olyan verseket, amiket metáldalok ihlettek, vagy pedig a szövegben utalok rájuk. Sőt, ez engem jellegzetes karakterre tesz. Régen azt a becenevet kaptam, hogy a „metálos költő“, és ezt megtartottam, hiszen ez a zenei irányzat hozzátartozik az identitásomhoz. A kemény zenével

való együttélés egy olyan szenvedélyt, ihletfolyamot és kitartást kölcsönöz, ami továbblendít mindenben.

Többször hivatkoztam Marilyn Manson-ra, mint kiváló szövegíróra és előadóra. Főleg a külsőségek, az előadásmód tetszik, ahogy Manson irányítja a közönséget. Teljesen kézben tartja a műsort. Egy jó slammernek is képesnek kell lennie erre.

A villámköltészet és a metál kapcsolata nekem mindkét területen különleges eredményeket hozott. A Music TV-ben volt egy sorozat, ahol fél évig minden héten leadták egy rock témájú verselésemet, amit előzőleg profi stáb rögzített különböző helyszíneken. A 2011-es Rockmaraton fesztiválra is ennek köszönhetően kaptam meghívást, hogy szervezzek oda slam-et. Óriási élmény volt az az egy hét! Rockzenekarok hívtak meg, hogy a koncertjük előtt verseljek. Hány mai költő kap ilyen megkeresést? A különböző újságokba (Metro/Metropol, Hammer World, Vasárnapi Újság stb.) pedig rendszeresen küldtem írásokat, olvasói leveleket, hogy megismertessem az embereket bizonyos bandák érdemeivel. December óta az underview.hu rockportál egyik zsrnalisztája lettem, kritikákat írok albumokról. Áprilistól pedig a Rockinform magazin is közléstesi kritikáimat, interjúimat. Megtalálható lesz az újságárusoknál.

– *Végig arról beszéltél, hogy verseket írsz, és azokat „elslammeled”. Hogyan tekintesz a slam és az írott költészet viszonyára?*

– Mindenki számára ismert, hogy a nyomtatás előtt is volt már költészet. Régen sokan zenei alapra dolgoztak, fejben faragták, és így őrizték meg a szöveget. A slam nyomatékosabbá teszi a költészetnek azt az áramlatát, amely nem feltétlenül alanyi. Azaz Váci Mihály *Még nem elég* című verse kiváló slam-szöveg, míg Kassák Lajos *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című verse inkább olvasásra való. Olvastam a www.irodalmijelen.hu-n a Payer Imrével készített interjúdat, és Imre azt válaszolta egyik kérdésre, hogy „ma a népköltő globalista.” Ez számomra azt jelenti hogy képesnek kell lenni nagyobb tömeget megszólítani a verssel. Imre egyébként óriási karakter, szerzőként és előadóként is.

Az elvont költészet olyan, mint egykor az arisztokrata hölgyek budoárja. Szépen ki van alakítva, de csak kevesen léphetnek be oda. A *villámköltészet* pedig, mint egy színház, kitarja az ajtókat, és mindenkit harsányan magához szólít. Utat épít a mondanivalóhoz, és érzelmi reakcióra sarkall.

– *Azért ma már az írott költészethez mindenki hozzáférhet. A webkettes világ nem nyitotta ki magától is a kapukat?*

– A világháló a hozzáférést könnyítette meg a számítógép előtt ülőknek. Azoknak, akiknek nem vonzó elmenni a helyi könyvtárba,

böngészni a versesköteteket vagy az irodalmi folyóiratok aktuális lapszámain. A „slam poetry“ itthoni sikere már azzal borítékolható, hogy angol szóösszetétel, és pár évtizede ezen a nyelven bármit „bekajol“ a magyar. Ehhez járul a könnyen érthető szöveg és a szándékos hatásadás a káromkodással, beleéléssel. Ettől függetlenül bátorítom a slam kedvelőit hagyományos irodalmi estek látogatására és ilyen folyóiratok olvasására.

– *Mit szólsz, ha azt mondják rád, hogy költő? És mit szólsz ahhoz, ha sok irodalmár azt mondja, nem vagy költő, mert nem publikálsz irodalmi lapokban?*

– Összesítve az egyik versemből („Mi cool? Áss a jóba!“) idéznék: „...és hogy ki művész? A kérdésre a válasz itt lett: nem hivatal dönt erről, hanem az ihlet!“

Ha azt mondják rám, hogy költő vagyok, az számomra egységélmény. Tudomásul vétele az eredményeimnek, képességeimnek. Az autószerelő, ha autószerelőnek mondják, tudomásul veszi, mert azt csinálta rengetegszer, avatott kézzel műveli, ráérez a teendőkre. Én képességileg nem vagyok szerelő, nem vagyok programozó. Költő vagyok. Ebben az 1 szóban robajlik 20 év ihletélményem, elalvás előtt agyamban kattogó rímpárok, kezemet szorongató emberek, az aláírások és az interjúk, amiket adtam olyanoknak, akik értékelték. Egy tetovált, testépítő barátom levele, amiben megírta, hogy miközben olvasta *A gyönyörű özvegy* versem, zokogott. Felszabadult emberek, akik elmondták, hogy a rasszizmusellenes *Fehér nigger vagyok* versem azt a felháborodást fejezte ki nekik, amit ők is érznek, hogy a magyar ember kiszolgáltatt a saját hazájában.

Pilinszky pár sora: „*forró szárnyú, emelkedő zuhanás, visszaröpülés a fókusz lángoló közös fészkébe*“ – én ezt érzem mindig, amikor rám tör az ihlet és írok. Hosszú percekig süvítő villámcsapás. Forgó világfa. Néma ősnaprobbanás, örök összeroskadás egy láthatatlan fekete lyukba. Vak lovaglás egy végtelen áramfolyón. Kozmosz, káosz, katarzis. Tórusz és térkapu. Van egy másik világ, párhuzamosan ezzel, és amikor ihletet írok, vagy előadok, magamról semmi tudattal, olyankor valami épül odaát. Ha rosszat tennék, az a valami odaát elkezdene omlani. Éppen ezért nem lehetek romlott. A költő szó nemcsak tevékenységet, hanem emberi minőséget is jelöl. Lelki alkímiát. Arannyá kell válni. Éppen ezért számos alkuba, helyezkedésbe nem bocsátkozom, sőt elítélem. Láttam sok olyan nyomtatott verset is, amiben nem láttam ihletet, hanem csak tintát a papíron.

Fura tőlem, de sok éve szívemben őrzöm egy apáca mondatait, akivel TV-interjú készült: „*Az én életem egy belső egyetem. Mindig egy újabb vizsgát teszek és készülök a szigorlatra.*“

Egyébként nyomtatásban is jelentek meg verseim (Szigethy Kavalkád pár száma, meg Tűzpróba antológiák), de nem hiszem, hogy

ezeket látták az engem bírálók. Versíróversenyeken jobbra döntös és dobogós helyezésekkel szerepeltem. Őszintén szólva nem zavar, ha egyesek nem tekintenek költőnek. Pár éve küldtem pár verset pár irodalmi lapnak, jobbra semmi válasz. Én meg nem öntök energiát lyukas zsákba. Ha én meg tudok írni 30-40 soros verseket, akkor egy szerkesztő legyen képes megírni egy sort, legalább annyit, hogy „köszönjük, kedves Gyula, olvastuk a verseit, de nem a mi ízlésünk“.

Különben irodalmárok között ismert tény, hogy sokszor nem azért utasítanak el egy verset, mert a költő béna, hanem mert nem egyezik a mű a szerkesztő ízlésével. Viszont vannak elismert irodalmárok, akik értékelik az írásaimat, például Csapó Lajos, aki 5 éve meghívott az AMME-be (Alkotók, Művészek, Művészetpártolók Egyesülete), és ott költőként, íróként jegyzett tag vagyok. Szintén kedveli az írásaimat Szecsődy Péter és Payer Imre is. Emellett novelláim jó helyezéseket értek el versenyeken, szóval nem zavar a negatív vélemény. Akit rendszeresen sugárzott a Music TV, annak felesleges emiatt szomorkodnia. Szívesen elbeszélgetnék az ellentábor pár képviselőjével, jöjjenek el a fellépéseimre, vagy keressenek meg e-mailben: angyalgyula79@gmail.com De inkább azt remélem, hogy ezentúl figyelmesebben olvassák a verseimet.

– *Milyen jövőt jósolsz a slamnek Magyarországon?*

– Egyértelmű népszerűsödést és jogos kritikákat egyaránt. Biztos vagyok benne, hogy a slam poetry be fog épülni a magyar köztudatba évtizedeken belül. Pontosan látom a slam gyenge etikáját, és ez érthető visszatetszést szül. Mint ahogy azok is ellenszenvet kapnak, akik a hibákra rámutatnak (pl. én is kaptam). Az ismertebb, vagy „tűz közeli“ slammerek még népszerűbbek lesznek és ritka, hogy segítik a kevésbé ismert slammereket, akár egy Facebook-megosztással, akár pár tanáccsal. Szaporodni fog a független slam-szervezések száma, akik nem törnek pozícióra. Abban reménykedem, hogy az egyetemeken, főiskolákon is kialakulnak kisebb-nagyobb kritikus tömegek, ami a motorja lesz a slamnek. Az oktatási csomópontok mindig kulturális anyaméhékké váltak.

Az irodalmi színtér előbb-utóbb elfogadja a villámköltészetet, bár nem mindenki fogja szeretni. De publikált költők is nagyobb számban fogják kipróbálni a nyilvános szereplést. Remélem, Payer Imre, Fenyves Marcell, Németh Péter Mikola, Simon Adri és Viola Szandra is fog verselni slam poetry-műsorokban. Mindegyikükre jellemző a kiváló költészet, egyértelmű exhibicionizmus és jellegzetes személyiség.

A saját szervezésemről, az Astoria Slam Poetryról is beszélnek. Budapesten és vidéken egyaránt egyre több fellépésünk lesz, és bízom benne, hogy az eddigi (és leendő) fellépőim idővel egyéni estekre, publikációkra is kapnak módot. Figyeljen mindenki Kotroczó Mátéra,

Keresztes Noémire, Bozó Patrikra, Elekes Csabára, Mészáros Péterre stb.

Mokbel Ádám „Mokka“, aki 2010 őszén nálam volt először fellépő, a debreceni egyetemi haverjaival elindította a cívis városban is a slamet. Sőt, most februárban várható a *Slambeszélbe* csapatuk albuma, ami az első olyan zenealbum lesz idehaza, ami slam-verseken alapul. Büszke vagyok Mokkára.

De más városokban is megindult a mozgolódás. Azt üzenném az ezután kezdő vidéki slamkluboknak, hogy ha kezdetben vagy később kevés a közönség, a verselő, akkor se álljanak le. Fogják fel úgy, mint pár ember előtti, kötelezettség nélküli versmondást. Emlékszem, régen a Kőlevesben volt olyan slam, amin összesen 3 versenyző és max. 8 néző volt. Viszont 2012-ben a szervezésében Pesten a Királyné Slamen már telt ház volt, pedig aznap csinált az Akkezdet Phiai is slamkoncertet a városban... Az idő mindent elrendez, a kitartók megkapják a jutalmukat.

Végül pár személyes reményt is megosztanék. Idén, 2013-ban 2 alkalommal szeretnék rendezni műsort 1-1 külföldi slammer vendégszereplésével. Jimi Lend Ausztriából és Peter Sragher Romániából érkezik. Mindketten kiváló költők és jó show-man-ek. Idén ismét megyek párszor külföldre fellépni, már csak a részleteket kell letárgyalnunk. Irodalmi versenyeken továbbra is indulni fogok, remélhetőleg jó eredményekkel. Talán pár publikáció is lesz, esetleg kiadótól megkeresés saját kötetre. Egyéni fellépések és slamszervezési hívások is vannak a tarsolyomban 2013-ra. Február 13-án a Zichy Teázóban a Kelemen Kör estjét színesítjük pár társammal. Péntek este pedig beszélgettem egy fesztiválszervezővel, aki úgy köszönt el tőlem, hogy szerinte szervezhetnék a fesztiváljára slam-et. Úgy legyen!

Boldog Zoltán

VASS ÁKOS LAJOS erdélyi költőt kérdeztük a Bulgakov Kávézóról mint élettérről és ihletforrásról, első verseskötetéről, a transzközéphez való viszonyáról, a Méhes György-debütdíjról, terveiről és a székely slamról.

Pult mögötti líra és székely slam poetry

– Az 1990 után született erdélyi költőnemzedék első verseskötetének szerzőjeként, a Facebook-generáció tagjaként emleget téged a szakma. Gyakran elhangzik, hogy a korosztályodat nem érdekli az irodalom. Szerinted is így van?

– Az általánosításokat mindig is utáltam: a korosztályomat nem érdekli az irodalom, az öregek büdösek, a tetovált emberek agresszívak. Adott idő után túl sok véleménnyel szembesültem, és éppen ezért nincsenek rám hatással ezek az előítéletek. Szóval azt is mondhatják rólam, hogy a Ku-Klux-Klan tiszteletbeli tagja vagyok, nem igazán hat meg az általánosítás, amíg olyan ember él ezzel, aki személyesen nem ismer. A „Facebook-generation“ korántsem jelenség, csak tudatlan megnevezése egy korosztálynak, amely egy bizonyos portálon keresztül is éli életét.

– Pulton innen, pulton túl című első versesköteted harminchét verset tartalmaz. A kolozsvári könyvbemutatódon kiderült, körülbelül hat-hétszáz költeményed van, de ezekből számodra most harminc-negyven a vállalható. A többi miért nem?

– Folyamatként tudok tekinteni erre. A kezdet kezdetén írt verseimet már csak közeli barátoknak mutatom meg, hogy legyen min nevetni hideg téli estéken. A legújabb írásaimat szintígy félreteszem, legalább egy hónapra, hogy érjen be, utána fogok a finomításokhoz, a csiszoláshoz. A többi vers természetesen le van mentve, mert

tartalmaznak használható elemeket, frázisokat, szavakat, képeket, gondolatokat stb.

– *Ha a harmincnál maradunk, akkor a köteted egyes darabjait így utólag már nem tartod jónak?*

– Igen. A kötetemben található versek közül párat nem tartok jónak, de annál inkább szükségesnek. Úgy tudnám leginkább megfogalmazni, hogy az egységesség nem feltétlenül esik mindig egybe a tökéletességgel. Márpedig úgy érzem, hogy a kötetem egységes képet alkot arról a valakiről, aki vagyok, és arról az élethelyzetről, amelyben éppen próbálok feltalálni magam.

– *Amint a transzközépnél, nálad is fontos a formahűség, a polgárpukkasztó jelleg, ugyanakkor a gondolatiság is. Mennyire követed ezt a hagyományt? Mi újat mondhatsz Szerelem első párzásra vagy Egy pincérlánynak című verseiddel?*

– Nem követek semmilyen irányelvet, nem törekedem kizárólag formai tökéletességre, ritmikai precizításra vagy polgárpukkasztó jellegre. Hogy fontosnak tartom a külsín és a belbecs fogalmait, a vers egységes és összeálló formáját, alakját, tartalmát, még nem jelenti azt, hogy hódolni próbálok a hajdani transzközépeknek.

Mi újat mondhatok a verseimmel? Valóban, minden szó le volt írva már, de nem ugyanabban a kontextusban, nem ugyanabban az összefüggésben, értelemben volt használva, nem ugyanazok a szókapcsolatok létesültek. Ha mégsem sikerült újat mondanom, azt nem tekintem az én hibámnak. Verset nem lehet könnyelműen írni – ugyanúgy olvasni sem. Valamint az, hogy mi a célom a verseimmel, igazán lényegtelen. Megírtam. Az értelmezésüket hadd végezze el más.

– *Pincérlány, alkohalmámoros versszereplők, vonat, állomás, rövid ideig tartó boldogságok, dekadencia, csalódás, kiábrándultság, néhol egy kis filozófia – lehetne röviden összefoglalni a kötetedet. Mindez nagyjából egy kocsmai térben játszódik, mint ahogy a te életed is, hiszen a Bulgakov pultosa vagy. Mesélj kicsit arról, miként segíti elő a verseket ez a foglalkozás!*

– A kocsmák világa számomra az az létér, amelyben igenis otthon érzem magam. Ez pedig kétértelmű dolog: egyrészt úgy érzem, nincs otthonom, nem is igazán vágyom egyre, jóformán félévente költözöm Kolozsvár egyik végéből a másikba, másrészt pedig a kocsmák egyszerre jelentenek nekem a zajos magányt, ahol egyedül tudok lenni pár tíz ember között is, egyszerre jelentik a családot, a barátokat. Szóval mindaz, amit más nem feltétlenül egy térben él meg, nekem egy síkon, egy

dimenzióban valós. A verseimet pedig a tapasztalat segíti elő, nem az élettér. Kőművesként is dolgoztam és írtam verseket, nem függ össze a foglalkozással. S hogy az egyik versemnek az lett a címe, hogy „*Pulton innen, pulton túl*“ és nem az, hogy „*Fél zsák cement*“, csak azon múlik, hogy milyen tapasztalatot sikerült szerezzek az elmúlt évben.

– *Olyanok is akadtak a könyvbemutatódon, akik kissé extravagánsnak, túlzónak tartották, hogy te a pult mögül olvasol föl. A te ötleted volt?*

– Orbán János Dénes, Márkus András meg jómagam ötlete volt. Azon a véleményen vagyok, hogy inkább legyen túlzó, extravagáns, nagyképű és maradandó egy könyvbemutató, mint szalonfüstbe burkolózó csendes imaest a valamikor sikeres irodalmi megnyilvánulások emlékére. Ha valakinek nem tetszik, annál jobban örülök, hogy nem egységes az ízlése a hallgatóságnak. Azért zajlott ilyen formában, mert úgy érzem (és ezzel nem vagyok egyedül, szóval igazságértéke sem lehet egyenlő a nullával a következő kijelentésnek), hogy változásra, változtatásra van szüksége az elsatnyult irodalmi életnek. Ezt legkönnyebben úgy tudjuk elérni, ha kimozdítjuk a felolvasóesteket a szokványos helyükről, vagy ha megszüntetjük a határt közönség és felolvasó között. Az előbbi variánszt próbáltuk, nem kicsi sikernek örvendett. Az utóbbit pedig a közeljövőben fogjuk tesztelni. „*Itt és mást*“.

– *Ez a Bretter György Irodalmi Kör jelmondata. Egy évig voltál körelnök, akkor ez nem valósulhatott meg? Mit jelent az „Itt és mást“ tesztelése?*

– Az „Itt“ alatt a kolozsvári Bulgakov Kávézót értem, „mást“ pedig a slam fog hozni az irodalmi életbe. Tisztában vagyok azzal, hogy elég léha elnöke voltam a Bretternek, de a változást akkor is szükségesnek látom. Egy több mint húszéves múltra visszatekintő irodalmi kört már kissé elavultnak tartok 2013-ban.

– *A köteted Bónuszszávja, a Szárhegyi slam című vers mintegy azt sugallja, hogy úgy gondolod, a slam írott versként is megállja a helyét. Gondolom, nem véletlenül zárod a kötetet egy slam-verssel...*

– Nem tudom, mennyiben állja meg a helyét, mindenesetre ezt szerettem volna látni. Talán ez az első slam a romániai magyar irodalomban, ami megjelent egy kötetben. Ha nem így van, akkor még ezzel sem dicsekedhetek.

– *Mesélnél az erdélyi slam poetry mozgalomról? Értesüléseim szerint hamarosan megrendezitek az első nyilvános eseményt. Hogyan fog lezajlani?*

– Még gyerekcipőben jár az egész, és nem szeretnék dilettáns, gyors nekifutással közelíteni, mint ahogy azt pár helyen már megtették és megteszik. Várunk, dolgozunk és nem annyira az elvárásainkon van a lényeg, inkább azon, mit tudunk majd felmutatni és milyen minősége lesz az egésznek. Próbaesteket tartunk és gyakoroljuk, hogyan kell tartani a mikrofont. A többi hamarosan elválik.

– *Miért tartod fontosnak a slam poetryt? Mennyiben segíti elő első köteted népszerűsítését, hogy slammelsz is?*

– Nem tudom, a kötetemet illetően csak közeli ismerőseim véleményét hallottam, amely szerencsére korántsem volt annyira elfogult, ahogyan azt vártam. Hogy a slam milyen hatással lesz a kötetem, valamint saját személyem népszerűsítésére, azt talán nem tőlem kell kérdezni, hanem az olvasóktól.

– *Kizárja vagy inkább kiegészíti egymást a hagyományos vers és a slam poetry?*

– Egyszerre, egy térben és egy időben is lehet működtetni a kettőt. Kicsit úgy képzelem el ezt, mint a szimultán verselést. Semmi esetre sem zárják ki egymást, annál inkább szimbiózisnak látom a dolgot, minél többet foglalkozom a kettővel.

– *Az erdélyi slam, azon kívül, hogy a kolozsvári Bulgakovban történik, mitől lesz erdélyi és miben különbözik majd a magyarországi, illetve az amerikai vonaltól?*

– Azért, mert Erdélyben történik. Ha Spanyolországban történne, spanyol slamnek nevezném. Ilyen egyszerű. Valamint gondolom, hogy magyarul fog történni, ez lesz a számottevő különbség, ami elhatárolja az amerikai vonaltól. A budapesti slamtól pedig pár száz kilométer, a szókincsünk, a mentalitásunk választja el.

– *Amerikában tudomásom szerint a slam poetry különlegessége elsősorban abban áll, hogy az „utca hangján” szól a közönséghez. Miben tud újítani az erdélyi slam? Elképzelhető székely slam poetry is?*

– Elképzelhető székely slam poetry is, persze, de nem feltétlenül erre gondoltam. Egész pontosan úgy értem, hogy kicsit más kultúrában és más térben nőttünk fel, és az eddigi ismereteink és az élethelyzetek adják majd meg az erdélyi slam másságát. Amíg Pest esti életében nem igazán találkozol „U“-szurkolókkal, olcsó „Fany“-s tengeri nyaralásokkal, Milcovval, Lancuval vagy csak a román és a magyar nyelv

szimultaneitásával, addig ez itt nagyon is reális. Két nyelvet sajátítottunk el gyermekkorunk kezdetétől. Ezt nem tudom szem elől téveszteni.

– *Magyar–angol szakos hallgató voltál a BBTE bölcsészkarán, tanulmányaidat egyelőre abbahagytad objektív okok miatt. Nem gondoltál arra, hogy angolul próbálj ebben a műfajban érvényesülni?*

– Nem vagyok lokálpatrióta, de úgy érzem, ha már a lírát választottam, mint fő foglalkozást, akkor anyanyelvemen fogom ezt művelni. Egyrészt kötelességemnek érzem, másrészt pedig a magyart találok a legszebb nyelvnek, már azok közül természetesen, amit hallottam.

– *Külsőd – a narancssárga haj, a tetoválás –, amelyről Márkus András ugyancsak sokat beszélt a bemutatódon, számodra fontos valamiért, valamit el szeretnél ezzel mondani az olvasóknak, na meg a Bulgakov vendégeinek is. Jól látom?*

– Nem mondani, közölni akarok valamit a külsőmmel. Távol tartani magamtól olyan embereket, akik sikeres elemzést tudnak adni valaki személyiségéről pusztán kinézete alapján. Az ilyen emberek inkább hozzám se szóljanak. Már rég nem a ruha teszi az embert, nem a bőre, nem a hajszíne. Én pedig nem vagyok hajlandó szülői okítást hallani korosabb és betokosodottabb agyaktól.

– *Álcázni szeretnéd ezzel azok előtt, akik nem ismernek, hogy költő vagy? Számodra nem fontos a költő személye, hanem csak a vers a lényeges?*

– A vers kell tudjon annyit mondani, amennyit a költő vagy a költő külseje nem tud.

– *Mit jelent neked az Előretolt Helyőrség? Az első Brettered után Orbán János Dénes, Márkus András és a Helyőrség köré csoportosuló alkotók lettek a „mentoraid“.*

– A legelső verseimmel Karácsonyi Zsolt foglalkozott, ő mutatott irányt és ő is publikálta először őket. Ezért mindenképp hálás vagyok neki, valamint a barátsága, szakértelme és véleménye is meghatározó értékű számomra, már amikor ideje engedi. Valóban, az Előretolt Helyőrséggel és az a köré csoportosult fiatalabb alkotókkal kerestem a kapcsolatot. Lojalitásom még mindig Orbán János Dénes, az Előretolt Helyőrség, az Erdélyi Magyar Írók Ligája és a Bulgakov & Cathouse körül csapódik le. Számomra e felsorolt csoportosulások jelentik a család egy tágabb és a baráti társaság egy meghittebb fogalmát.

– *Márkus András és néhány fiatal, tehetséges barátja nemrégiben Az utolsó pecsét címmel a romániai választási kampányra reagálva közzétett az interneten egy videoklipet. Mi a véleményed erről és az erdélyi politikáról, közéletéről, a korosztályod politikai hozzáállásáról?*

– Az én hozzáállásommal kezdeném. Soha nem szavaztam, nem is áll szándékomban, a politikát rühellem, lett légyen szó irodalomról vagy csak simán politikáról. Verseket írok. Az áskálódást, ármánykodást, a tördöfést a hátba másokra hagyom. Csak a magam nevében tudok beszélni a korosztályomat illető kérdésekről. Nem fogok átlagot számítani száz diák politikai hozzáállásának összevetése után. Ha érdekelné a politikusokat a jövő, akkor az ifjúságot kérdeznék, a fiatalokat faggatnák, hogy mit tartanak igenis égető problémának.

Márkus András tehetségét és talpraesettségét pedig abszolút elismerem. Tudok azonosulni szövegeivel, hogy csak a videót idézzem: „Azt akarom, hogy végre ne az anyám pénzén kampányoljál“.

– *Méhes György-debütdíjat kaptál nemrégiben. Hogyan viszonyulsz Méhes György műveihez, mit jelent számodra ez a szakmai elismerés?*

– A próza soha nem állt túl közel hozzám, de Méhes György egyike volt azoknak az íróknak, akik megfogtak a stílusukkal, és akiket szívesen olvastam, olvasok.

Az, hogy az Erdélyi Magyar Írók Ligája úgy látta, érdemes vagyok erre a díjra, megerősít önmagamban és az elképzeléseimben. Természetesen igyekszem az maradni, aki akkor voltam, amikor az akartam lenni, aki most vagyok, szóval a tisztelet és az alázat kulcsszó marad továbbra is.

– *Mit várjunk Vass Ákos második kötetétől?*

– Vannak terveim, de ezeket nem szeretném, és nem fogom elárulni. Ha netán belesülnék, nem kell mentegetőzök, hogy miért nem tudtam megvalósítani.

Varga Melinda

Véres komolytalanságok

Bárdos József rovata

ERNEST HEMINGWAY

VÁNDORÜNNEP
(RÉSZLET)

Ez később történt, mert korábban a Negre de Toulouse-ban töltöttük a délelőttöket egy pár linkóci, meg két züllött lány társaságában. Akkoriban inkább a boulevard St. Michelen, a Café du Dome-ban időztem. Volt ott egy pár ír, akik írtak, egy pár angol, aki hangolt, meg egy pár néma német pár, szóval elég vegyes társaság jött össze.

Egy napon, úgy éjjel negyed három és másnap dél között lehetett, erre egészen pontosan emlékszem, mert előző este Gertrud Steinnél voltunk teára, és ő hívta fel a figyelmemet arra az érdekes párizsi szokásra, hogy éjjélkor mindig új napot kezdenek. Ez akkor még nem volt köztudomású, de ő már észrevette. Rengeteget tanultam tőle, fantasztikus volt, ahogyan így előre megérezte a dolgokat. Szerettem feljárni hozzá, nála az ember mindenféle alakokkal összefutott. Összefutott még a tej is, mert Alice mindig megfélelkezett róla.

Ott ültem abban a kis bisztróban, szemben a Montparnasse-ra néző pékműhellyel, ahol laktam. Tulajdonképpen izgatott a pék mestersége. Gondoltam, elleshetek ezt-azt tőle. Nem akármilyen embernek mindig van sütnivalója. Aznap egészen egyszerű, vitorlavászonból szőtt kihajtos nyakú fehér ing volt rajtam, aminek begyúrtem a gallérját, hogy keményebb legyen, kék cipő, meg egy rózsaszín rövidnadrág kettős pelenkabetéttel, tekintettel az előre nem látható bonyodalmakra. A művészfélék mind ilyen keresetlen egyszerűséggel öltözködtek akkoriban Párizsban. El akartunk vegyülni az egyszerű nép körében. Én is épp el voltam vegyülve, sört ittam, meg fagyaltot, ha jól emlékszem, puncsot és fokhagymát, ez volt Scott Fitzgerald kedvence is, igaz, ő mindig hosszában aprítva kérte. Voltak ilyen izgalmas szokásai. Mondtam is Dos Passosnak, amikor egyszer összefutottunk Manhattanben, ez vagy húsz évvel később történt, hogy Scottot olvasni kell, nem vele vacsorázni.

Talán a harmadik sörömnél tartottam, és épp azt mérlegeltem, ne térjek-e át egy nagy pohár Whiskyre, hazai mosósódával, mikor egy fura alak ült le az asztalomhoz. Úgy egy hatvan magas lehetett, haja rövidre nyírva, maga tetőtől talpig trikolórba öltözve, és, amennyire meg tudtam ítélni, alatta nem viselt semmit.

– Nem fogod kitalálni, ki vagyok – mondta bemutatkozás helyett, és beleivott a sörömbbe.

– Igazad van. De azt látom, hogy a másik oldalt képviseled – adtam vissza a tegezését, és a lényegét illetően nemigen hibázhattam, hiszen tényleg a másik oldalán ült az asztalomnak.

– A nemzeti oldalt – mondta büszkén. – Nektek, kozmopolitáknak végetek van. Ti egy elveszett nemzedék vagytok.

Néztem, kiről beszél, de csak ketten voltunk a csehóban.

– De te megtaláltál minket – mondtam, megtartva a királyi többest.

– Ami nem volt nagyon nehéz. Épp ahhoz vagyunk öltözve – mutattam a kék cipőmre. – Ezt kifejezetten a becsületes megtalálók kedvéért viseljük. Ha akarod, neked adjuk.

– Én nem tréfálok – mondta, és újabb kortyot ivott meg a sörömből.

– A Nyugatnak vége. Amerikának bealkonyult. Ahogy egy dakota közmondás tartja, a lónak elől van a feje.

Meg kell mondanom, különösen ez a közmondás ütött szíven. Ekkora marhaságot rég nem hallottam. De hát nem csoda: nyilván dakotáéknál is alkonyul.

– Mért nem rendelsz magadnak egyet? – kérdeztem, mert már megint a poharam felé nyúlt. – Itt sokkal olcsóbb, mint a Pigallon. Bár van ott egy kis cabaret, ahol drága a pia, de nagyon csinosak a lányok. Úgyhogy megéri – tettem hozzá.

A múltkor együtt voltunk ott Scottékkal. Piszok jó este lett volna, de Zelda elkezdett erősködni, hogy ő is vetközni akar. A végén muszáj volt hazacipelnünk. De a lányok tényleg jók voltak.

– Jön a keleti szél – mondta mélyértelműen ismeretlen asztaltársam, és még jobban beburkolózott a trikolórba.

– Lehet – mondtam. – Idefelé jövet mintha éreztem volna a csontjaimban. Azt hittem, csak egy kis megfázás. Gatyá van rajtad? – kérdeztem aztán, mert érdekelt ez az új divat.

– Mi nem gatyázunk – mondta. – Most éppen az akadémiát szervezzük. Lépj be. Mivel is foglalkozol?

– Író vagyok – mondtam némileg túlozva, mert még alig jelent meg egy-két novellám.

– Az jó – mondta. – Írók kellenek. Megírhatnád az elrugaszkodásunk történetét.

– Kik vannak abban az akadémiában? – kérdeztem.

– Te vagy az első.

– Én most Spanyolországba készülök.

– Az nagyon Franco lesz – mondta. – Különben meg hagyj fel az írással. Úgyse lesz, aki olvasson.

– Pesszimista vagy.

– Csak realista. Kritikai – tette hozzá. – Nekünk munkás kezekre van szükségünk az új Európában. Úgyhogy beszüntetjük a fölös iskoláztatást.

– Muszáj dolgoznom – mondtam. – Még negyven év, és megkapom a Nobel-díjat.

– Nobel-díj? Az a nemzetközi banktőke valami újabb gyáva trükkje?

– Nem akarsz egy-két menetet ellenem? – kérdeztem, mert már bosszantott a kis mitugrársz. – Ott megmutathatod a bátorságodat. Adok bokszesztyűt.

– Inkább a sörödet – mondta, és tényleg kiitta az egészet. – Esetleg rendelhetnél még egyet.

– Miért én fizessek?

– Mert neked van pénzed – mondta a trikolóros. – Tehát csak a te kontódra ihatok. A pénzt onnan kell elvenni, ahol van. Ez is egy dakota mondás.

Kezdett elegem lenni a dakotákból. Cooper csak irokézekről meg mohikánokról írt.

– Tűnj az asztalomtól – mondtam neki. – És ne kezdj ki Amerikával. Mert vissza találunk fújni abba a keleti szeledbe.

Bosszúsan fölállt, de így se látszott magasabbnak. Elindult a kijárat felé.

– Lehet, hogy hozzátok képest kis ország vagyunk. De mi leszünk az új világ motorja! A hatalom belső vára! – kiáltotta vissza az ajtóból. – Vedd tudomásul, hogy nem a méret számít!

Ebben igaza volt. Én is ezt mondtam Scott Fitzgeraldnak, amikor kétségbeesetten beszámolt arról, hogy Zelda szerint ő egy nőt se tudna boldoggá tenni. Tényleg nem a méret számít.

Kisvárosi korrupció? Nem kívánt terhesség? A várandós lét viszontagságai és a nehezen kivitelezhető szex? Természetföldrajzi körkép? Az Édent jelentő otthon ismételt felfedezése? – Vajon mi állhat **MIKLYA ANNA** *Eső* című regényének középpontjában?

Vihar a sarokban

Ha három regény után lehet ilyet mondani, akkor az *Eső* tipikus Miklya Anna-műnek tekinthető. Az egyes szám első személyben elbeszélte történet során a fiatal író első két regényéből (*Eloldozás*, 2010, *A hivatásos*, 2011) már ismerős főhőssel találkozunk: a csinos, okos, ám érzelmileg visszamaradott fiatal nővel, akinek kapcsolata(i) általában csak a szexről szólnak. Ebben az esetben viszont némi önéletrajzi ihletés is kétségkívül felfedezhető, hiszen a mű egy ifjú, ambiciózus nő története, aki váratlanul teherbe esik, majd Pestről vidékre megy megszülni gyermekét. Sorolnám még a hősnőt, Csillag Diána és az író története közti hasonlóságokat, de sajnos a cselekmény ezen a ponton abba is marad, leszámítva néhány családi vitát, illetve négy romos épület meglátogatását (hiszen a főszereplő statikus, aki anyja kérésére hazalátogat D.-be, hogy felmérje néhány műemlék, a majorok állapotát).

A fülszövegben megígért izgalmakból így nem sokkal találkozunk: „a műemlékek ügye” nem is olyan „kibogozhatatlan”, a békés kisváros életét irányító „rejtett anyagi és hatalmi érdekek” pedig kimerülnek egy sikkasztó polgármesterben, aki már a történet legelején lelepleződik. A feszültség fokozása kedvéért fel-felbukkan néhány kósza kísértet is, akik a cselekményhez ugyan semmit nem adnak

hozzá, de az író nem titkolt szándéka szerint mágikus-realista hátteret biztosítanak a mindennapi történetnek. Ezt a hatást hivatott fokozni Márquez Macondójához hasonlóan D.-ben is állandóan csepergő vagy éppen zuhogó eső: *„Mióta kitört az a kimondhatatlan nevű vulkán Izlandon, szinte folyamatosan esik. Amikor nem esik, alacsonyan szálló hamuszürke és mély-bíbor felhők borítják D. égét, egészen a látóhatárig. Valami új átok sújtja a falut, sóhajt anyám. Pedig nem is ismerjük ezeket a dühöngő skandináv isteneket.“*

A kisváros természetközeli, zárt rendszerbe foglalt, gyakran misztikus világa érzékletes leírások során bontakozik ki: *„D.-ben mindennek rendje és szabályai voltak. D.-ben élni olyan volt, mintha a képek csak egy kis részletét látnád, de pontosan ki tudnád következtetni, mi látható az egész festményen. Nyolc és fél évesen például tudtam, hogy a hosszú ideje betegeskedő Magdus néni a második szomszédban meghalt, mert nem szedte le a virágokat a ház előtti ágyásokból, hogy szombat este a békéscsabai piacra vigye őket eladni.“*

Ez a környezet pedig táptalajként szolgál a nem túl szimpatikus főhős (csekélyke) jellemfejlődéséhez. Így a regény sokkal inkább a pszichológiai folyamatokra és az emberi kapcsolatokra fókuszál, mintsem az eseményekre. Figyelemmel kísérhetjük például azt, hogy hogyan jut el Diána a magzat elfogadásához, milyen visszás érzelmek kötik anyjához vagy éppen a születendő gyermekéhez apjához, illetve milyen múltbéli eseményekben gyökereznek a családi ellentétek. A legszembetűnőbb változás a hősnő babájához való hozzáállásában figyelhető meg. A könyv elején a terhesség pusztán nyűg, és főként a testiség szintjén van jelen. Az internetről adaptált információknak köszönhetően így pontosan tudjuk, hogy melyik trimeszterben mi zajlik az ekkor még inkább pesti lány szervezetében. A terhességhez kapcsolódó szükségletekről is bőven olvashatunk a regényben, ami segít átérezhetővé tenni az állapotos lány állandóan jelenlévő problémáit: olyan sokszor esik szó evésről és alvásról, hogy végül az olvasó is lépten-nyomon megéhezik vagy elálmosodik. A vidéki környezetben viszont a lány érzelmei is kezdenek felszínre törni. Ennek köszönhetően a történet végére Diána már nem érzi magát *„egy lélegző és meleg inkubátornak, [...] aminek mindenki csak a funkciójára kíváncsi.“* Rájön, *„hogy talán nem olyan nagy baj megszülni ezt a gyermeket. Gyerekszülni úgy általában igen, ezt a konkrét gyermeket nem.“*

A regényből nyilván nem hiányozhat a szerelmi szál sem (legalábbis valami hasonló). Ez, persze, nem a klasszikus, angol lányregényekből megszokott egymásra találás története, hiszen a főhős egy ízig-vérig modern, mi több, fővárosi nő, az a fajta, akit a Szex és New York nézői-olvasói már valószínűleg jól ismernek. A képlet eddig egyszerű

is lenne, csakhogy közbejön egy nem várt terhesség, amely akarva-akaratlanul némi kötődést eredményez a leendő gyermek apjával. Modern főhősnőről lévén szó, a szexualitás is fontos, talán a legfontosabb részét képezi Diána és fiúja, Gergő kapcsolatának, egyáltalán a lány életének. A regényből így nem hiányozhatnak a naturalisztikus, némiképp provokatív, bár kissé suta szexjelenetek sem, amelyeknek köszönhetően megjelenik az önmagát, illetve barátját kielégíteni próbáló terhes nő, aki az aktus közben büntudattal gondol a pocakjában alvó jövevényre.

Diána jellemének és emberi kapcsolatainak alakulása lazán egymáshoz kapcsolt, rövid jelenetekből, illetve a cselekményhez hozzátartozó családi történetekből bontakozik ki. Ezek főként a nem éppen idilli, de mindenképpen szeretetteljes anya-lánya viszonyt hivatottak feltárni (ami természetesen különleges jelentőséggel bír a gyermekáldást váró nő életében), de magyarázatul szolgálnak többek között arra is, hogy miért nem képes „normális” kapcsolatot kialakítani a főhősnő a férfakkal, illetve hogy mi áll a rengeteg kitörni készülő családi konfliktus hátterében. Kulcsfontosságú például, hogy az egyébként is nőcentrikus családból hogyan tűnik el lassanként Diána nem túl hűséges apja: hiányára csak a kihagyott és gondosan lefagyasztott vasárnapi ebédek emlékeztetnek, a dédi halála után pedig már ezek sem.

A könyv vegyes hangulatú, rövid (nem több, mint egy-két oldalas) fejezetek egymásutánja, amelyek között a kohéziót ismétlődő motívumok próbálják (inkább kevesebb, mint több sikerrel) megteremteni. Emellett az állandóan zuhogó eső, illetve az anya megszemélyesített kertje (amely Diána szerint féltékeny rá) segítenek érzékeltetni a vidék misztikumát is. Egyes ismétlődő elemek pedig egyenesen az érzelmi állapotok indikátoráivá (mint például a gyümölcsös, amely addig csábítgatja a hősnőt, amíg ő el nem kötelezi magát D. mellett), illetve szimbólumokká nővik ki magukat. Így lesz Diána „csöppnyi, barackszínű”, „meleg és barátságos” szobájából az anyaméh jelképe. Többségük pedig akarva-akaratlanul is felidézi a Biblia világát, így feldereng a sorok mögött Noé és az özönvíz, illetve az (újra meglett) Édenkert is.

Ezeknek a kulturális utalásoknak, illetve a klasszikus magyar vidéki, illetve mágikus-realista helyszínek köszönhetően a mű valamelyest túlmutat az angolszász prózában bőven megtalálható „terhes-irodalmon”. (Gondolhatunk itt olyan szerzőkre, mint Jennifer Weiner vagy Marian Keyes). Ennek ellenére a regény, az amerikai szinglisorozatokhoz hasonlóan, elsősorban így is a női olvasóközönséget célozza meg. A mű nemcsak témájában,

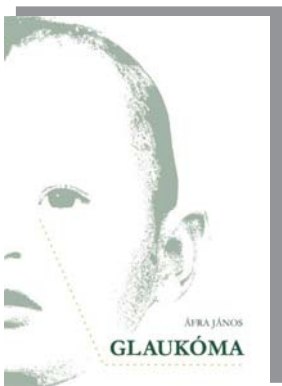
megfogalmazásmódjában is erőteljesen feminin, hiszen érzékletes leírások jelzik, hogyan élesednek a terhességnek köszönhetően a narrátor érzékei, például a látása: „*Bámulom a platánfa nedvességétől összetapadó leveleit, karamellszínű szélüket, a nyári friss hajtásokat, a fa koronájában összebújó aprócska, bolyhos vesszőket.*” Sajnos, ezek a leírások, mint ahogy a cselekmény egy része is, hajlamosak a klisé felé hajlani. Emellett a szöveg néhol nyelvileg sem kifogástalan, így találkozhatunk olyan mondatokkal, mint „*En nagyon nehezen bírom el magam*“, illetve „*Csak állok a kádban, csorgatom magamra, és örülök, hogy a bőrömön lepergő vízcseppeken kívül nem kell másra gondolnom*“. Ezt kompenzálандó, megjelennek a túlbonyolított szerkezetek is: „*Minden egyes alkalommal, amikor megnedvesítem a számát, reménykedve felém fordítja a fejét, hátha mondok valamit, amivel boldoggá teszem, akármit, ami, mint egy éles kard vagy nyílvessző, nagy csörömpöléssel keresztűlszúrja és összetöri a kettőnk között kikristályosodott jeges csöndréteget, ezt az áttetsző lapokból ragasztott zúzmarás ablaktáblát.*”

A fentihez hasonló mondatszörnyetegek, akár csak a cselekmény, illetve a kohézió hiánya, arra mutatnak rá, hogy a mű maradhatott volna még a munkaasztalon, hiszen az *Eső* alapgondolata, jól felvázolt karakterei, az alig sejtetett románcok és intrikák katartikusabb irodalmi élményt ígérnek, mint amelyet valójában a rövidke regény elolvasása nyújt.

Balogh Réka

Miklya Anna: *Eső*. Jelenkor, 2012.

ÁFRA JÁNOS *Glaukóma* című verseskötetében a lírai én mások tekintetén keresztül vizsgálja önmagát. Mi pedig Rónai-Balázs Zoltán szemével pillantottunk bele a könyvbe.

Zöldhályogon keresztül az élet

Átgondolt, összetevőiben patikamérlegszerű pontossággal kimért verseskötetet tart a kezében az olvasó. A hasonlat mindamellett onnan kezd sántítani, hogy – a valódi patikákban kapható orvosságokkal ellentétben – ezek a szövegek nem hoznak enyhülést. Egyre erősödő feszültségben inkább csak preparálják, láthatóvá, kitapinthatóvá teszik mindazt, ami ellen a szer kellene, ha volna. Payer Imre kifejezésével élve „*Létösszegző versek*“ ezek, vagy azt is mondhatnánk: lételemzők. A megszólaló ugyanis saját egykori és jelenlegi helyzetét vizsgálja legszűkebb személyes szociális viszonylataiban, miközben, mintegy tükörben, az őt láttatók is megjelennek, egy szándékos, határozott, de nyilván be nem tartható objektivitással. Boncolás vagy terápia? Attól függ, minek tekintjük a vizsgálódó, vizsgált alanyt, aki az egymást követő időszeletekben mintha kiterítve feküdne – ennek ellenére kétségtelenül: él. Remekül felfedezhető ez például a *Közös fesztáv*soraiban:

„...hagytam, hogy bújjon és bámulja
a mellem, pedig zavar, ha piszkálnak
főzés közben, azt ígérte, ő majd tényleg
megért engem, mert az ő apja halott,
az enyém elhagyott, amikor egymástól
messze írni tanultunk padra, füzetbe
de jó, hogy egymásra találtunk, így ilyen...
ennyire sorsszerűen, és volt kedve eljönni

*a szanatóriumhoz, bár tudta, nem viszem
be anyához, kint várt, megült egy padon...
...és az ajtón kilépve még azt hittem, akarom,
»olyan hamar benedvesedek tőled«, mondtam,
aztán nem vettem fel a telefont...“*

Áfra János verseinek eszköze az önmagán kívül állás, a versek egyes szám harmadik személyben szólalnak meg, e formában jelenítik meg a lírai ént. Sokszor szerepversek, vagy arra emlékeztetnek, és ennek hagyománya a magyar költészetben egészen Balassi Bálintig nyúlik vissza. Áfra Jánosnál viszont a szerep egyúttal szerepcsere és tükrözés, tükröződés is. Ráadásul, míg a költő vizsgál, az olvasó az ő helyzetében találja magát, és rákényszerül, hogy az elmondottakat saját magához (is) kapcsolja. Önkéntelen asszociációk ezek, a befogadás lépcsői – szerencsére jórészt működnek is, mert egyébként miért kellene bárkinek is foglalkoznia azzal, hogy milyen, hogy is volt, hogy van, hogy lesz egy Áfra János nevű ember? Márpedig ezek a versek nagyon személyesek: sajátok a szülők, a rokonok, a szerelmek, akiket Áfra médiumként használ.

A könyv címe *Glaukóma*, ami zöldhályogot jelent, és éppen a látás lehetetlenségére utal. Ezzel pedig talán azt érzékelteti, hogy a lírai én nem vagy nem eléggé látja magát, ezért kénytelen másokra hagyatkozni. Az ő tapasztalataikon keresztül mutat be egy életutat, olyan, a költészetben gyakori témákon át, mint például a születés, a szerelem (vagy már nem szerelem), a halál. A banalitás érzete mégsem alakul ki az olvasóban, a rideg, szisztematikus vizsgálat ilyesmit nem enged. Azonban Áfraé nem egy „fejlődés-kötet“, a lírai én nem fejlődik, csak változik, illetve születik-él-meghal, megfigyeli és közli magát.

Ilyen értelemben telitalálat a borítókép, amely (véltetőleg) a költő gyerekkori arcának egyik feléből lett egészzé tükrözve úgy, hogy (a könyvet szétnyitva ez jól látszik) formáját tekintve abnormissá vált, miközben a csukott könyvön ezt nem venni észre. A versek, az életpálya végére érven, a könyvet becsukva az arc ugyanaz. Annak ellenére, hogy a belső illusztrációk a szerző életkoronként változó képei. Ez is nagyon eltalált: a verseken át kívülről látott én öregedését figyelhetjük meg, és éppen ez a kettősség adja a kötetben érezhető feszültség nem kis részét.

*„tudjuk, hogy nincs hova
tartani, de folyton törnek
csontok falban, vezetékek
emberben, ennyiből értjük,
miért jut minden napra romlás,
legalább addig sem emlékszünk,
mitől kerültünk messzire éppen:...“*

A szerző a vizsgált életből reprezentatív mintákat vesz, ezek segítségével jeleníti meg bennünk (magában?) a komplett életet. Egy-egy vers egy-egy ilyen reprezentatív mintavételnek felel meg. Más hasonlattal patológiai metszeteknek is nevezhetnénk őket. Eközben a versek nélkülözik a mondatkezdő nagybetűket és a pontokat, nem válnak külön, együtt egy valahol elkezdődött és majd valahol véget érő szöveget mutatnak: folytonosságot tehát.

A kötetben található versek kedvelt, sőt szinte állandó fogása, hogy belehelyezkedik egy-egy szituációba, egy-egy ember helyzetébe, onnan nézegeti, elképzeli, életszagúan, plasztikusan leírja a látottakat. Ábrázol, állít, aztán a végén elemel, új dimenzióba helyez pár sorral. Sokszor ez mehökkentő fordulatként jelentkezik, és időnként olyan meggyőzően sikerül, hogy az opus új értelmet nyer. Mint a *Negatív jelenlét*ben például:

*„a világbéke és a világvége
között a különbség mindössze
egyetlen hang és egy zöngé,
fontolgatja, mikor belefekszik
a szkennerbe, azzal kísérletezik,
a retina néhány szempillantásra
kiég-e, mert ennél csak az lenne
fehérebb, ha oldalakhoz kötnék
a nyelvét, ő már előre látja,
fejbe tapossák, vagy lelógatják,
de összes feje körül hártya“*

A versek személyesek, célratorók és nagyrészt szuggesztív, jó médiumok. Ez viszont nem mond ellent a fent említett racionalitásnak, mert különböző rétegekről van szó. Az igény, amely létre hívhatta a verseket, nagyon emberi, a téma megközelítése szintén, mindössze az általuk végzett vizsgálat hűvös. Így a kívülhelyezkedés azt eredményezi, hogy a címmel is központi helyzetbe hozott érzékelés különválik az alanyiságtól.

*„...közös sötétségünk szélén a kézfeje,
lágy, mintha ő is lebegne a nem-
értett jelenléttől vissza a kérdésbe,
mert minden létezőnek ilyen az alakja,
ha a másiban önmagát kutatta“*

Korunk egyik fontos problémája az identitás. Áfra János első könyvében főként ezzel foglalkozik: saját identitását térképezi fel, és ezzel egyidejűleg az egyes szituációkban az olvasó saját léthelyzeit is felfedezheti. A *Glaukóma* tehát ilyen értelemben is ízig-vérig kortársi kötet, amely sajátos alanyiságával igen időszerű problémákat jelenít meg. Érdeemes belelapozni annak, aki egy fiatal költő fontos kísérletének akar részese lenni – még akkor is, ha enyhülést csak a kötetten kívül nyerhet.

Bognár Péter *Bulvár* című kötete az elmúlt évtized egyik legradikálisabb kísérlete a vers és a líra fogalmának átgondolására. Vajon a bátorsághoz társul-e maradandó esztétikai érték?

Plágium vagy readymade?

Egy Petri-díjas Bulvár-botrányai

Ma, amikor a politikai ellenfelek elintézésének taktikájává és ennél fogva jövedelmező hivatássá vált a plágiumkeresés Magyarországon, az irodalmárok közkinccsé tehetnék azt, amit a szövegek egymással való kapcsolatáról, a transztextualitásról tudnak. Ennek szükségességét leginkább az jelzi, hogy a plágiumellenes közhangulat egyre inkább „begyűrűzik” a szépirodalomba.

A kortárs magyar irodalom képviselői (Barna Dávid, Rakovszky Zsuzsa, Hétvári Andrea stb.) egyre inkább hajlamosak olyan szövegkészítési eljárásokat alkalmazni, amelyeket a régi magyar irodalom kapcsán kompilációnak, a modern irodalom vonatkozásában jelöletlen idézetnek, esetleg kevésbé visszafogottan ollózásnak neveznénk. Ezek a jelöletlen citátumok egyáltalán nem idegenek a szépirodalomtól, ám az elmúlt években a megszokottnál ismét nagyobb, oldalnyi, mi több, fejezetnyi terjedelemben bukkannak fel egy-egy műben. S ámbár ezeknek legtöbbször nem az a funkciójuk, hogy a szerző idegen tollakkal ékeskedve mielőbb megszedje magát, mégis megcsalva érezhetik magukat azok az olvasók, akik számára az eredetiség a műalkotás alapkövetelménye.

Ezzel a két tényezővel hozható összefüggésbe, hogy Bognár Pétert szintén „hazug, invenciótlan plagizátornak” állította be néhány

olvasója jelöletlen idézetektől hemzsegő, azóta terminus technicus-szá vált „második első kötete“, a *Bulvár* miatt. A szerzőtől származó kifejezés arra utal, hogy Bognár 2011-ben úgy nyerte el a Petri-díjat, amelyet a kötettel nem rendelkező fiatal szerzőknek alapítottak, hogy korábban megjelent egy vékony versfüzete. Sem a többiek számára visszatetsző kivételezés, sem a jelöletlen idézetek plágiumként való azonosítása nem tett jót Bognár renoméjának, s még az is felmerült, hogy ismét csak egy tehetséges plagizátort avattak babérkoszorús költővé.

A botrány – amennyire ezt rekonstruálni lehet – eredetileg azért robbant ki, mert a kötet egy olyan verssel kezdődik, amelyet Bognár az író-rendező Tasnádi Istvántól „ollózott“. Mégis Bognár sajátjaként olvasták fel, ezzel szemléltetve tehetségét. Ez a kínos incidens elterelte a figyelmet arról, hogy az önmagában előadott vers egy olyan ciklus része, amelyet az inspirált, ahogy Tasnádi saját, *Lövedékek* című költeményében beleélte magát egy puskagolyó szerepébe. E két verset terjedelmi okokból itt és most nem közölhetjük, de az alábbi példával mégis bemutatjuk, hogyan szövi bele Bognár a jelöletlen idézeteket saját költeményeibe.

**Seamus Heaney
Kasszandra**

**Nincs olyan,
hogy ártatlan
megbámulom.**

Mocskos gönce,
apró melle,
lenyírt, le-

tarolt, ótvaros,
punk **feje**, az
a szemgödör, az

éhínség tátogása –
alakra
tábor-kúrta

volt és **naiv**.
Akik
ott álltak,

élesedni láttak
egy elvétett
pontosságot,

**Bognár Péter
Hámori őrnagy úr**

**Nincs olyan,
Hogy ártatlan
Megbámulom.**

Aránytalan, törött
Üvegtojásarca,
Tavalyi homlokcsorbulása,

Fénytöréses,
Lepattant nézése
És járása,

A gyakornoklány-,
Áldozat-,
Behozott kurva-

Döngölő súly
Alakra
Gyűlölt és **naiv**.

Akik ott állnak,
Élesedni látnak valami
Megérkező **pontosságot**,

valami hazatért
szárnyaszegett,
elszámított

rémületében.
**Nincs olyan,
hogyan ártatlan.**

Öreg Vezér-
Kakas Király
visszatért,

Öld-Meg-
A-Gyermekeket-
És-Viseld-

Ami-Jön
Király, Agamemnón
Király, tükölen-

gő, vén bikalépte
visszatért.
Aztán szólt végre

görögül a lány,
bárány
ellés idején,

bégetett a látnoki
rettenet,
a felgerjedt

isten gén-döngölő
és -búboló
ereje. És egyből

megjött a bábész
nép sokkos
vágya: hogy ők is,

azonnal megtegyék
vele. **Kis hasadék
pinája a bűnüknek:**

indult egyenest,
tűzni a kést,
az asszonyi gyilkost,

Az éhezés
Attetsző
Logikáját.

**Kis hasadék
Pinája a bűnüknek,
A baszd-meg-**

És-maradj-magadra
Logikáját.
Nincs olyan, hogy

**Ártatlan.
A letarolt
Erdőirtás-fej**

Búbján ugyanakkor
Geometrikus
Gyapotvirágzat ül,

De az oldalára
Billent szerkezet
Súlytalan.

a hálót, ami rá és foglyul-
ejtőjére, a Trója-dúló
rablóra hull,

mondván: „Egy szivacs-
törlés, és
kész is.

Az árny-zsanér
szeszélyesen
kileng és a fény

kihúny.“

E táblázatból nyilvánvaló, hogy Bognárnál nem a szellemi termék ellopásáról, hanem imitációjáról, követéséről, át- és újraírásáról van szó. Ez egyben azt is jelenti, hogy azokat a művészeket, akiket idéz, mesterének, legalábbis versei ihletőjének ismeri el.

A fenti szempontból fontos megemlíteni, hogy Bognár az ELTE európai és magyar reneszánsz programjának doktorjelöltje, s témája a 15-17. századi vers- és metrikatörténet. Ez azért fontos, mert a kötetét felcsapva gyanítani lehet, hogy költőként ugyanaz a kérdés izgatja, amely fiatal verstörténészként sem hagyja nyugodni. Ez a kérdés pedig az, hogy mi is tulajdonképp a vers.

A kötet egyidejűleg folyamatos rákérdezés erre, és Tar Sándor *Szürke Galambjához* hasonlóan „bűnregény“. Nem az igazságszolgáltatás működőkéességét szemlélteti, hanem a társadalom struktúráinak felbomlását, a bűn elburjánzását (vérbosszú, önbíráskodás, nemi erőszak, korrupció stb.). Bognár műve egy szellemváros (a jövő Magyarországa?) társadalomrajza. Itt nincs közlekedési és egészségügyi infrastruktúra, nincsenek a város lakosságára vonatkozó statisztikai adatok sem, a lakótelep kihalt, a szobák üresek, a telefonok némák. Gyanítani lehet, hogy a hatalom képviselőit rettegésben tartják és/vagy megvesztegetik, s az egyetlen polgár, aki boldogul, az Halasics Tamás, az aranyrudas vállalkozó, aki feketemangalicát tenyészt a város központjában felépülő kolostorkomplexumban, miközben két családöt kiirtanak körülötte. Ő az, akinél a szálak összefutnak, a büntettség sorozatban játszott szerepe azonban mindvégig tisztázatlan marad.

A tisztázatlanság kapcsán a kötet egészéről általában megjegyezhető, hogy Bognár ott játssza ki olvasóit, ahol tudja. Elbeszélésében a szövegprodukción olyan alapvető alkotóelemeit (pl. időrend, ok-okozati összefüggések, elengedhetetlen információk stb.) iktatja ki, amelyek nélkül a cselekmény tulajdonképp rekonstruálhatatlanná válik. Amint

elolvassuk ezt a könyvet, felmerül bennünk a kérdés: nos, akkor mi is történt? Ez pedig, akárhogy is nézzük, egy cseppet se emlékeztet a bulvármédia könnyed termékeire. Hiszen még azt is csak hosszas gondolkodás eredményeként ismerjük fel, hogy mindvégig az orrunknál fogva vezettek minket, s valami egészen másra kellett volna figyelniük. De mire? Vagy épp az a mű lényege, hogy ne figyeljünk semmire? Vajon mitől bulvár a *Bulvár*?

A cím arra hívja fel a figyelmet, hogy Bognár a bulvármédiából merített hírekkel, e hírek versekké transzformálásával alakítja ki azt a történelmi, társadalmi, kulturális környezetet, amelyben a büntettség sorozat végbemegy. Néhány példa:

Bulvárhír	Vers
300-Gramm-Baby überlebt ohne Komplikationen (Die Welt, 2007. szeptember 21.)	Göttingen, 300 g, 25. hét
Szűznemzéssel született cápa-bébi (Index, 2007. május 23.)	Szűznemzéssel fogant pöröly-cápa a nebraskai Henry Doorly állatkertben
Spanyol siker a magyar mangalica, Nostalgia a vágódeszkán – A serrano sonka alapanyaga lett az óshonos sertésfajta (Népszabadság Online, 2005. október 1.)	Feketemangalica-tenyésztésbe kezd Debrecen
Harry herceg az első számú terrorcélpont (Népszabadság Online, 2010. október 3.)	Harry herceg az első számú terrorcélpont
Kokain száll a spanyol levegőben (Index 2009. május 14.)	Kokain száll a spanyol levegőben

E bulvárhírek eredetileg a mindennapi életünk velejárói, ugyanolyanok, mint egy piszoár, és semmiképp sem gondolnánk őket művészetnek. Ismerünk azonban olyan alkotókat, akik ilyen hétköznapi tárgyakat művészetté emeltek/emelnek. Ezt az irányzatot, amely sokak számára furcsának tűnhet, readymade-nek nevezzük. A readymade „feltalálója” Marcel Duchamp, akinek legprovokatívabb műtárgya a *Forrás*, egy iparilag előállított vizelde. Duchamp ezt úgy alakította műtárggyá, hogy egy emelvényre helyezte, aláírta és dátumozta, valamint benevezte egy kiállításra. Ezzel hasonló kérdést bolygatott a századelőn, mint Bognár ma. Mi a művészet? Mi a vers? A különbség az, hogy Bognár olyan tárgyakat választott ki, amelyek írottak: bulvárhíreket. Szelektálta, transzformálta, bemutatta őket a Facebookon vagy

valamelyik folyóiratban, kötetbe helyezte őket, aláírta, díjat nyert el velük, s közben radikálisan kiterjesztette a vers határait. Ebből a szempontból Bognár költészetét *readymade-poézis*nek nevezhetjük.

A *readymade*-versek csupán háttérként (background) funkcionálnak. A kötetben egyébként is jelentős szerepet játszik a háttér. A szöveget aláfestő kísérőzeneként „hallható” Parov Stelar, háttérképként szemlélhetők Gustav Klimt festményei (*A csók*, az *Életfa*, *A három életkor*, a *Remény I.* és *A szűz*), amelyeket a címek alatt megadott méretek és technikai adatok alapján ismerhetünk fel (pl.: 180 x 180 cm, olaj, vászon, laparany). Nyilvánvaló, hogy a laparanyból tudjuk, hogy Klimtről van szó. Előfordul az is, hogy egy-egy zeneszám hat a szövegre, eklatáns példa erre az *Ismerősével italozott, vízelés közben fejbe lőtték IV*, ahol a szöveg tükrözi az írás közben szóló, serkentő hatású zenét (Kiss Tibor: *Most múlik pontosan*, *Don Quijote ébredése*, *Legyen vörös*). Ennél fogva Bognár egyes költeményei teljesen „multimediálisak”, nemcsak szöveg, hanem valamilyen zene és/vagy kép is megjelenik általuk és/vagy bennük. Példánk erre a *Tango muerte* (P. S.) (180 x 180 cm, olaj, vászon, laparany) lehetne, ahol a „tango muerte” haláltangót jelent, a „P. S.” Parov Stelar monogramja (s egyben a postscriptum, azaz az utóirat rövidítése). A kép pedig, amelyre Bognár utal, ebben az esetben két festmény is lehet, *A csók* vagy *A három életkor*. A cím azonban inkább az utóbbit látszik alátámasztani.

Bognár nemcsak a képekkel, a zenével vagy épp a „hiperkommunikációval” (pl. a Gmail nevű levelezőrendszer kurzorának kékszimbólumával) játszik, hanem a nyelvvel is. A 2001-ben szűznemzéssel született pörölycápát például fogantatása alapján párhuzamba állítja Jézussal, s így szerinte a cápapébi Krisztushoz hasonlóan meg fogja váltani a gyilkos cápákat. Az egyetlen eltérés az lesz csupán, hogy őt – Jézussal ellentétben – apostoli vagy kettős keresztre szögelik fel majd, hogy ne csak az uszonyánál, hanem a kalapácsfejénél fogva is meg legyen támasztva.

Bognárnál több ilyen durva tréfát találunk, s a kötet egésze értelmezhető úgy, mint egy *Ophiocordyceps unilateralis* (szakkifejezés „Bognártól”). Ez egy gombafaj, amely hangyákat fertőz, és zombivá változtatja őket, vagyis az állatok a parazita irányítása alá kerülnek. Az olvasó ugyanilyen gazdateste lesz a *Bulvárnak*. Azt teszi, amit Bognár akar, s ő szeretne félrevezetni minket. És erre nyomós oka van. Kötete ugyanis nem kiemelkedő esztétikai teljesítmény, kevés versre mondanánk, hogy szép, vagy azt: igen, ez vérbeli poéta műve. A szép(ség) elterelné a figyelmet arról, hogy itt egészen másról van szó. Arról, hogy semmi sem az, aminek látszik. Hogy el kell felejtenünk bizonyos fogalmak eddigi definícióit, s mindegyre meg kell határoznunk azokat. Mert az asztal is lehet ágy, ha fekszünk rajta.

Molnár Dávid

Miórt írt Heller Ágnes a Vigiliába? A Nyugat szerzői a lap konkurensei is voltak egyben? Borbély Szilárd lírája az ellen-testkultusz megnyilvánulása? – **SZENÁSI ZOLTÁN** *Párhuzamosok a végtelenben* című tanulmánykötete irodalmi előítéleteket cáfol tényszerűen, sokoldalúan.

A kettétört feszületet összetartó gondolatok

2012-ben jelent meg az Új Forrás Könyvek sorozatban Szénási Zoltán *Párhuzamosok a végtelenben* című kötete, amely tanulmányokat, esszéket, kritikákat tartalmaz. Programját, attitűdjét az első tanulmány címéhez igazodva *A Jó, a Szép és az Igaz* vizsgálata határozza meg; tudományos igényű, értékközpontú, konzervatív irodalomszemlélete manapság ritkaságszámba megy. Bár az írásokban tisztán látható a szerző keresztény világnézete, a kötet objektivitásra törekszik, propaganda nélkül, tényszerű forrásokból, idézetekkel támasztja alá megállapításait.

Érdemes kicsit elidőzni a könyv borítójánál. A szürke háttérből egy lila-kék, törött feszület emelkedik ki. A kereszt két gerendája egymás mellett fekszik, párhuzamosan futnak a végtelenbe, egyedül Krisztus alakja köti össze őket, akár az eget és a földet, vagy a különböző véleményeket. Ha még elvontabban értelmezzük a borítót, akkor azt mondhatjuk, a test a kapocs, s a testté vált Ige, a Logosz, a Szó, mely kimondatott, teret és súlyt adhat minden kimondott (leírt) szónak.

A négy részből álló könyv kezdő, *Egy ég alatt* című fejezetének első tanulmánya, *A Jó, a Szép és az Igaz* Gyulai Pál és Rákosi Jenő irodalmi esztétikájába vezeti be az olvasót. „*Gyulai irodalomkritikai felfogásában lényegében mindvégig elsődleges szempont a mű esztétikai megalkotottsága*” – írja Szénási. Rákosi Jenő viszont némi

kritikával fordul a tudomány élettől elzárt, hermetikus világa felé: „Az emberek kíváncsiságát és szimpátiáját az élet evolúciói vonzzák, az akadémikus szeme a befejezett mintákon pihen nagyobb kedvteléssel. Ennél fogva élet és akadémia közt majd mindenütt a világon bizonyos szakadás következik be.“

A tanulmány elemzi a 19. századi irodalomszemlélet sajátosságait, s rámutat a kibontakozó irodalmi modernség mellett az eddig túlzottan egységesnek láttatott konzervatív népnemzeti irodalom megosztottságára: „(...) a korabeli konzervatív irodalomkritikai megnyilvánulások, ha alapvető esztétikai normáikban azonosnak is mutatkoznak, hagyományértelmezésükben és a kortársi irodalom megítélésében nem voltak feltétlenül egységesek“.

A fejezet következő tanulmányában már élesebb, életbevágóbb kérdések kerülnek előtérbe, Sík Sándor és Radnóti Miklós zsidó és katolikus identitásán, életútjuk és műveik vizsgálatán keresztül. Radnóti tudatosabban, családi vonalon is elevenebben megélte ezt az identitást, míg Sík Sándor már egy katolikus családba született bele, majd szerzetespap lett. Olyan történelmi időkben éltek, amikor húsbavágó kérdéssé vált a magyarságtudat és a zsidó származás közötti dilemma. Sík Sándortól egy 1938-as, megrázó naplórészletet közöl Szénási: „Életem legnagyobb fejbeütése: a javaslat szerint én zsidó vagyok. Néhány év múlva 50 éves leszek: eddig soha még álmomban se jutott soha eszembe, hogy még ilyen is lehet, hogy magyarságomat kétségbe lehessen vonni. 10 éves voltam, mikor megtudtam, hogy szüleim valamikor születésem előtt zsidók voltak; de azóta egy percig sem jutott eszembe, hogy ebből ilyen következtetést is lehet levonni. Az életem nyitott könyv, megmondtam, és benne tucatnál több valóságos könyv is: azokból mindenki napnál világosabban kiolvashatja magyarságomat.“ Ezzel szemben Radnóti a következőképpen vall helyzetéről: „Zsidóságomat soha nem tagadtam meg, zsidó felekezetű vagyok ma is (...), de nem érzem zsidónak magam...“

A kötet egyik legérdekesebb írása *A kritériumok burka* alatt című tanulmány, mely a valóság és a művészet viszonyát vizsgálja Pilinszky életművében, aki esszéiben és költeményeiben is gyakran használ biblikus toposzokat és liturgikus nyelvet. Erről a következőket állapítja meg Szénási: „A katolikus szentségtan értelmében a szentségek mint a kegyelem jelei és potenciális kieszközlői a bűnös embert az evilági létből a transzcendens felé emelhetik. Annál is inkább érvényes párhuzam lehet ez, mivel a műalkotás jelenlétvesztésével szemben Pilinszky is a katolikus szentmise az egykori eseményt itt és most megjelenítő liturgiájára hivatkozik.“

történésznek a Nyugatosokról szóló tanulmányával folytat párbeszédet, kiemelve a megcsontosodott előítéletek felszámolását célzó részeit: „A szerző ugyanis pontosan látja, hogy nem tartható fenn problémátlanul az a kategorizálás, mely – főként politikai szemszögből közelítve a témához – progresszív-konzervatív ellentétpárokból gondolkodik, utóbbi alatt egyszerűen maradit értve. Ez részben azért nem lehetséges, mert a vizsgált korszak több írója egyaránt munkatársa volt a Nyugatnak s valamelyik ellen-Nyugatnak egyszerre.”

Hasonló módon jár el a *Vigilia*75 című tanulmányfüzérében, mely a jeles irodalmi-teológiai folyóirat történetét, szerzőit, szerkesztőit mutatja be megalapításától, 1935-től egészen napjainkig. Részletes „seregszemlét” tart a lap szerzőiről és bemutatja a kommunizmus évtizedei alatt betöltött szerepüket. Itt sem egyoldalúan vizsgálja a tényeket: „1970-ben, a *Párbeszéd* rovatban Lukács György nézeteit ismertetik, s interjút olvashatunk a nemzetközi hírű marxista filozófussal. Helyet kapnak a lapban a Lukács-tanítványok is, Heller Ágnes rendszeres válaszadója a *Vigilia* ekkoriban induló decemberi körkérdéseinek. “Heller Ágnes egyébként így emlékszik vissza a lapban való megjelenésére: „A *Vigiliából* írtak vagy üzentek, ha senki más nem közöl, ők szívesen kinyomtatják az írásomat. (...) A *Vigilia* még a hatvanas években is ellenzéki megnyilvánulást jelentett. Furcsa volt nekem, mint zsidónak azt mondani, csak a katolikusok közölnek.”

A négy, terjedelmes tanulmány főként a *Vigilia* irodalmi anyagát vizsgálja, de nagy vonalakban tájékoztatást nyújt a lap teológiai, filozófiai, történeti rétegeiről is. Szénási megjegyzi az utolsó írás összefoglalásában, hogy a legpontosabb leírásra és értékelésre törekedett, de a hatalmas mennyiségű, hetvenöt évnyi anyag miatt a források, munkák kiválogatása némiképp esetleges volt. A *Vigilia* legfontosabb értékeit ezek alapján így foglalja össze: „A legfontosabb a korszerű keresztény gondolkodásmód, a saját korával párbeszédképes katolikus keresztény szellemiség megteremtése volt. A *Vigilia* fő profilját azonban az irodalom adta, s adja ma is.”

Az összes tanulmányt nincs mód ismertetni, de mindenképpen kiemelendő *A megértés előestéjén* című fejezetet, melyben már kizárólag kortárs költőkkel, írókkal foglalkozik a szerző: Vasadi Péterrel, Borbély Szilárdal, Vörös Istvánnal és Varga Mátyással. Költészetük, életművük kapcsán igyekszik lehántani a felszínes értékítéleteket, s a legmélyebb rétegeit vizsgálni alkotásaiknak. Borbély Szilárd *A testhez* című könyvéről a következőket jegyzi meg: „Borbély Szilárd költészete véleményem szerint, verseinek poétikai tapasztalatán túlmutató értékkel bír. Annyiban mindenképpen, amennyiben a másik ember szenvedésére érzéketlen testkultusz ellendiskurzusaként képes működni.”

Sok fontos idézetet emelhetnénk ki a kötetből, de e helyett érdekesebb kézbe venni magát a könyvet, ugyanis minden irodalombarát és történelembúvár számára tartogat meglepetéseket, kevésbé ismert vagy forgatott forrásanyagokat, a megrögzött sémákat lebontó értelmezéseket és előítéleteket felszámoló eszmecseréket. Olyan sokoldalú megközelítéseket tartalmaz tehát a *Párhuzamosok a végtelenben*, amelyek sokszor elvesznek a propagandák, a zászlók, a pártok és ideológiák színes forgatagában.

Csepcsányi Éva

Szénási Zoltán: *Párhuzamosok a végtelenben. Tanulmányok, esszék, kritikák.* Új Forrás Könyvek, 2012

Rejtő lexikon. Rejtő Jenő 27 nagyregényének világa 2500 szócikkben – egy önmagában is hajmeresztő vállalkozás, amely egy új szöveguniverzumot próbál létrehozni, miközben átláthatóbbá teszi az életművet, és talán maga is egy újabb Rejtő-művé válik. **Dreff János** gondolatfutamat olvashatják.

Az elágazó szócikkek kertje

Amikor az olvasó a *Rejtő lexikon* hátoldalára veti csodálkozó tekintetét, mert a nagy kaland előtt még jól jön egy külső fogódzó, akkor máris az irodalmi útikalauzok konvencionális, visszafogott, meglepően szemérmes hangvételi invitálása fogadja. Mint kiderül, a lexikon „segítséget nyújthat abban, hogy *Rejtő Jenő* színes, szerteágazó világában könnyebben“ eligazodhasson, illetve „arra a megdöbbentő felismerésre serkenti olvasóit, hogy mennyire gazdag, színes és szerteágazó *Rejtő Jenő* humorral teli világa“. A két pongyolábbnál is pongyolább jelző (színes, szerteágazó – na ja, döbbenet) ráadásul kétszeri, elherdált megismétléséből az olvasó vagy arra következtethet, hogy az alkotóknak bizony eszük ágában sincs támpontokkal felvértezni őt e vállalkozás valódi nagyságrendjét és szellemi tétjét illetően, helyette a közhelyek biztonságos fedezéke mögé vonultak, vagy arra, hogy legalábbis nem akarják megbolygatni azt, ami éppen hogy véget ért. De az is lehet, hogy a meghívás csak látszat, a lexikonírók nagyon is a vállalkozás elevenére tapintanak, trükkösen, Rejtőhöz méltón: az elágazó szócikkek kertje egy még járatlan, felfedezésre váró, fakó fantáziabirodalomba vezeti be a kalandor olvasót, akinek éppen az lesz a feladata, hogy részvételével, kíváncsi jóindulatával újrafesse a halott színeket, feltámassza őket a betűk fekete-fehér sterilitásából.

A könyv mézesmustár-sárga címloldalán Rejtő markáns arca a név célkeresztbe rovátkolt ő betűjének közepén kétséget sem hagy a felől, hogy a lexikon minden betűje az ő szellemiségével lesz átítva. Az *Előszó* első mondata szintén árulkodó: „*Legalább egy Rejtő-regényt szinte mindenki olvasott.*“ Nem az a lényeges, hogy igaz-e a feltevés,

hanem az, hogy ezt egyáltalán meg merik kockáztatni. Az olvasás maga is kockázatvállaló tett, aktív részvétel, nem pedig passzív ingerfelvétel, a Rejtő-regényekből szőtt lexikon pusztá léte máris e kockázatvállalás nagyságrendjéről mond valami újat, amit eddig nem tudtunk, de aminek fontosságát éppen a lexikon léte hirdeti: létezik az olvasásnak egy olyan minősége, egy olyan foka, amely a világirodalom egyik legnagyobb zsenijével való párbeszéd során kell elnyerje méltó formáját. Fordítva: kell léteznie egy olyan formának, amely speciálisan a Rejtő-olvasásból következik, amellyel ott lehet folytatni az olvasás örületét, ahol egy Rejtő-regény véget ér: az éppen hogy csak happyenddé szelődött káosznál. A lexikon kerekén 2500 szócikké kerekített fináléja bármennyire is bámulatos, valójában szerencsére nem jelent semmit, ha ez is a *boldog vég*, az egyelőre csak az alkotóké. Úgysem fog utána számolni senki. Nem a számokon van a hangsúly, hanem azon, hogy egyáltalán beszélhetünk számokról, hogy feldolgozhatóvá, mérhetővé és számszerűsíthetővé vált egy világ, amely még egyetlen Rejtő-regény esetében is elismerésre méltó megvalósulás, és amely még mindig csak statisztika, száraz tény, a kezdet kezdete.

A könyv csábítóan csodaszép. A lapok hófehérek, a tipográfia szemet gyönyörködtető, hiszen bár a szedés sűrű, a betűméret olvasóbarát, a tildéktől, nyilaktól, záró- és idézőjelektől, címszavaktól, kiskapitálissal szedett nevektől és külön kiemelt szállóigéktől nyüzsgő Rejtő-világ lexikális látványa igazán magával ragadó. Minden stimmel, talán túlságosan is, az egész könyv éppen azt a varázst és gazdagságot ontja magából, amit egy jó Rejtő-regény. Ám ahogy Rejtő is sokszor a legképtelenebb fordulattal indítja útjára a történetet, ebben a lexikonban is akad egy meglepő mozzanat, amely fogást enged a szövegtesten. Ez pedig egy szöveget darab. A *Rejtő lexikon* gondos filológiai és interpretációs teljesítményét megillető figyelem előbb vagy utóbb a könyvbe ragasztott könyvjelző talányos jelenlétére somfordál tova. Lexikonba ugyanis nem illik, nem szokás könyvjelzőt ragasztani. Mert minek. Felütöm, megnézem, becukom, a viszontlátásra. A főszerkesztő Farkas András és csapata talán csak érezte, hogy kell ide még egy csattanó, talán csak egy véletlen ötletből kifolyólag került bele. A csattanó mindenesetre túl jól sikerült. A könyv, mely a lexikonok kissé steril, ám jól kiszámítható kényelmes útját járja be, s legfeljebb az a veszély fenyegeti, hogy a Rejtő-fanatikusoknak nem lesz túl aprólékos, a laikusokat pedig éppen a részletgazdagságával taszítja majd el magától, ezzel az utolsó, szinte már rejtői csavarral mintegy megvadítja, megrészegeti az amúgy is sokkoló élményt. Mert ha ez a könyvjelző végül mégis felébreszti bennünk a gyanút, hogy ez a kötet esetleg több egyszerű lexikonnál, mely az álcázás, a megtévesztés, az átejtés, a fricska, a furfang, a bajkeverés nagymesterének, Rejtő Jenőnek állít emléket, akkor már csak azt az egyszerű kérdést kell megnyugtatóan tisztázni, hogy mi is ez a könyv valójában, mert hogy nem lexikon, az hétszentség.

Éppen a könyvjelző leplezi le ennek a hajmeresztő megvalósulásnak a titkát. Vagy inkább fokozza a végletekig a rejtélyt, esetleg teszi egyszerre mindkettőt. Ez a könyv olyan nagyszabású, hogy mindent kérdésessé tesz – még önnön létjogosultságát is. Mert a regényekről lecsupasztott, humorától, a történettségétől sajátos rejtői trükkjeitől és a péhowardi atmoszférától megfosztott szócikkek néhány oldal után kifulladásra kényszerítenek, ha lexikonként olvasom, ha nem. És ez tűnik még a kisebbik bajnak. Ami még ennél is nagyobb, hogy ez a mű éppoly nagyszabásúan fölösleges, amilyen fölöslegesnek bizonyul a nagyvonalúan belé helyezett könyvjelző. Semmi szükség nincs rá. Már az is kész csoda, hogy egyáltalán elkészült, megjelent, kapható ez a könyv. Aprópó: mű. Egyáltalán: mű-e a *Rejtő lexikon*? Minek olvassuk? És ha nem mű, akkor meg minek olvassuk egyáltalán?

Elvégre Rejtő fantáziájának szüleményeit elolvashatja bárki, de egyetlen könyvbe sűríteni, átlényegíteni úgy, hogy ne elvegyen belőle, ne mozaikokra tördelje szét, hanem csakis hozzáadjon ehhez a fantasztikumhoz, az maga a fantasztikum. És a *Rejtő lexikon* éppen ezt a fordulatot hajtja végre, hibátlanul, elegánsan, precízen, irigylésre méltó hidegvérrel. Egyetlen mozdulattal eltépi ugyanis a még meglevő szálakat, melyek Rejtő műveit a világhoz kötik, és szuverén, sajátos sűrítettséggű univerzummá szervezi, illetve kopírozza át, lexikonná. Sőt, még az életműre túlságosan is rávetülő szerző személyétől is elvágja, a róla és részben általa is szövődött mítosz megannyi jól ismert, igaz vagy hamis közhelyétől, e tragikus véget ért élet megannyi hozzáférhető és kevesek által ismert tényétől, mindentől. A *Rejtő lexikon* semmit nem akar mondani Rejtő Jenőről, nincs állítása róla, nincsenek érvei, a zsenijéről a legkevésbé – az, hogy Rejtő regényeit immár nemcsak nagyregényeknek kell tartanunk, de annak is kell neveznünk, legyen e munka máris legfontosabb érdeme. Továbbá arról sem kíván meggyőzni, hogy a kánon besült, és ideje lenne már gajra vágni, semmi nagyzás tehát, még nyomokban sem, és provokációból is csak arra futja mindössze, hogy beláthassuk: a *Rejtő lexikon*ba nem szorult semmi provokatív kapacitás. Nincs más, csak Rejtő mondatai, történetei, figurái, csak e zseniális, világgraszáló fantázia birodalma van, slussz. És a könyvnek ez a slussz a kulcsa. De ezzel a slusszkulccsal itt nem egy autót indítunk be, hanem egy labirintus bejáratát nyithatjuk ki.

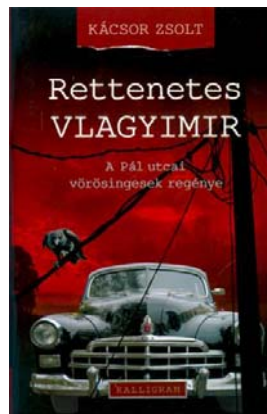
Ahogy Rejtő a ponyvaregények, azon belül is elsősorban a légiós regények kliséit kiforgatva teremt sajátos magánmitológiát, a lexikonírók a tudományos apparátus felhasználásával keltik életre saját víziójukat Rejtő művészetéről, illetve e művészettel való párbeszéd méltó és nagyszabású megvalósulásáról. Valóban lexikonná, szócikkeké sűrítik Rejtő világát, ekként pedig a legvaskosabb, legtöményebb, legagyafúrta, egyszóval legrejtőibb világot hozva létre, hogy aztán ez az egyetlen kötetbe aszalt Rejtő-univerzum egy sajátos labirintussá változzék át a szemünk láttára. Labirintussá, amely

hermetikusan elzárul attól a világtól, melyben nincs helye a fantáziának, ahol Rejtő egykori hihetetlen olvasottsága ellenére is csak mozgalmas évtizedek alatt tudott elcsoszogni a kánon küszöbéig, ahol aztán az okosok máig elnéznek a feje fölött, ha egyáltalán tudomást vesznek róla. Hatalmas labirintus lett ebből a lexikonból, mert egyetlen hatalmas labirintus lett a világból is, amelyben Minótauruszok leselkednek ránk mindenhol, a józan eszünkre, az érzelmi életünkre, a fantáziánkra, az idegrendszerünkre, egyáltalán: az életünkre törve, és ahonnan nincs más kiút, mint az olvasás, nincs más kiút, mint az írás. A lexikonírók, miközben olvasás közben lexikonná írták, és írás közben önálló művé olvasták ezt a könyvet, olyan elképzelhetetlen interpretációs energiákat mozgósítottak a létrehozásához, amelyről még csak fogalmunk sincs, bár teljesítményük a saját interpretációnk ezirányú mozgósítására is buzdít. Akinek fanyalogni támad kedve, csinálja utánuk, egyetlen szócikk erejéig akár!

Ha már horror lett a világ, nagy Auschwitz, mitugrász kis Minótauruszocskák lelakott tanyája, ahonnan menekülni vágyik az ember egy arra méltó helyre, mely nemcsak őrzi az emberi sors méltóságának és fenségének emlékét, de a fantázia révén folyamatosan újra is álmodja azt, akkor a *Rejtő lexikon* labirintusa menedék, óvóhely, masszív kis spéci magánbunker, annyi oxigénnel, amennyit olvasása közben csak venni szándékozunk. Ha viszont nem dezertálni akarunk, hanem harcolni, a mű a harcok élet kézikönyvévé válik, melyet bárhol és bármikor kinyithatunk, hogy tippet, emléket, erőt és lelkesültséget merítsünk életismeretből, humorból, tágasságból, intenzitásból, a sors virgonc dramaturgiájából, kiismerhetetlen szigorából.

Az ősi mítosz szerint Ariadné a gombolyag mellé egy kardot is adott Thészeusznak, hogy legyen fegyvere a Minótaurusszal való küzdelemben, egy nehéz feladat megoldásához ugyanis nem elegendő a szellemi vezérfonal, megfelelő eszközre is szükség van hozzá. Ha a *Rejtő lexikon* könyvjelzőjét Ariadné kései, de nem megkésett ajándékaként fogjuk fel, akkor Ariadné második ajándéka maga a *Rejtő lexikon*, a kard, mellyel legyőzhetjük a szörnyet. Ekkor viszont a kör menthetetlenül bezárul, a labirintus világa megelevenedik, az olvasó pedig életre kelti majd benne szép sorjában az összes szereplőt, eszközt, tárgyat, állatot, járművet, fogalmat és helyszínt, hogy ez a nagy mű végleg levethesse magáról egy könyv maradék jelmezét is. Hogy az legyen, amit megígért, és amit beváltani az olvasó feladata lesz amúgy is: a pezsgő, kalandos, élni érdemes, újjászületett nagyvilág maga.

KÁCSOR ZSOLT *Rettenetes Vlagyimir* című regénye Molnár Ferenc klasszikus ifjúsági regényét gondolja tovább a kommunista diktatúra éveibe helyezve a szereplőket. **Evellei Kata** értékelte a könyvet.

Az alternatív Pál utcai fiúk

A korszimbólummá vált nagy, fekete autó máig hálás téma a „retro” iránt érdeklődő kortárs művészeknek és a közönségnek egyaránt. De vajon ki ült a volán mögött, és mi járhatott a fejében? A nagyívű *Barbarus* (2008) és a csúnyán félresikerült *István király blogja* (2009) után Kácsor Zsolt újságíró ismét történelmi témához nyúlt, ám ezúttal a közelmúltból, a kommunista diktatúra éveiből, és talán minden eddiginél szerencsésebb kézzel. *A Pál utcai vörösingések regénye* arra vállalkozik, hogy a másik oldalról mutassa be az éjszakai elhurcolások és besúgó elvtársak világát – mindezt pedig egy iskolai kötelező olvasmány parafrázisaként.

A borító megbízhatóan jelzi előre a mű hangulatát: vér, varjak és vadonatújan csillogó ZIM-ek fognak elénk sorjázni a lapokról, számos egyéb testnedvvel és jó adag erőszakkal körítve. Kiemelés, beidézés, kilakoltatás, főbelövés: Szebenics és Wendauer *Ponyvaregénybe* illő párosa mindent elintéz, több-kevesebb – inkább kevesebb, mint több – profizmussal, olykor a két Pásztor és természetesen Rettenetes Vlagyimir hathatós közreműködésével. A szerző korábbi műveiből ismerős sötét humor itt is meghatározza a stílust, és noha nem nyújt sok újat, de végig kellemesen olvasmányos marad – az pedig külön erény, hogy csak igen ritkán szakítják meg az *István királyban* olyan bántó, tragikus hangütésű monológok.

A címszereplő Vlagyimir nem más, mint maga a fekete autó, amelynek szemszögéből – noha burkoltan – a történeteket látjuk. Ebből következően a regény kizárólag nyílt tereken játszódik: mihelyt a szereplők beteszik a lábukat egy épületbe, az elbeszélésben űr keletkezik, amelyet első látásra az utca eseményeinek leírása tölt be. Hogy miért csak első látásra, arra nem nehéz rájönni: a zárt kapuk mögül kihallatszó pisztolylövések és a kivonszolt, félholtra vert őrizeteseik magukért beszélnek. A valódi események eltakarása így a személytelen hatalom üres, kitöltetlen helye lesz: azoké a dolgoké, amelyekről mindenki tud, mégis úgy tesz, mintha nem tudna.

A történetek megmagyarázatlanok maradnak, itt ugyanis nem a háttér a fontos, hanem az értelmetlen, jelentés nélküli félelem, a kijátszhatatlan veszély. Kácsor hasonló következtetésre jut, mint Spiró *Tavaszi Tárlatának* főhőse, a gyámoltalan Fátray: mindegy, ki, mikor, hol és mit csinált, a lényeg, hogy soha nem lehet biztonságban. A gyanú és a rettegés természetes létállapot, amelyhez nem kell indok: előbb-utóbb mindenki kénytelen beletörődni, végső esetben belehalni. „*Mindent tudok*” – jelenti ki ellentmondást nem tűrően Boka, a börtönt megjárt rendőrfőkapitány, és valóban: mindent tud, ami lényeges. A hatalom gyakorlásának egyik leghatékonyabb eszköze a titkolózás, annak megmutatása, hogy a vádlók (jelen esetben a vörösingesek) mindig többet tudnak a vádlottnál (a Pál utcaiaknál), a besúgók a besúgottaknál. Szebenics, a tapasztalt vén róka gyakran még saját kollégáját, Wendauert is képes sakkban tartani ezzel a húzással: akár *Az ételet* két bérgyilkosa – akikhez talán leginkább hasonlítanak kiszolgálás és kiszolgáltatottság tekintetében –, ők sem bízhattak meg egy pillanatra sem a másikkal. Amikor pedig szeretett vezérünk, Áts elvtárs halálával ők maguk is visszavonhatatlanul átkerülnek a gyanúsítottak oldalára, jóformán meg sem próbálnak védekezni: tudják, hogy semmi értelme.

Vlagyimir azonban korántsem mindenkinek jelent fenyegetést, sőt. „*Rettenetes? Méghogy rettenetes? Ez a gyönyörűség?*” – hüledezik Wendauer, mikor megtudja, hogyan is becézi a köznyelv kedves járművet. Az autó maga nem igazán kerül középpontba, inkább afféle jelkép marad; helyette Szebenics és Wendauer párbeszédén keresztül ismerkedünk meg vele, akik hol szeretettel simítanak végig a motorháztetőn, hol tehetetlen dühvel rúgnak bele, de mindenképp elválaszthatatlanok tőle, életük és haláluk egy.

A kötet valódi mozgatóereje így nem is annyira a címszereplő Vlagyimir, hanem Szebenics, a végrehajtó és Wendauer, a sofőr párosa lesz, akik funkciójukat tekintve az autó csatolt részeit, a gépezet karjait képezik: nélkülük nem működne a rendszer, Áts elvtárs pedig hoppon

maradna (ahogyan ezt a kötet mottója is jelzi). A szerelmes természetű, tapasztalatlan Wendauer – aki akkor érzi magát igazi férfinak, amikor beletaposhat a gázba – és az öt atyai rosszindulattal kezelő Szebenics gyarló és, ha nem is szerethető, de mindenesetre ismerős alakok: két munka között kávéznak, bagóznak, és a káposztás cvekedli elkészítési módjairól cserélnek eszmét. Alakjuk az önmagát humorral szemlélő posztmodern művészet furcsa párjait idézi: Jules és Vincent, Ben és Gus, Rosencrantz és Guildenstern, vagy ha hasonlóan ikonikus, bár régebbi magyar példát akarunk, Hacsek és Sajó juthat róluk az eszünkbe.

Talán éppen ez az oka, hogy egyikük sem halad túl ezen a jól ismert kétdimenziós állapoton. Minden szerzői szándék ellenére a hatalomnak csak félig sikerült emberarcot adni: a mindenható Áts elvtárs vázlatos és jellegtelen főinkvizítor marad, akikhez képest Szebenics és Wendauer mindig is kis halak, mondhatni szerencsétlen flótások lesznek. Még ők sincsenek azonban teljesen kidolgozva: megrekednek a karikatúra szintjén, ami a regény kis terjedelme miatt nem zavaró, ám nem is hoz valódi áttörést. Emberi pillanataik természetesen akadnak: ilyenek a Béke presszóban eltöltött percek, vagy Szebenics melankolikus, már-már lírai hangulatú búcsúzása kedvenc horgászhelyétől, amely az egyik leginkább eltalált jelenet.

Az eredeti szereplők átemelése nem mindenhol sikerült azonos színvonalon. Szebenicsre és Wendauerre, a két személyiség nélküli vörösingesre az átlagolvasó aligha emlékezhet – ez elsőrangú alapanyaggá teszi őket. Áts elvtárs, a szinte láthatatlan, de mindenütt jelenlévő Nagy Testvér nem túl szerencsés ötlet, a két Pásztor mint rezzenéstelen arcú verőlegény viszont következetes (és ijesztő) folytatása Molnár alakjainak. Nemecek feltűnő hiánya azt sugallná, hogy Szebenicsék társasága megegyezik a Molnár-mű szereplőivel, ennek azonban ellentmond, hogy hetvenéves aggastyánok helyett többnyire jó erőben lévő, olykor fiatal figurákat (mint Wendauer vagy Kolnay) látunk. Az áthelyezés tehát leginkább a jelkép szintjén sikerült, és a regény állítása erős, ha nem is túl eredeti: a fortélyos félelemre és durva erőszakra épülő rendszer őrjöngésének éppen annyi értelme van, mint éretlen kamaszfiúk háborúsdíjának – és éppúgy emberéletet követel.

A *Rettenetes Vlagyimir* inkább novellafüzérnek, mint valódi kisregénynek indul, hogy a végére aztán mind szorosabban, gyorsabban kövessék egymást az események. A lazán összefűzött, többnyire mindössze öt-hat oldalas fejezeteknek és a könnyedén gördülő, pergó stílusnak köszönhetően a szöveg olvastatja magát: a fejezetek elején található rövid összefoglalók ügyesen csigázzák föl az olvasó kíváncsiságát, aki már csak azért is továbblapoz, hogy lássa, hogy kerül

egymás mellé hatvan deka disznósajt és Molnár Ferenc szerkesztő elvtárs. Egyes alakok váratlanul vissza-visszatérnek, hogy azután ismét eltűnjenek az államvédelem gépezetében. A laza, meanderező szerkesztésmód a regényszerkezet egyik legnagyobb gyengéje is: egy-egy fejezet mintha csak azért került volna bele a kötetbe, hogy Kácsor kipipálhassa *A Pál utcai fiúk* megfelelő szereplőjét; az elhurcolások és kivégzések pedig egy idő után óhatatlanul egyformává laposodnak.

Szerencsére a lapály nem tart sokáig, noha meglehetősen furcsán szakad meg. A regény közepén üres oldalak teszik ki azt a fejezetet, „amelyben elnémul az ember, és helyet követel magának az emlékezés”. Az ünnepélyes hangulatot a Bibliából (!) választott idézet is erősíti. Az összehatás azonban mégis inkább zavarba ejtő: ez az egyperces néma vigyázzállás nemigen illik a regény hangulatához, és az *István király blogja* leggyengébb pillanatait idézi, ami annál is érthetlenebb, mivel a szerzőnek egészen idáig sikerült elkerülnie a történelmi giccset. Az olvasó pedig ezek után nem igazán tudja, mi lenne a dolga: megrendülés? gyász? együttérzés? Leginkább a főszereplők zavarával lehet azonosulni: Áts elvtárs halálával olyan úr támadt, amelyet az addig bevált módszerekkel nem lehet kitölteni. Még problémásabb a csúcspontnak szánt fejezet, amely a grundon vívott csata szövegének szó szerinti átvétele, de a halott Áts elvtárs éppúgy szerepel benne, mint a könyvben akkor először fölbukkanó Nemecek – tökéletesen összekavarva az olvasót, aki addigra már kissé fáradtan próbálja helyrerakni, végül is ki kicsoda ebben a történelmi úszómedencében. A változtatások nélküli átvétel hatásos fogás, de csak csikorogva illeszkedik a regény menetébe, és több kérdést vet föl, mint amennyit megválaszol.

Összességében az a benyomásunk, hogy a szerző ötletes szimbólumot látott meg a vörös ingben, és ezt nyújtotta ki kisregény hosszúságúra – a végeredmény pedig nagyjából olyan lett, amelyet egy ehhez hasonló trükkötől elvárhatni: látványos, szellemes, de nem különösebben megrázó. Kácsor legújabb regénye nem céloz túl magasra, és amit kijelölt magának, azt sikerül is teljesítenie: sötét humorral átszótt, szórakoztató újragondolása egy olyan műnek, amely egyébként legfőleg csak homályos (és nem mindig kellemes) iskolai emlékekből rémlene. A *Rettenetes Vlagyimir* nemigen készíti olvasóját a történelem tanulságainak újragondolására, kikapcsolódásnak viszont elsőrangú – sőt, alkalmasint szórakoztató átvezetés lehet a mélyebb, több odafigyelést kívánó művekhez.

A Hangzó Helikon sorozat legújabb darabjában **Ferenczi György** és a **Rackajam** keltette életre az 1956-ban fiatalon elhunyt költő műveit. Blues, rap, gospel, rockopera, népzene – ezek formálták szerethető dalokká a börtönverseket.

Gérecz Attila feltámadása

A z 1956-os hősökre egyre nehezebb emlékezni, félő, hogy lassan az 1848-asok sorsára jutnak ők is. Távoli figurákká válnak a legfiatalabb nemzedék szemében, fekete-fehér képeken található, elmosódott alakokká, vagy furcsa nevekké egy átláthatatlan listán, amely 1989 óta egyre csak növekszik. A kötelezővé tett iskolai megemlékezéseken kiemelnek közülük egyet-egyet, elszavalnak néhány verset pár ismertebb költőtől, felidéznek az események egy-egy mozzanatát. Majd irány a szünnap, a nemzeti ünnep, legfeljebb még lájkolni lehet egy-két korabeli filmfelvételt a pesti srácokról, akik egykor az év emberei voltak a *Time* magazinban.

Vajon szükségük van-e a mai fiataloknak Gérecz Attilára? Egy költőre, aki ugyanúgy kapcsolható 1956-hoz, mint Petőfi 1848-hoz? Érdekli-e őket egy 16 éves srác, akit diákként frontra a küldenek, ahol hadifogságba kerül? Magukra ismernek-e a 18 éves érettségizőben, akit politikai okok miatt nem engednek egyetemre? Lelkesíti-e őket az egykori olimpiai és világ bajnok sportoló sorsa, akit 1950-ben összeesküvés vádjával 15 év fegyházra ítélnék? Megérinti-e őket annak az embernek az alakja, aki vécépapírra írt versekkel vészeltte át ezt az időszakot? Egy olyan forradalmáré, aki a börtönből szabadulva négy napon keresztül harcolt az oroszok ellen, és végül itt vesztette életét 26 évesen?

A legfontosabb kérdés azonban az: szüksége van-e a mai fiataloknak Gérecz Attila verseire?

A Hangzó Helikon sorozat új darabja, a Ferenczi György és a Rackajam közreműködésével készült album hozzásegít ahhoz, hogy

feltegyük magunknak a fenti kérdéseket, és egyszerre kapjuk meg egy élet és egy életmű megismerésének lehetőségét. Ez a találkozás pedig egyáltalán nincs átítatva azzal a melankóliával, amely a fent felvillantott életútból következne.

Ferenczi Györgyék már a Petőfi-albummal megmutatták, hogyan lehet a lírát igényes, szórakoztató, de fontos kérdéseket érintő könnyűzenévé formálni. A Gérecz Attila-verseket feldolgozó számokat hallgatva is olyan érzésünk támadhat, mintha eleve dalszöveggént születtek volna a megzenésített darabok. Ez főleg annak köszönhető, hogy az együttes a blues mellett kötelezte el magát, és ezt következetesen érvényesíti az egész albumon.

A *Kenyéren és vizen* megadja az album alaphangulatát, és az alázattal kevert játékosság szólamaival alkalmazkodik a vers témájához: „*Másom sincs, Uram. Beérem / azzal, hogy arcodat viszem; / csak így bírtam még el: kenyéren / és vizen.*” A szájharmonika pedig olyan könnyed atmoszférát teremt a kivétel nélkül fogházban született börtönverseknek, mint ahogy a líra is segíthetett oldani a négy fal közötti magány lehangoló monotonitását. Szinte látjuk a börtönlakó kezében a herflit, amint szájához emeli a hangszert.

A beletörődés hangja már a második feldolgozásban (*Van így néha*) olyan rock and rollá változik, amely a táncdalfesztiválok slágereinek hangulatát idézi fel. A vidám és táncolható börtönvers látszólagos lehetetlensége azonban önmagától feloldódik, ha figyelünk a szövegre, amely a zárkában megteremtett idillről mesél: „*Az ég ma fátyolos, / mint egy könnyes láncszem, / de lehajlik kéken, / hogy dalomat kezdem.*” Majd a kedves megidézése és a zárkafalon teremtett karnevál közepette a dalnak még vigasztalni is van ereje:

*Hej! ma hempergős
jókedvembe' vagyok,
szemem is másképpen,
kisfiúsan ragyog.
Te se zokogj, kedves,
lásd, átszövik a kint
minden valóságnál
igazabb álmaink.*

A fülünk hallatára változik gospellé a börtönlakó panasza és imája (*Karácsonyi ének a börtönben*), ahogy a vers zárlatában is „*[r]ab torkok harsogják szerte a világnak / Dicsőség Istennek, békesség a népnek*”. Közben olyan érzésünk támadhat, mintha a négy fal közé Ferencziék hirtelen egy zenekart helyeztek volna, hogy Gérecz, aki bezártságában

is az országért és a kinti emberekért imádkozik, ne legyen annyira egyedül, majd pedig a zenészek gospelkórusként egy hatalmas börtön-flashmobot rögtönöztek volna. A zene tehát éppen úgy építi fel közösségteremtő ívét és hangulatát, ahogy az eredeti versszöveg, miközben a magány lassan felszívódik, és a megátkozott országnak való megbocsátás után hatalmas hallelujává változik.

Az Isten balján meghallgatása közben pedig egy blues-zal összebékített rockopera világába kerülünk, ahol az ember a dobtól keményen lüktető zenei aláfestéssel kísért párbeszédet folytat az Istennel, és Krisztusként felajánlja életét. Ugyanezt a hangzást a világot viszi tovább *A távozó*, amely a hegedű becsempészésével sajátos folklorisztikus színezetet ad a balladának, bizonyítva azt, amit Ferenczi György az album borítóján is vall: „*a blues is népzene*“.

*A börtön eposzá*nak részletében a gitár is bekapcsolódik abba a hajszába, amely a Vácról pár napra megszökő Gérecz életének néhány pillanatát merevíti ki:

„*Vácról szöktem az éjszaka*“... – *lentről*
a szürke folyam kavarog... –
Álltunk szótalán én meg a rendőr:
egymásra fogott magyarok,
s én néztem az álla-hegyét – belelendül
a váll – , hova majd lecsapok.

Az album egyik legjobban sikerült feldolgozásának élményét az is csak kevésbé zavarja meg, hogy a cédét kísérő füzet az elhangzótól eltérő részlet szövegét közli (*A rendőr* helyett *A szökést*). A börtönből menekülő zihálását is leképező ritmus az album közép- és csúcspontján felvillantja azt a mozzanatot, amikor minden másképp alakulhatott volna Gérecz életében. A költő a formába kapaszkodva mesél, és minden manír nélkül mutatja be az „*egymásra fogott magyarok*“-at. A zene pedig ismétléseivel újra és újra felidézi a rendőrrel való szembenézés pillanatát, így adva nyomatékot szerethető és könnyen megjegyezhető dallamaival az eseménynek.

Akinek kevés a blues rockos és gospelles változatban, a *Van így néha Mississippi rap variációjában* meggyőződhet Ferencziék nyitottságáról, ötletességéről és arról, ahogy Gérecz Attila egyszerűségével is képes megszólítani bárkit.

A fenti kísérletezés azért is fontos, mert a Hangzó Helikon e darabja eltér a korábbiak nagy részétől. Itt nem egy már ismert, a magyar irodalmi kánonban szereplő költő néhány versét zenésítette meg egy

ismert együttes. Ferenczi György tisztában volt azzal, hogy Gérecz Attila szövegeinek feldolgozásával missziót vállalt. „*A Jóisten a Petőfi-
lemez óta olyan feladatokat vet az utunkba, amelyek nevelnek,
fejlesztenek minket. Köszönjük neki*“ – olvashatjuk a céde kísérőfüzetének elején. Hiszen a zenei album egyben szöveggyűjtemény is, amely rövid előszó után bemutatja a 13 dalt ihlető verseket, amelyekhez bátran nyúlt a Rackajam. Semmi nyoma a rabigai megoldásoknak, ahol a zenészek érinthetetlennek gondolják a verseket. A Gérecz-szövegeket száz százalékig „racksásították“, és a borítón található távoli, fekete-fehér arc ettől új élettel töltődik fel. És ha a *Time* magazin címlapjára nem is kerülnek fel a pesti zenészek, albumuknak mindenképpen ott a helyük a legjobb magyar versfeldolgozások között – a könyvespolcon, a cédétartóban, a számítógépen, az irodalomórán, az iskolai ünnepségeken, a fesztiválokon, a koncerttermekben és mindenhol, ahol elfogadják, hogy az igényes könnyűzene az bizony líra.

Boldog Zoltán

Ferenczi György és a Rackajam: *Gérecz Attila*. Haris László és Szemadám György illusztrációival. Hangzó Helikon, 2012

Bodor Pál (DIURNUS)

Csép Sándornak mindannyian fontosak voltak

Egy erdélyi jellem emlékére

Fölidézném Csép Sándor sok évtizedes, termékeny, s hatásában maradandó jelenlétét a romániai magyar szellemi létezésben. Tíz évvel fiatalabb volt nálam, ezer évvel elszántabb. Oly közel kerültünk egymáshoz, hogy idézése átcsap a közös munkán, a televíziózáson, és mindenben: olykor a személyes magánsors is megszólal. Erről, bevezetőül, röviden már itt kitérek, hogy ezzel ne terheljem a majd Róla szóló sorokat.

[Akkoriban apám is haldoklott; a kórházi ágyon még volt ereje biztató, meleg mosollyal, némán búcsúzni. Hetek múlva, munkahelyemen, a bukaresti magyar TV-szerkesztőségben telefonhívás Kolozsvárról: anyám öngyilkosságot követett el, de még életben van. Hazarepültem. Apámtól halálugrásnyira, a szomszéd klinikán anyám reanimációs szerelésben feküdt falfehéren, behunyt szemmel. Többé ki se nyitotta.

Annyi altatót vett be, hogy örökké alhasson. Egy hétig haldoklott. Sándor elutazott, lakását átadta nekem. Anyám a születésnapomon, július 28-án halt meg, ama hajnali órán, amelyen megszült. Pontos idejét, óráját az 1935-ben, ötéves koromban készült horoszkóp árulta el, mely nagy művészi karriert jósolt nekem, tehát sokba kerülhetett. Szüleim a Házsongárdi temető ama részében nyugszanak, melyet a Rapaics Rajmund méltatta gyümölcskertész Bodor Pál, az erdélyi kormányzóság pénzügyi igazgatója hagyott a bővítésére halála évében, 1878-ban. 1812-ben adta ki az első magyar nyelvű faiskola-árjegyzékét – nyelvi szépségeért az Élet és Irodalom újraközölte. Ez a BP Bolyai Farkas göttingeni diáktársa, s életük végéig legjobb barátja. Levelezésüket 1912-ben adta ki az MTA. Téka-kötetében Benkő Samu érdekeset idéz ebből...

Mivel református lányt, anyámat vette feleségül, apám is kálvinista lett. Elég rendesen járt a temesvári templomba, ahol én ünnepen kölyökként verset mondtam, hallgatta a szószékre lépő Ajtay és Nits tiszteletes urakat, s előszeretettel a szalontai születésű, Arany-rokon esperest, Debreczeni Istvánt, az Arany János Társaság elnökét, hittan-

tanárunkat – aki tudtán kívül készített föl arra, hogy a kolléga Sándort életem második fele fő barátjának fogadjam.]

Stílusában, tartásában, humanista bátorságában, szép magyar beszédében, szónoki nyelvezetében Sándor is Debreczenire emlékeztetett. Ami szemében tán öregesnek tűnhetett az esperes lényében, azt én a tekintély fényének éreztem; Sándor nem érzékelte, hogy maga is tiszteletet parancsoló – túl azon, amit tehetségével, teljesítményével vívott ki. Bárhol jelent meg, mindenki érzékelte: személyiség érkezett. Ezt azok is fölfogták, akik sosem látták képernyőn. Ezt nem lehet „markírozni“, megjátszani; aki megkísérelné, nevetségessé válna...

Nem sok készsége volt a pózra, mely közszereplőt, politikust, tévésztárt olykor jellemez. Köztudatunk megveti a széltolót, tán mert bőven van részünk benne. [Rokon értelmű szavaink Kiss Gábor szerkesztette szókincstára: hóhányó, szédelgő, csaló, link, simlis, firrás, megbízhatatlan, nagyzó, sarlatán, svihák, svindler, kókler, fezőr, sipista, csécsapó, gazfickó, csirkefogó, imposztor, kalandor, gazember... A gyilkosra bezzeg csak három szavunk van: gonosztevő, bandita, emberütő...]

Sándor nem volt „ügyes“. Amilyen fortélyos, taktikus, előrelátó volt közösségi ügyekben, olyan szemérmesen szerény volt magánügyeiben. Hallom, Váradon egyik rokona jelentős nagyapai(?) örökségből forgatta ki, élve, (visszaélve?) így-úgy megszolgált kapcsolatokkal. Sándor helyében bárki más, élve közismert feddhetetlenségével, kiterjedt kapcsolataival, rég kiverekedhetne volna jogai érvényesítését. Az is baj, ha valaki még önvédelemből sem agresszív. Pedig Sándor nem félénk: megfontolt! Nagyon is harcos, cseppet sem gyáva típus. Sőt. És ebben is hasonlított édesapjára, az Arad megyei Ágya református lelkészére. Aki igen jó viszonyban volt Debreczeni István esperessel, kinek szép könyve zseniális felmenőjéről, Arany Jánosról („családi körben“) rangos pesti kiadónál jelent meg... Ágya és Szalonta egyáltalán nincs messze egymástól.

A háború alatt, a határ menti, magyarok lakta Ágyán és a román „Adea-Colonie“-n átviharzottak hol magyar, hol román csapatok. „Reváns revánsra“. Hírek szerint „a románok“ fogadkoztak, hogy most aztán falhoz állítják a bűnös ágyai magyarokat – és fordítva... Nos, a bátor lelkű pap, Csép Gergely minden veszélyeztetett embert, román s magyart egyaránt elrejtett: kit lelkészi háza pincéjében, kit temploma padlásán, kit ahol lehetett... És ezt senki sem felejtette el, különösen nem a hálás román földművesek. Hiszen ők, ugye, a magyaroktól tartottak!

Csak hogy a kolhozosítás indulásakor kiszivárgott: a magyar papot deportálják! (Elképzelhető, hogy Gergely bácsi, a tiszteletes úr nem lelkesedett nagyon a kolhozért – teszem hozzá csöndesen.) Nos, összefogtak a románok mind, s kezük írásával, hosszú kérvényben, voltaképp memorandumban, s rengeteg, ákombákom személyes, egyéni levélben (fénymásolatban láttam, olvastam!) könyörögve s követelve írták: a magyar papot nem adjuk! Nem engedjük! Napokig, hetekig dúlt a harc – és győztek. A magyar református papot megmentették a román földművesek!

Sándor védettségét erősítendő, erről, hogy szélsőséges románok is hallják hírét, nagy példányszámú román hetilapban, méghozzá Păunescu lapjában írtam! Akinek a név nem mond semmit: nem tehetségtelen, nagy hatású, magát hazafiának tartó, sokunk szerint szélsőségesen nacionalista költő volt. Költőben afféle román Bayer. Păunescut meglepte az írás erős visszhangja – nyomban verset is kért. Lefordítottam egyik versemet románra, megjelent, s másnap Burtică elvtárs, a KB titkára magához hívatta a főszerkesztőt, és megrótt... Megmagyarázta neki, hogy szerinte mit mond ugyanez a vers az ő lapjában, és mit mond másutt... (Akkoriban adtuk le a TV magyar adásában Kányádi híres, zseniális bécsi versét, amelyet a cenzúra itt-ott kidobott a lapokból, mi mégis húzás nélkül adtuk közre! De tudtuk: a kolozsvári rádióban, a tőlünk oda átkerült vakmerő szerkesztőnk, Bisztricsányi Klára felelősségére már elhangzott csonkítatlan teljességében...)

Nagy dobása azonban megint Sándornak volt, nem is egy, de csak az egyik találkozott nagy nyilvánossággal. Csudás kalotaszegi faluban filmezett (halkan mondom: rengeteget, heteken át, az irigyek szerint közel öt hónapig!) Alfred Adelman igen jó operatőrünkkel (aki azóta elhunyt), mégpedig nemzetiségi területen kényes tárgykörben, melyben riporternek, operatőrnek diszkrétnek és indiszkrétnek, mélyen kíváncsinak és roppant tapintatosnak kell lennie, gondolatban ugyanis az anyaggyűjtés és töprengés (jelképesen szólva) egyszerre zajlik nappal és éjszaka, a házaspár ágya körül is, s pénztárcájukban behunyt szemmel kotorászva, meg szinte leskelődve, bonyolult titkok között... Kimondom: a magyar falu népesedéséről, a szaporulatáról volt szó! (Magyarul: Sanyi nem felejtette el Kodolányit...) Összesen hány gyereke születik a házaspárnak? Egészségi állapotukon kívül hogyan befolyásolja gyermekvállalásukat anyagi helyzetük?, emberi-érzelmi viszonyuk?, mennyire játszik bele döntéseikbe kisebbségi helyzetük?, és annak megítélése a politika részéről?, és mennyire az ő részükről? Azaz: hogyan ítélik meg nemzetiségi létük távlatait, esélyeit? Mennyit képesek keresni: mekkora, milyen és hogyan terem a földjük?, amellet ingáznak-e? azaz van-e állásuk a városban?, az mennyit hoz a házhoz, és van-e jövője? – és folytathatnám... Persze, valamennyi számba vehető körülmény együtt hat, lelkiállapottá lesz minden gazdasági és más mérlegelés: látnak-e biztató jövőt maguk és gyermekeik előtt? Szabadnak érzik-e magukat a kisebbségi létben? – netán titkon (vagy nem is titkon) a kivándorlást is latolgatják?

Nota bene: a háború vége utáni tíz-húsz esztendőben a kisebbségiek kivándorlását hatalom akadályozta, „nehezményezte“, kivételt csak a németekkel és a zsidókkal tett, mert az állam fejpénzt kapott a kiengedettekért. Később elég könnyen „engedtek el“ magyarokat is: tán előnyös „nemzet-demográfiai távlatokat“ láttak ebben, a népszámlálási adatok a Bánságban, Partiumban, tán még a Székelyföldön is ezt igazolták. Amikor 1948 végén Temesvárról Kolozsvárra érkeztem, emlékezetem szerint a lakosság nagyobb része

volt magyar – a mostani, több mint négyszázezer lakosnak már csak kevesebb, mint negyede magyar. Ceaușescu idején még azok a magyarok is roppant nehezen költözhettek vissza Kolozsvárra, akiket a családfe szakmája, szaktudása miatt hívtak meg valamely „regáti” gyárba. (A „Regát” az I. világháború előtti, románul „ókirályságnak” is nevezett Románia, amely Moldva, Besszarábia, Dobrudzsa és az Olténiát is magában foglaló Havasalföld területére terjedt ki.) Volt ilyen esetem: a kolozsvári, híres Dermata – egy időben a mártír munkás nevééről „Herbák”-nak nevezett – cipőgyár kitűnő magyar mesterét meghívták egy moldvai, új cipőgyárba családotul; nyugdíjba vonulásakor vissza akartak költözni Kolozsvárra. Ebben a kolozsvári városi hatóságok akadályozták. A család a TV magyar adásától kért segítséget – innen ismerem az ügyet. Ha jól emlékszem, megírtam „A hisztéria szükségállapota” c., 350 oldalas könyvemben (Szabad Tér Kiadó, 1990).

Csép Sándor alapos, elmélyült, elemző filmriportja ama kalotaszegi község népesedési gondjairól tehát alapproblémát boncolt. A Román TV közvélemény-kutató osztályának főnöke, Pavel Cîmpeanu az európai szociológiai kongresszuson, Madridban bemutatta Csép filmjét, amely a maga műfajában a legjobb minősítést kapta. (A szociológus, akinek neve kb. Kômpeanunak ejtendő, néhány éve elhunyt, de halála előtt még megírta az RKP történetét, úgy, ahogy annak idején megélte...)

Később Sándor nagyszerű riportot készített Kolozsvár egyik roppant érdekes – néprajzi, szakmai és eredet-történeti – kulturális színfoltja, a „hóstatiai” eltűntetéséről. Róluk a régi városlakók azt tartották, hogy ők a menekülő hajdúk ama részének utódai-örökösei, akik hajdan nem Szalontán telepedtek meg, mint többségük, hanem egyfajta falusi életformát teremtettek maguknak Kolozsváron. „Östermelökként” éltek, dolgoztak, híres temetkezési együletük egyben a kórushagyományt öregbítette, jórészt általuk volt szép és jó áruval ellátott a kolozsvári piac, gyümölcsöt, zöldséget, tejtermékeket árusítottak, viseletükben a város közepén is hagyományörzők maradtak. Jellemző, hogy például a kolozsvári magyar színházban állandó bérletük volt, a magyar operába is eljártak. Nos, valamikor (már Ceaușescu idején) a hóstáti világot, ezt a belső, régi település-szórványt a hatalom eltörölte a föld színéről. Csép nem állta meg: nekiállt a fájdalmas, kényes, nemzetiségi szempontból is égető, megkerülhetetlen témának – és remek, tárgyilagosan fölmérő, de érzékeny riportot forgatott. A hirtelen beszántott, hosszú időn át gondosan művelt zöldséges- és gyümölcsöskertek már nemigen voltak filmezhetők, tehát beszélgetni kellett a tanúkat!

Nem egy hóstáti felakasztotta magát; régi házaik, kertjeik, életformájuk minden színe-nyoma eltűnt, megsemmisült az évszázados néprajzi, minőségelvű munka-kultúrát őrző színfoltja a városnak. (Némelyek azzal mentgették a durva akciót, hogy az új kazángyár és az ország más sarkaiból odatelepített dolgozóknak szükséges lakások építéséhez hely kellett, és „valljuk be”: a Hóstat már „muzeális relikvia”

volt, falu a városban. Igaz. Éppen ezért nem lett volna szabad hozzányúlni. Legalább az „élő” múzeumok élhessenek!)

Megnéztem a filmet, meghatott, és elismertem, hogy Csép és forgatócsoportja mértéktartó volt. Nem éltek vissza a tárgy kínálta lehetőségekkel, nem provokáltak, nem uszítottak, nem kezdeményeztek tiltakozást – csak bemutatták a goromba tényeket. Bemutatták volna. Ugyanis felhívott a kolozsvári pártbizottság egyik vezető tisztségviselője – és letiltotta a filmet. Tudtam, hogy durvábban is eljárhatott volna, még hozzá számára kényelmesebben: ha a magas központi fórumnak jelenti, ugyanígy betiltják a filmet, de sújthatja mindenféle szankció a forgatócsoportot, főleg Csépet, meg engem, aki engedélyeztem a forgatást, jóváhagytam a másorba iktatását – és meg se tudom soha, ki indította el a lavinát.

Vajon naiv hipotézis, hogy a Ceaușescu utáni országban a vásárhelyi lincselés – Sütő és társai részben igazán súlyos sérüléseire gondolok – nem ismétlődhet meg? Az új államfőt, Iliescut ismertem magánemberi mivoltában, és tudtam, hogy Temes megyei első titkárként feltűnően „európai” volt a magyarokkal is (bár párttörténeti papírokból tudtam, hogy valamikor a mozgalomban édesapját nacionalizmussal vádolták, fegyelmit kapott, talán kizárták). Elnöki kinevezésekor elismerő portrét írtam róla a Magyar Nemzetben. Ezt Fejtő Ferenc szépen ismertette (mintha a Figaróban). Iliescu telefonon megköszönte nekem. Később nem haboztam megírni, hogy a nacionalisták beavadulását Vásárhelyre talán enyhíthette volna, ha az elnök erélyesen közbelép. (Erre Corneliu Vadim Tudor nacionalista költő, pártvezér lapjában „lelepleztek”: régi CIA-ügynök vagyok, a „temesvári fölkelést” is én szítottam!)

Sejtettem, mi adta ehhez az ötletet. A temesvári „robbanásról” első héten minden nyelven mélyen hallgatott a Szabad Európa, a BBC, az Amerika Hangja és minden, máskor „gyors reagálású” adó. A romániai sajtó, rádió, televízió meg se mukkant. Nekem régi jó barátom volt az Amerika Hangja román adásának főszerkesztője, a kiváló bukaresti költő, lázadó, börtönviselt, hosszú éhségsztrájkja után kiszabadult és az USA-ba emigrált Dorin Tudoran. Tudtam róla, mert aradi származású riporterét hosszabb rádióinterjú készítésére jóval korábban már elküldte hozzám, az interjú folytatásokban hangzott el. Nos, alig érkezett vissza egy ismert pesti testvérpár (egyikük író) rövid temesvári látogatásukról, még azon a vasárnap reggelen felrohantak a Magyar Nemzet szerkesztőségébe, elmesélték, hogy milyen rendkívüli helyzetet, legalábbis a kezdetét tapasztalták a Bega-parti városban. Biztosak benne, hogy ott „kitör a nagy felháborodás”, a robbanás – nyomban megírtam hát első oldali cikkemet minderről a Magyar Nemzetnek... Mivel tehát eladdig semmit sem hallottunk az ottani utca „rendkívüli állapotáról”, rögtön megírtam románul is, amit érdemes volt. És attól kezdve naponta egyszer, kétszer, néha háromszor tudósítottam Dorin Tudoran főszerkesztő román híradó műsorát az USA-ban. Naponta többször is beszéltem Temesvárral, informálódtam, anyagot gyűjtöttem. (Cseresnyés Gyula, a magyar színház

igazgatójának háza előtt parkolt a beavatkozók egyik rohamkocsija – a felkelőkkel szolidáris lakosok mozgásképtelenné tették! Még erről is beszámoltam...) Egy hét múlva megérkeztem Bukarestbe, interjúra az elnökkel, s örömmel értesültem, hogy a román közélet az Amerika Hangján csügg! Tudósításaimat ugyanis sokan magnószalagra vették, továbbadták, kézről kézre adták, mert más hiteles hírforrásuk nem volt. Még sógorom, Gere Mihály, a KB titkára, volt miniszter is ezt tette.) Tehát C. V. Tudor szélsőjobb pártvezér, parlamenti képviselő, a Saptămîna főszerkesztője az ötletet, hogy én az USA titkosszolgálati (CIA) főembereként szerveztem a temesvári fölkelést, egyszerűen az Amerika Hangja román műsorában közvetített sorozatomból merítette. Ami egyébként hízog. (Most jut eszembe: ezért még újságírói honoráriumot sem kaptam; igaz, ez sem akkor, sem később át sem suhant az agyamon.)

Tudósításaimban komoly szerep jutott az akkor teljes joggal főszereplőként feltűnt Tőkés Lászlónak, akit kezdő dési lelkészként ismertem meg, és akihez francia nyelvű, kétfős kanadai filmzőcsoportot menedzseltem-irányítottam-okítottam a lelkész akkor Kanadában élő bátyja kérésére és segítségével. Ideérkezésük után Pesten, a szerkesztőségben magyaráztam el nekik, hogy bontsák a kamerát darabjaira, amennyire képesek, osszák a részeket ketté, s ha a vámosok kérdőre vonják őket, mondják el, hogy két romániai tévés kolléga kért tőlük cserealkatrészeket... Lerajzoltam a (bérházban működő) temesvári református templom belső szerkezetét, az alatta húzódó „pinceklubot“, amely egyben a vasárnapi iskola terme volt stb. Az interjú végül állítólag a Magyar Televízióban is látható volt, csak az nem derült ki, hogy kanadai kollégák készítették. Tőkés Lászlóról, akiről akkor őszinte elismeréssel írtam a Magyar Nemzetben, azt is tudtam, hogy Keleti, a rokonszenves volt magyar hadügyminiszter „mentette“ az „események“ végén Temesvárról, és vitte családjával egy erdélyi pihenőhelyre... Egyébként azóta sem említi senki, hogy amikor a Secu keményen megfenyegette Tőkés Lászlót, román „pünkösdisták“ tömege „ostromolta meg a templomot“, és védte meg őt. A magyar sajtó zöme sem vette észre: minő rendkívüli, gyönyörű tünet ez!

Ugye, kedves olvasóm, érzi, hogy milyen erkölcsi, érzelmi, becsületbeli, mély emberségre valló belső rímbe csendül össze az ágyai pap halált megvető bátorsággal végzett, román és magyar parasztokat mentő, hihetetlen háborús akciója – és fia, a teológiát és filozófiát végzett színházi szerző, publicista, író, tévés jelleme, „erkölcsi ízlése“ – és a temesvári református és más vallású magyarok, románok példája? (Ne somolyogjanak: ezért én is kitüntettem volna mindazokat, akik ebben a történetben kitűntek...)

Magyarországon, a Magyar Televízióban is láthatták Csép Sándor kalotaszegi riportját (mert láthatták persze a széles határ menti sávban is, ahol kitűnően látható-hallható volt a bukaresti magyar TV-műsor – de közvetítette a pesti TV is: a magyar sajtóban mintegy negyven cikket

olvashattak róla. Örömről máskor, más műsorunkról is írtak, elsőként például Zöldi László az Élet és Irodalomban, miként egyik színes (talán éppen Kocsis István Az autóbusz utasai című novellájából készített) játékfilmünkről a Népszabadság kiváló színházi kritikusa...). „TV-színházunk“ legtöbb rendezőjét Magyarországon is nagyra tartották; most a példa kedvéért csak Taub Jánost és Harag Györgyöt említem. Ha majd a színházi produkcióinkról írok, boldogan sorolom a többieket is, kitűnő színházi szerkesztőinket is.

Nem szabadna csak „mellékesen“ dicsérnem az ifjúsági „Ki mit tud?“ vándorvetélkedőt, amelyet Csép gondolt el, tervezett, szervezett meg, válogatta össze a munkatársait, arcait, és vezette országjárását. A szellemi (azaz kulturális) akciónak bevallott szándéka volt többek között az erdélyi magyarság története iránti érdeklődés fölkeltése, beleértve az építészet, az irodalom, a művészetek, településtörténet, iskola- és színház-történetünket. Volt ebben a kezdeményezésben nemes provokáció, ambíciók ébresztése, figyelemfelhívás bizonyos ismeretek különös érdekességére stb. Nemes és színvonalas, sikeres kezdeményezés volt. Az erdélyi magyar TV-kritika egyébként nem sokat foglalkozott a hatvanas évek végén, mintegy jelképesen, vasárnap délelőtti ultrarövid (kezdetben 10-15 perces) műsorral jelentkezett adásunkkal; csak hogy nemsokára áttettük hétfő délutánra, s heti háromórás időtartammal. Hétfő délutánra azért tettük át, mert akkoriban hétfőn Pest nem sugárzott TV-műsort, tehát Máramaroszigettől, Nagybányától vagy Szatmártól a Szilágyságig, Zilahig, Váradig, Aradig, Temesvárig, a Bánság déli sarkáig, ha valaki magyarul beszélő tévét akart nézni, bennünket nézhetett – és nézték sokan nemcsak (mondjuk: Szegeden), de Szerbiában és egyebütt is. Ez a háromórás délelőtti és – egy ideig — háromórás délutáni műsor az egész országban – tehát például a moldvai csángóknál is – nézhető-hallható volt. Nem felejtsem el úttörőinket, a legelső főszerkesztőnket, a kedves Kónya Bubát, kitűnő bemondónkat, Birta Józsefet, legelső, rádiósokból lett szerkesztőnket, akik riporterkedtek is, méghozzá remekül (Labancz Frida „Margaréta“-riportját, s némely színházi fölvetelét máig emlegetik), remek gyártásvezetőnket, Schwechter Ernőt és a többieket. Mind szerették Sándort, mert ismerték. Na de nem monográfiát írok, csak szomorúan búcsúzom felejthetetlen barátomtól és kollégámtól, Csép Sándortól. Pótolni semmiben sem lehet. Családja, gyermekei, választottjai, barátai számíthatnak rám – sajnos, inkább csak jelképesen, de szeretettel. Olvasói még ennyire se.

Hazafogalmak ütköztetése

Bekezdések Kemény István *Búcsúlevél*
és Böszörményi Zoltán *Egy búcsúlevélre* című verséről

Kemény István: Búcsúlevél

*Édes hazám, szerettelek,
úgy tettél te is, mint aki szeret:
a tankönyveid és a költőid is
azt mondták, hű fiad legyek.*

*Hű is voltam, fel is nőttem,
cinikus ember se lett belőlem,
csak depressziós, nehéz és elárult,
bezárt cukorgyár a ködben.*

*Őzek fáznak a szántáson
vagy egy kisváros, alig látom.
Ígértél nekem egy titkot, hazám, hogy
mi a fontos a világon.*

*Hogyha néha belekezdted,
az se volt baj, hogy nem szeretted,
majd szeretsz mást vagy magadat, nem baj,
de egyszer csak öreg lettél.*

*Gonosz lettél, vak és régi,
egy elbutult idegen néni,
aki gyűlöletbe burkolózva még
ezer évig akar élni.*

*Nem kértél, hogy mosdassalak,
annyit se morogtál, hogy hagyjalak,
mint egy szőnyeg, feküdtél a semmin,
elárulni se hagytad magad.*

*Az én teám közben elforr,
nem vagyok az már, ki voltam egykor,
az életem nagy happy end nélkül is
véget érhet, mint egy verssor.*

*Azt játszod, hogy nem is hallasz,
túl nagy énfölöttem a hatalmad.
Hozzád öregszen és belehalok, ha
most téged el nem hagylak.*

*Amíg élek, úton leszek:
használni akarom a szívemet.
A fejemben szólal majd meg, ha csengetsz,
édes hazám, szerettelek.*

Kemény István számos vitát kiváltó, Kálmán C. György által 2012-ben az év versének titulált, több kritikus szerint a magyar közéleti-politikai költészet hagyományát megújító, *Búcsúlevél* című költeménye költői dikcióját tekintve radikálisan értelmezi át a haza fogalmát. Megítélésem szerint a Kemény versében implikált hazafogalom felől a szöveg eredményesen olvasható anélkül is, hogy állást kellene foglalnunk bármely politikai oldal mellett, lévén szó erős politikai töltettel bíró költeményről.

Kemény költői beszélője egy antropomorfizált *hazát* szólít meg, mintha konkrét, meghatározott személyhez beszélne, s rajta sérelmeket kér számon. A haza kiüresedett és meggyűlölt/elidegenedett alakként jelenik meg, akit látszólag hiába von felelősségre, a megszólított immár süket és érzéketlen minden szóra. A vers radikális üzenete szerint ezt a hazát már elárulni vagy megtagadni sem igazán lehet, a beszélő és a megszólított viszonyát legtalálóbban az egymástól való teljes elidegenedtség és kommunikációképtelenség jellemzi.

Kemény versének beszélője számára a haza olyan, „*mint egy elbutult öreg néni*“, egy idős rokon, akit immár csak a külvilág iránti gyűlölet és a megkeseredettség tart életben, ugyanakkor még mindig óriási hatást gyakorol a beszélőre. A legdurvábban a vers utolsó előtti strófája fogalmazza meg ezt a költői álláspontot, mely szerint, ha a beszélő végül nem hagyja el megöregedett és számára idegenné vált hazáját, talán vele együtt hal meg – éppen ezért nem marad más választása, mint elbúcsúzni. Teszi ezt Kemény megszólalója igencsak súlyos, múlt idejű, lezáró értelmű mondattal a vers elején és végén, keretbe foglalva az egész szöveget: „*édes hazám, szerettelek*“.

A *Búcsúlevél*, legalábbis a jelen esszé olvasatában, mintha azonosítaná a haza fogalmát az aktuális politikai-társadalmi közállapotokkal, s azt nem vagy nem egészen emberek közösségeként

értelmezné. Nem tudhatjuk persze, Kemény István beszélője a szó szoros értelmében vett emigrálást érti-e a hazától való búcsú alatt, vagy csupán egy bizonyos társadalmi-politikai csoport által használt hazafogalomtól búcsúzik el, azaz csupán egy bizonyos hazafogalmat nem vállal fel, tagad meg. A hazától vett búcsút értelmezhetjük a konkrét földrajzi terület és kultúra elhagyásának szándékaként, de egy bizonyos hazafogalom, az ehhez társuló politikai eszmerendszer és az azzal közösséget vállalók megtagadásaként, a tőlük való elhatárolódás kinyilatkoztatásaként is.

A megtagadás/búcsú a költői beszélő számára természetesen fájdalmas, keserves gesztus, egy korántsem könnyű döntés eredménye, ám egyúttal paradox módon a túlélés záloga is, legalábbis Kemény István versének sugalmazása szerint. Akár a konkrétabb, akár az absztraktabb értelmezést fogadjuk el, a *Búcsúlevél* mindenképpen erős, explicit költői reflexió a kortárs magyar közállapotokra. Ezzel együtt azonban túlzottan radikális hangnemben fogalmazza meg a haza fogalmának kiüresedését, érvénytelenné válását, s végül a tőle való költői búcsút/elhatárolódást. Kemény István egyébként nagy nyelvi erővel megszólaló verse mintha összerosná a fennálló politikai-társadalmi közállapotokat a haza általánosabb, szélesebb spektrumú fogalmával, az országgal és a közösséggel, az emberekkel, akik benne élnek, épp ezért túlzónak érezhetjük az „*édes hazám, szerettelek*”-már-már végítéletszerű zárósorát. A haza fogalma nem azonos a mindenkori társadalmi renddel, még konkrétabban: nem azonos az éppen regnáló kormányzatok politikájával. Arról nem is szólva, hogy a társadalmi berendezkedés és az uralkodó politikai eszmék, közállapotok gyorsan megváltozhatnak, Kemény István *Búcsúlevél* című versének mondanivalója pedig mintha túlságosan is ítéletszerű és végleges, egyúttal pedig a végletekig pesszimista volna.

A *Búcsúlevél*-ben megjelenő hazafogalom, melytől a költői beszélő elhatárolódik és – talán véglegesen – elbúcsúzik, ily módon statikus, nem foglalja magába a fennálló helyzet esetleges pozitív irányú változásának lehetőségét. Kemény István költeménye beletörődik abba, hogy itt már semmi nem fog megváltozni. Számára az egyetlen megoldás a menekülés, vagy legjobb esetben a beletörődés. Kemény költői beszélőjének perspektívája nem annyira a változásokat sürgető, mondhatni forradalmár-költő nézőpontja, sokkal inkább a rezignált, a fennálló rend megváltoztathatatlanságát konstatáló, végül pedig visszavonuló költőé.

A magyar közéleti-politikai költészeti hagyomány kiemelkedő darabjaiból, többek között Vörösmarty *Szózatából*, József Attila *Hazámjából* vagy Radnóti *Nem tudhatomjából* kiolvasható hazafogalmakkal radikálisan szembehelyezkedő értelmezés ez. Az említett versekben a költői beszélő minden körülmények között, minden történelmi vagy aktuálpolitikai visszásság mellett kiáll a haza fogalmának bizonyossága, megtagadhatatlansága mellett („*Hazádnak rendületlenül...*”; „*...vagy itt tőpreng az éj odva / mélyén: a nemzeti*

nyomor. ... föl kéne szabadulni már!"; „... nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt / kis ország...“). Ez az attitűd mindhárom szövegben politikai nézetektől független. Mondhatnánk, Kemény István Búcsúlevele tehát ezzel a radikális fordulattal, a hazafogalom kiüresítésével és megtagadásának lehetőségével mindenképpen hagyományt tör, ám felmerül egy nehezen megválaszolható kérdés: vajon ezáltal valóban képes átütő, újító erővel hatni? Továbbá nyitott, nehezen eldönthető kérdés az is, vajon a *Búcsúlevél* az általa felkínált primer olvasaton túl esetleg nem értelmezhető-e az ironikus retorika irányából, a hazáját ostromozva, gúnyolva bíráló, ugyanakkor továbbra is szerető és a haza fogalmának érvényességét csupán látszólag megtagadó költő megnyilatkozásaként (például Ady lírája felől).

★

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN: Egy búcsúlevélre

*A haza része vagy, hiszen benne élsz,
Ha elég erős a hangod, lángra kap,
Perzseli a földet érved, ha merész.*

*Önzők, felelőtlenek tája a lap,
Melyre a szenvedők krikszkrakszát fested,
Te nem szeretsz mást, csak fennkölt önmagad.*

*Fáradt vagy, megkeserült, öreg a tested,
Vakság költözött szürkülő szemedbe,
Hazádtól kéred számon a vérző esetet.*

*Kerülvén életed sötét verembe.
Gyengeséged az üres vádak hangja,
Jeget lehel, bár égetni szeretne.*

*Míg úgy hiszed, te vagy az űzött hangya,
Újra elosztod önmagad magaddal,
Éneked nem szomorú, inkább lanyha.*

*Búcsúlevelet ne írv, ne játssz a dallal!
Szabadságod nem hazád vette el tőled,
Hanem azok, kiket éltetsz éj-nappal.*

Böszörményi Zoltán *Egy búcsúlevélre* című, Kemény István korábban idézett versére válaszoló szövegében ellentétes álláspontot képvisel, mondhatni vitát (verbális-költői párba?) kezdeményez a Búcsúlevéllel. A válaszvers is a benne lévő hazafogalom felől olvasható

a legeredményesebben, hiszen ez az a motívum, amely miatt költői bírálatnak tekinthetjük. „A haza része vagy, hiszen benne élsz” – figyelmeztet Böszörményi Zoltán versének első sora. A szövegben megfogalmazott álláspont szerint a haza nem más, mint a benne élő emberek összessége, ezért az egyén valójában nem tagadhatja meg azt, amihez tartozik.

Az *Egy búcsúlevélre* című szöveg megszólítottja Kemény István *Búcsúlevelének* lírai beszélője. Böszörményi versének sugalmazása szerint senki nem kérheti számon hazáján a saját egyéni sorsát és bánatát, az a költő pedig, aki így tesz, tulajdonképpen felelőtlen és önző, „nem szeret mást, csak fennkölt önmagát”. Felelősnek tartja a közösséget az egyén sorsáért, ám maga megtagadja – a versből kiolvashatóan szinte kötelező – szeretetet honfitársai iránt. Kíméletlen költői szavak ezek, a költőtárs versének mondanivalójával, a beszélője által megfogalmazott állásponttal és (vég)ítélettel való radikális szembeheyezkedés, egy világosan körvonalazható attitűd ellenpontja és szinte ellentmondást nem tűrő hangnemben megszólaló bírálat.

Böszörményi versének üzenete szerint egyáltalán nem helyes költői magatartás „hazádtól számon kérni vérző tested”, mert az ember/költő mindig felelős saját magáért, ugyanakkor másokért is felelősséggel tartozik.

A válaszköltemény olvasatában a *Búcsúlevél* beszélőjének „éneke” nem is annyira szomorú, mint inkább „lanyha”, azaz erőtlen és határozatlan költői megnyilatkozás, mely a hazát okolja az egyén/lírai beszélő csalódottságáért és szomorú sorsáért. Böszörményi Zoltán verséből azt olvashatjuk ki, hogy Kemény versének beszélője csupán „újra elosztja magát önmagával”, ám az individuális perspektíván (mondhatnánk talán: valamiféle költői önsajnálaton?) képtelen felülemelkedni, és a haza fogalmát egy tágabb, általánosabb horizontból (újra) meghatározni.

Az *Egy búcsúlevélre* beszélője végezetül felszólítja költői vitapartnerét, ne írjon búcsúlevelet, azaz figyelmezteti, hogy a költészetnek túl kellene lépnie a pusztán individuális perspektíván, valamiféle egyetemesebb, másokhoz szóló üzenetet megfogalmazva. Böszörményi verse így módon a képviselési költészet, a másokért/mások nevében való költői megszólalás mellett foglal állást. Határozottan, egy bizonyos primer üzenet felől olvassa a *Búcsúlevelet*, s nem számol az irónia irányából felkínálkozó, a látszólagos mondanivalóval adott esetben teljesen ellentétes interpretációval. Igaz, ez az olvasási lehetőség a *Búcsúlevél* által megfogalmazott költői attitűd esetében igencsak vitatható, s kérdés, ha ebből az irányból közelítenénk Kemény István verséhez, nem esnénk-e immár az értelmezés önkényének csapdájába.

A Böszörményi-vers utolsó strofája szerint a megszólított szabadságát nem hazája vette el, hanem azok, „kiket éltet éj-nappal”. Olvasatunkban ez hangsúlyozottan jobb- vagy baloldaltól függetlenül a mindenkori politikai elitre utalhat, mely a politikai rendszerváltás után szükségszerűen betöltötte és a mai napig betölti a keletkezett hatalmi

úrt. A vers szerint egyáltalán nem szerencsés, mondhatni leegyszerűsítő és túlzottan szűk látókörű álláspont a haza sokkal egyetemesebb, tágabb fogalmát összemosni az uralkodó politikai eszmékkel vagy a regnáló kormányokkal és azok szavazótáborával. Az *Egy búcsúlevélre* egy tágabb és dinamikusabb, a változás, adott esetben a pozitív irányban bekövetkező változás lehetőségét is magában foglaló hazafogalmat tár az olvasó elé, s radikális olvasatában a *Búcsúlevél* egyenesen helytelen és érvénytelen, téves hazafogalmat jelenít meg. A magyar közéleti-politikai költészeti hagyományban mindenképpen a többek között Vörösmarty, József Attila és Radnóti által képviselt tradíciót folytatja, hiszen e szerzők említett műveinek üzenete szerint a haza fogalma semmilyen körülmények között nem üresedik ki, nem válik érvénytelenné, így azt megtagadni, tőle elhatárolódni sem lehet.

★

Összességében úgy vélem, Kemény és Böszörményi versei, bár álláspontjukat illetően szinte teljesen ellentétes költői hozzáállást és üzenetet fogalmazznak meg, sőt, az egyik határozott bírálatként szólal meg a másikkal szemben, nem kizárják vagy kioltják, hanem sokkal inkább kiegészítik egymást.

A szövegek közötti leglényegesebb különbség elsősorban az általuk tematizált, belőlük kiolvasható hazafogalomban keresendő. Sem adott versnek, sem adott elemző esszének nem feladata, hogy nyíltan állást foglaljon bármely politikai oldal mellett, s nem teszi ezt sem Kemény István, sem Böszörményi Zoltán versének beszélője, pedig mindkét költemény esetében erős közéleti-politikai szövegről beszélhetünk. Egyaránt erényük, hogy az esztétikum végig előtérben marad a politikummal szemben, s nem esnek abba a hibába, hogy a közéleti-(aktuál)politikai tartalom érvényesül a lírai színvonal rovására, miként az a hasonló tematikájú versek esetében gyakran megfigyelhető, s talán a legnagyobb veszély, mellyel a költőnek számolnia kell, ha közéleti vers írására adja a fejét. Nem könnyű feladat tehát az adott kor mindenki által érzékelhető és érzékelt napi szintű problémáira a líra nyelvén reflektálni anélkül, hogy a szöveg esetleg ne degradálódna pusztá véleménynyilvánítássá, megragadva valamely politikai irányzat nevében tett agitatív állásfoglalásként az aktualitás szintjén. Amennyiben pedig a közéleti vers feladata az aktuális közállapotokra való reflexió oly módon, hogy egyúttal magában foglalja az aktualitásokon való felülemelkedést és a valamiféle egyetemes(ebb) tartalom irányában történő elmozdulást, úgy e feladatot mind a *Búcsúlevél*, mind pedig az *Egy búcsúlevélre* sikeresen teljesítette.

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ *Búcsúvers helyett*
című írásával reagált elsőként a Magyar Napló 2011. májusi
számában Kemény István versére. A *Hazafogalmak*
ütköztetése című íráshoz az alábbi hozzászólást fűzte.

„Mért most szakadt a cérna?”

Megszólítottaságom okán magam is hozzáfűznék pár
gondolatot a vitához. Kemény Istvánnak írt
válaszversemben a lényeg benne van, de ez a kérdés annál
sokkal összetettebb, mint egy bármilyen terjedelmű versben fel lehetne
dolgozni.

Búcsúvers helyett

Kemény Istvánnak

*Édes fivér, kinek írtál
búcsúlevelet, mint ki csak firkál,
mint kit elhagyott az első szerelme,
s menne, de azért még itt áll?*

*Kérlek indulj, vagy maradj még,
ne támaszd az ajtót, nincs itt a vég.
Ülj le inkább kicsit az asztalunkhoz,
beszélgessünk el úgy mint rég.*

*Úgy állsz, mint tizennégy éve:
Lakásodnak voltam a vendége,
szűk konyhában elért sorra száz költő,
s te figyelted, a láng ég-e?*

*Rímről vitáztunk s teáról,
Berzsenyiről, Adyról, Celanról –
kiforratlan, rettentő szenvedéllyel
lélekről, hitről, szép lányról.*

*Gyerekeid lepihentek,
s mi csendben faltuk a körözöttet,
majd a sebről te törölted le a vért
a fejét falba verőnek.*

*Most te hordasz sérelmeket,
batyud veled az ajtóban rekedt.
Elálltad az utat mindkét irányban,
s nézed, ki kéri e terhet.*

*Egyedül is tömeg vagy ott,
a teavíz felforrt, majd megfagyott.
Százból egynek idegen a kint vagy bent,
de mondjunk mind veled nagyot?*

*Mért most szakadt a cérna? Jel?
A cukorgyárat a hon falta fel?
Ötvenhat után félszázal hol voltál?
Akkor mért nem köszöntél – el?*

*Mit hirdetsz szentként, hidegen?
Hogy hazánk tényleg gonosz, vak legyen?
Zavar, ha túl szeretne téged élni?
Anyánk e föld, s nem idegen.*

*Hazád téged meg nem tagad,
mert a haza mi vagyunk és magad,
ám ha mást se nézel, mint a tükrödet,
állva is elhagyod: magad.*

2011. március 15.

(A verset a dokk.hu alapján közöltük – szerk. megj.)

Egyetértek Kántás Balázs megállapításával, hogy Kemény indokolatlanul összemosza a haza és örök, eszményi fogalmát az aktuálpolitikai bírálatokkal. Az időzítés is sokatmondó, nem szabad ezt figyelmen kívül hagyni. Az is, hogy hol jelent meg. Nekem semmi kifogásom, ha valaki versben bírálja egy adott párt vagy ideológia képviselőit, de azt is csakis tények és logika alapján tegye. Például nem varrnám a mai hatalom nyakába a cukorgyárak elherdálását. Nyilván, valamilyen szinten a maiak között is akadnak felelősök, de nem csak ők és nem elsősorban ők.

Pártokról és ideológiákról vitatkoznak a hozzászólók is, de az egész rendszerváltó és rendszerváltás utáni elit kiszolgáltatta az országot a globális pénz hatalomnak. Nem minden párt és személy egyformán, és ebben a vonatkozásban érdemes különbséget tenni. Több párt és egyén bizonyíthatott és bizonyíthat. Ha egyik se tudja megfelelő mértékben jóvátenni az ország 1990 utáni kifosztását a rendelkezésére álló időn belül, akkor jöhetnek mások, akik szintén kaphatnak bizalmat, lehetőséget.

A haza olyan összetett fogalom, amit nem lehet megtagadni. A hazának része a megtagadást eljátszó, színlelő költő, az összes ideológiai és politikai irányzat is. A hazához tartozás bizonyos szint után már nem választható, hanem az van. Persze, ellentmondásosan meg lehet tagadni, de az szó szerint olyan, mint amikor valaki maga alatt vágja a fát.

Az, hogy sokan külföldre kényszerülnek munkát vállalni ideiglenesen vagy egy életre, de attól még nem biztos, hogy a hazát tagadják meg. Van, aki gazdasági vagy politikai emigrációban is többet tehet és tesz a hazájáért, mint ha itt lapít vagy békétlenkedik.

A haza nem olyan dolog, akivel vitatkozni lehet. Nem egy személy, akitől el lehet és el szabad várni bármit. Egyáltalán miért vár el bárki bármit a hazától, a nemzet és az ország tág, kibővített közösségétől? Az ember a közösségtől nem elvár valamit, csak ad annak. Ha az egyén ad a közösségnek, akkor egy idő után visszakapja, akár többszörösen. Ha ez elmarad, akkor az egyénnek érdemes önvizsgálatot tartania, hogy miért marad el a válasz, nem pedig számon kérni bármit is tőle, főleg a hazától.

A hazaszeretet és egyáltalán a hazához tartozás nem pénz, kereset, munka, munkanélküliség, gazdagság, szegénység, munka és munkanélküliség kérdése. Sok felmérés igazolta, hogy nem azok a leginkább elégedetlenek, akik a legszegényebbek. Bangladesben, Indiában és sok szegény afrikai országban sokkal boldogabbak, mint több európai országban, ahol az átlagkereset az övékének a többszöröse. A legpezzsimistább ország Moldávia, de ők azt sem tudják, hogy kik és mik akarnak lenni. Romániához nem akarnak tartozni, mert annál jobban állnak gazdaságilag, az orosz-ukrán függőség sem tetszik nekik és sorolhatnám. Ők Svájcra mérik magukat, és így tényleg csód az, ami náluk van. Nem biztos, hogy csak anyagilag.

Kemény rosszul időzítette a versét, mert ha valamikor, akkor 2006-ban volt az a pillanat, amikor megrendülhetett az ember bizodalma a választott vagy épp csalással polcra került hatalomban. Amikor a magyar szabadság ötvenedik évfordulóján törvénytelen módon szemmagasságban gumilövedékkel lőtték a békésen ünneplőket is, akkor támadhat némi indulat az emberekben. Ám akkor hallgatott Kemény, de nem temette a hazát és nem a hazát temette az akkori hatalommal szembeállók értelmiségi elitje. Szóval az időzítésből is kiderül Kemény ideológia-politikai szimpátiája, ami nem a legnagyobb hibája a versének.

Ilyenkor nem általánosítani kell, hanem konkrét felelősöket bírálni.

Keménynek azonban nemcsak a cukorgyárakat elhordáló gazdasági és bármilyen pártállás politikai elittel van baja, hanem magával a hazával, a nemzet, a politikai nemzet és az egész ország lakosságának közösségével. Ez is egy bizonyos ideológiai és politikai „identitást” feltételez. Ha őt az zavarja, hogy ez az ország szeretné még legalább ezer évig vagy bármennyig élni, az egyszerűen tudathasadásos. Én akkor is szeretném, ha a hazám (értsd: nyelv, kultúra és a leszármazottaim) túlélnének engem. Alapvető ösztön, megkérdőjelezhetetlen. Akkor is, ha elöregedett, vén lenne ez az

ország. Az örményeknek még régebb óta van saját államuk. Most szüntessék meg magukat, mert már túl vének? Én akkor is szeretném, ha túlélne engem a nyelvem, kultúrám és a nemzete fizikailag is, ha az aktuális hatalom éppenséggel rám lő, vagy gazdasági, ideológiai okok miatt el kellene hagynom az ország területét. Vörösmarty programja, az „itt élned, halnod kell“ tágabb módon is értendő. Ha az ember rákényszerül, hogy elmenjen, még megőrizheti a kapcsolatát a nemzetével, a kultúrájával is közvetve, lélekben „itt“ maradhat.

Zárójelben csak annyit, hogy én is eljöttem a szülőföldről, a Székelyföldről, de ma is ezer szál fűz az ottani tájhoz, emberekhez, kultúrához. Eljöttem az anyaországba tanulni, de családi és kulturális okok miatt itt maradtam. Olyan nagy bűn ez? Ettől még megmaradtam székelynek és magyarnak, és szűkebb és tágabb közösségeimet is igyekszem legjobb képességeim szerint szolgálni.

Szóval Kemény Istvánban sokkal mélyebb és kegyetlenebb elutasítás van a haza, így a magyarság, de önmaga irányában is. Ez nem magyarázható se politikai szimpátiával, se világnézetivel. Ez örület, ilyen nincs máshol. Talán csak az USA-ban és Németországban, de ennek is megvannak az okai, amelyekre most nem térek ki.

Szerintem az nem lehet politikai nézetkülönbség alapja, hogy egyik szereti a hazáját, a másik nem. A volt cucilista országokban még a komcsik és a szocik is hazafiak, sőt, néha túlzottan nacionalisták, ami még mindig kisebb bűn, mint a honfitársakat külső erőknek kiszolgáltatni. Nézd meg a délszláv vezetőket, északabbra pedig Meciart és Ficót. Mind balosak, de védik a sajátjukat. A saját fél védelmét még a büntető törvénykönyv is megengedi. Az ember saját maga ellen és családtagjai ellen nem köteles vallani, és ebben van némi igazság. Aki túlságosan kiszolgáltatja a közösséget másoknak, az bizonyos helyeken megbüntetik: Olof Palmét, Jichák Rabint, Sadat elnököt, Zorany Gyíngyicset. Nem értek egyet a dolgok ilyen erőszakos elintézésével, de a jelenséget érdemes átgondolni.

Keménynek az elutasításában olyan zsigeri indulat van, amihez az aktuálpolitikai helyzet még ürügynek is nevetséges. Persze, ő csak magyarázkodik, hogy „cinikus ember se lett belőlem“, „csak depressziós, nehéz és elárult“. Pedig a magatartása cinikus, és ő a gyűlölködő, nem a „gonosz, vak, régi, elbutult, öreg néni“, akinek ő a saját hazáját nevezi bármi ürügyén.

Ez a depresszióra hivatkozás a leginkább álságos. Ha van is ilyen, miért ne lenne akkor is „privátdepi“. Így nevezem jobb híján, kissé humorosan, de ugyanakkor komolyan. Kemény privátdepije nem a haza, az ország, a nemzet depije, csak annak akarja álcázni. Ezt a magatartást, a mindent összemosást utasítja el részben Kántás Balázs a cikkében és Böszörményi Zoltán a versében. Ha van elutasító magatartás a magyar nemzet és állampolgárok körében, annak nem ez a gyökere, hogy a hazát „gonosz, vak, régi, elbutult, öreg néni“-nek nevezni. Az emberek közül sokan nem elégedettek az anyagi

helyzetükkel, a politika vezetéssel stb., de ezzel a gonosz néni allegóriával mint ellenséggéppel szerintem nagyon kevesen tudnak azonosulni. Milliók semmiképp.

Persze, vannak, akik tudnak azonosulni, és ez egy nagyon jól behatárolható szűk „értelmiségi” „elit”, akik a privátdepíjüket közdepiként adják el, és sok embert meg is tévesztenek vele, köztük önmagukat is. A privátdepíjük még kiterjeszthető az ő, jobbára virtuális közösségük kisközösség-privátdepíjére, de aminek semmi köze ahhoz, hogy valakinek a fia külföldre kell menjen munkát vállalni, mert itt nem talál. Itt azok a zsörtölődők, akik most is az erőforrások döntő többségét birtokolják. Az abszolút kisebbség, amelyik az erőforrások abszolút többségét viszi. Vagy ha az ő 99 százalékából a más felfogásúaknak juttatnak 5-10 százalékot, akkor kész a világraszóló botrány. A magyar kultúrát olyan mértékben birtokolja egy szűk „értelmi”-ideológiai, erőszakos kisebbség már közel hét évtizede, hogy ők egy-két százaléknyi visszaszorulást is tragédiaként élnek meg.

Tudom, hogy nincs egyedül Kemény István, de ez egy olyan speciális kultúrmaffiózó kör, amelynek tagjai szájáról vagy tolla nyomán visszatetsző a „haza” és bármilyen pozitív fogalom. Kemény a saját privátdepíjét közdepínek, országos méretűnek álcázó verse egy központi, legnagyobb presztízsűnek tartott lapban jelent meg 2011-ben. Nem is akárhol, hanem a lap elején, nyomban a tartalomjegyzék után kvázi vezércikként. Vannak tehát, akik az ideológiai frontra küldik a szegény privátdepis költőt közdepínek. Persze, a „szegényt” azért nem kell olyan nagyon komolyan venni. Kemény és a saját értelmi-ideológiai tábora most is jól megél. Ők kapják továbbra is az irodalom infrastruktúrájába csorgatott (bár egyre kevesebb) forrás többségét. Aki nem az ők privátdepí és ellenmagyar szólamukat fűjja, az szerintük „esztétikailag” nem alkot értékeset, és nem ő kapja például könyvkiadási támogatásban a könyvéhez szóló szponzorációt.

Azért is álságos Kemény verse, mert eljátssza a nagy halált, miközben ő jól megvan a saját szellemi közegében mint költőszász. Álságos, mert búcsúlevelet egy öngyilkosjelölt ír. Persze, ebben az értelemben a verse szellemi-ideológiai öngyilkosság, de mivel ebben a beszédmódban minden álságos, fordított és következtelen, őt nem zavarja, ha a szellemi öngyilkossága után továbbra is marad a közbeszédben. Megtagadja az egész hazáját, mert az szerinte felháborító módon még ezer évig akar élni, és mert „nem teccik a rendszer”, az aktuális domináns vagy annak tűnő hatalom, párt, ideológia stb., de azért marad, mert jól elvan itt. Amíg még kimúluk ez az általa gyűlölt, szerencsétlen, vak, öreg néni, addig még élőködik kicsit rajta. Kemény továbbra is publikál az őt futtató folyóiratokban, dedikálja a kötetét a könyvhéten, bólogat okosan az őt meghívó író-olvasó találkozókon a kékharisnyáknak és a Kemény-epigon liberós költőknek. Felveszi a honoráriumot, a díjat, az ösztöndíjat, a mit tudom én mit azoknak az adófizetőknek a pénzéből, akiknek a hazáját ő temetné, csak ne kelljen együtt éreznie a többséggel.

Kemény nem megy el se fizikailag, se virtuálisan. Itt van, és méltatlankodik, mint az egyszerű ember kutyája, aki szögbe ült, és üvölt, mert fáj, de annyira nem fáj, hogy kihúzza a fenekét a szögből, és továbbálljon. Kemény versét akkor érteném, de akkor sem teljesen, ha szegény Kertész Ákossal együtt lett volna kénytelen Kanadában politikai menedékjogot kérnie, mert „megfenyegették” őket azzal a verbális gesztussal két válaszversben, hogy butaságot beszél.

Amiben viszont nem értek egyet Kántás Balázssal, az a végkövetkeztetése, illetve az írásának végén felvetett értelmezési lehetősége: „a Búcsúlevél az általa felkínált primer olvasaton túl esetleg nem értelmezhető-e az ironikus retorika irányából, a hazáját ostorozva, gúnyolva bíráló, ugyanakkor továbbra is szerető és a haza fogalmának érvényességét csupán látszólag megtagadó költő megnyilatkozásaként (például Ady lírája felől).”

Ezt nevezem jó esetben jóhiszemű ostobaságnak vagy szándékos, alja relativizmusnak. Van, ami nem érthető félre. Az a „gonosz, vak, régi, elbutult, öreg néni” nem érthető félre. Hogy érthető másként, ironikusként? Aki erről beszél, fogalma sincs az iróniáról. Az irónia egy retorikai alakzat, ami a szó szerinti jelentésen túl kontextuális jelentést is megvalósít, és másképp beszédet jelent. Nem feltétlenül ellentétes jelentésűt, bár leggyakrabban azt. Az „ezt jó elintézted” a kontextustól függően jelentheti a szó szerinti értelmét, de utalhat arra is, hogy ’elrontottad’. Az iróniának vannak formai ismérvei. A szűkebb vagy tágabb kontextusból megállapítható, hogy valami érthető-e másképp, netán ellentétesen. A „hideg van” adott szituációban jelentheti azt, hogy csukd be az ’ablakot’. Csakhogy ez a jelentésmegfejtés nem önkényes. Nem jelentheti azt, ha a kontextus nem teszi lehetővé. Ha senki nem éri el a magasán lévő ablakot, akkor például nem adekvát a második, ironikus jelentés.

Kemény Búcsúlevelében, az életmű és a publikálás körülményeiben nincs olyan pont, ami a vers alapjelentését ironikus dimenzióba helyezné. Az nyilván nem szereti a hazáját, aki a többször idézett tulajdonságokkal említi azt, mint nénit, aki ne akarjon már újabb ezer évig élni. Milyen perspektívából lehetne ennek a kijelentésnek a megfordítását elérni? Semmilyenből. Aki ismeri Keményt, a versét közlő folyóirat szellemiségét, azok szerkesztőit és szerzőinek a többségét, azok közül többen levegővétel nélküli magyar ellendrukkban élnek és írnak. Most maradjunk azonban csak Keménynél. Ő annyira rühelli ezt a várost is, ahol él, hogy mindenhol rémeket lát. Rögeszméi az öreg nénik. Röhejes, hogy épp tőlük fél. Egyik versében azt a rettenetet írja meg, hogy milyen rossz érzés végigmenni a füstös városon (Budapesten), ahol minden ablakból horthysta, nacionalista nénik lesnek ki rá. Paranoia, üldözési mánia, privátdepi és alaptalan. A vers címe „Füst” és olvasható a Dokkon: „Hortenzia nénik a függönyök mögött.” Érdekes, még az is, hogy a címbe és a versbe belekeveri Füst Milánt is, és ezáltal leleplezi magát, magukat. A füstöt nem a Hortenzia nénik okozzák... Ők ködösítenek az ilyen versekkel.

Keménynek számos versét és több publicisztikáját tudnám idézni, amelyek bizonyítják, hogy a „Búcsúlevél” nem ironikus, csak következetlen és álságos.

Még egy dologra ki kell térnem, amire Kántás utal. A magyar-ellendrukkerek előszeretettel hivatkoznak Adyra. Igen, ő érdekes költő és gondolkodó volt, aki esetenként nem finom szavakkal rázta fel a magyarságot. Csakhogy azok, akit ma Adyt pajzsként használják a hazájuk iránti megvetés és az ellenmagyarodás elfogadtatására, számos körülményt figyelmen kívül hagynak. Ezek közül nézzük a legfontosabbakat.

Ady forradalmi lelkületű volt egy zavaros korban, amikor épp felbomlóban volt a hagyományos világrend, amikor mindent kezdett elnyomni a polgárosodás álságos haladásmítosza, az ipari forradalom, a vadkapitalizmus és az arra hamis gyógyírt kínáló kommunizmus. Abban az időben még nem lehetett látni mindannak a következményét, amiért Ady akkor lelkesedett, de közel egy évszázaddal később elvitte a cukorgyárainkat is. Ady a boldog békeidők harcosa volt, aki békében született és élt, és naiv volt, mint Ovidius, aki nem tudta értékelni korának Augustus-békéjét a polgárháborúk után.

Ady akkor kiabált forradalmat, amikor az ipari világtól el kellett volna kezdeni visszavenni azokat a jogosítványokat, amelyekkel tönkrevágta a humán és egyéb értékeket. Ady akármekkora ész volt, tévedhetett, és tévedett is a helyzet megítélésében. Nem akkor kellett volna neki is az osztályharcosok mellé állnia, amikor az országot külső veszélyek is fenyegették. A balos puccsok és népiertások helyett akkor meg kellett erősíteni és védeni az országot.

Akármenynyire is nagy és független szellemnek tartják Adyt, azért őt is befolyásolta a szponzori köre közvetve és közvetlenül is. A nagytőkések és a kommunista forradalmárok ugyanabból a szellemi körből kerültek ki, akik őt támogatták. Ady megtette a jó szolgálatait azokért a pénzekért, amelyeken Párizsba menekülhetett a nőihez és persze a francia kultúrához a magyar valóság, a magyar ugar elől. Ki ne lenne akár jó lelkes kommunistaszimpatizáns forradalmár, akinek olyan vastagon tömték a zsebét, mint gyakran neki tették? Igaza volt, pár Szajna-parti vakáció minden embernek járt volna alanyi jogon, hiszen akiket támogatott, azok szerint minden ember egyenlő, és „nyolc óra munka, nyolc óra pihenés, nyolc óra szórakozás” – hogy lássuk, hova jutott az ámításban ez az ideológia.

Adyról fennmaradt egy anekdota, amelyet megírtak dokumentálva az életrajzi könyvében. Nem tudom, megjelent-e már. Adynál nem volt pénz, és kért egy ezrest a szponzorától, Hatvani bárótól. Nem valami extra kiadásra, adósság törlesztésére, csak úgy, hogy kér egy ezrest, ha épp van nála, már a bárónál. Hatvanynál csak egy ötszázas volt, és azt adta oda a csalódott Adynak „csak úgy”. Ady erre tett egy olyan epés megjegyzést a báró úrra, amelyet nem szívesen idéznék. Még akkor is, ha azt nem versben vagy újságcikkben írta meg. Annyit érdemes tudni,

hogy mennyit is ért akkor ez a flegmán Adynak odavetett ötszáz korona. Egy kispap vagy kántortanító éves (nem havi) fizetése nyolcszáz korona volt. Ilyen életvitel mellett volt a nagy Ady balos forradalmár.

Ady szabadkőműves és egyéb kapcsolatait nem említem, amelyek azért szintén sokat árnyalnak az ő szándékos vagy vétlen tévedéseit. Azért ha látta volna a háborút, és az osztályharcosok által belülről legyengített ország trianoni szétdarabolását, akkor biztosan fölülvizsgálta volna korábbi nézeteit. Ha megtapasztalta volna, hogy Nagyváradot, Kolozsvárt és a szülőfaluját odadobták egy tűzszünettel végződő világháború után, a népszavazási területfelosztási (wilsoni) elvek ellenére annak a Romániának, amely még 1907-ben is saját lakosságából 20 000 román parasztot gyilkolt le az éhséglázadás során, s miközben Románia akkor a világ negyedik legnagyobb kőolajkitermelője volt, biztosan másképp nyilatkozott volna kommunista és bolsevik barátairól.

Azonban hadd védjem meg Ady hangosan bíráló írásait is. Igaz, hogy ostorozta a magyarokat, de leginkább az üres szólamokban magyarkodókat. A hazáját azonban nem tagadta meg. Legelkeseredettebb kirohanásában is azt írta, hogy ezzel a söpredékkal nem áll le, mert az ő mércéjével nem sokat ért egyik politikai oldal képviselője sem, de akkor egyedül harcol és a hazájáért. Nyilván, egyedül nem harcolhatott volna, de a megközelítése nem rossz, hiszen ha a szájhősökkel nem fog össze, más értelmesekkel még szükség esetén megtehetette volna, és valóban szükség esetén meg is tette volna.

El kell olvasni Ady írásait, az utolsó évben, hónapjaiban papírra vetettek, de a korábbiakat is. Amikor ő ostorozott bárkit, abban is jobbító szándék, hazaszeretet volt. Ezt azért kiérezni a szövegekből. Az volt minden kirohanásának az üzenete, hogy „ébredjetek“, nem az, hogy „dögölj meg“, mint amit Kemény a vak, öreg, gyűlölködő néniről ír, hogy miért akar az még ezer évig élni. El kell olvasni pl. Ady „Vallomás a patriotizmusról“ című írását. A szájhősök és a tehetségtelenek miatt nem a saját hazáját tagadja meg, hanem csak magukat a szájhősöket és a tehetségteleneket, akik ok nélkül előrenyomulnak.

El kell olvasni még Ady hazaszeretetről tanúságot tévő verseit. Tucátjával tudnék ilyet idézni. Hol vannak Keménynek az ilyen versei, amelyek igazolják, hogy legalább korábban szerette a hazáját? Sehol, de mutasson bár egyet valaki, és nézzük meg, hogy mennyire őszinte az! Akkor hinném el Kántás javaslatára, hogy Kemény verse ironikus, valójában felrázó, konstruktív kritika, és a hazaszeretet megtestesítője, ha írt volna legalább egy olyan őszintén magyarpárti verset, mint például a „Csaba új népe“.

Addig nekem Kemény a szögbe ült kutya, aki vonít, de nem húzza ki a fenekét a szögből, hogy tovább voníthasson, és álságosan megtagadja önmagát és a hazáját.

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Mányoki Endre (Főmunkatárs), **Boldog Zoltán** (Kritika, Interjú),

Laik Eszter (Helyszíni tudósítás), **Varga Melinda** (Kolozsvár),

Szócs Tekla (Fotó).

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Makkai Ádám (Főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

Igazgató: **Kurjatkó Péter**

A borítón: **Harangozó Ilona** festménye

Irodalmi Jelen

Eminem és Petőfi? Légy egyszerre a kettő!

SLAM SCHOOL POETRY

Az IRODALMI JELEN előadói versenye középiskolásoknak

Jelentkezési határidő: 2013. április 19.

Jelentkezés és további információk: slamschoolpoetry@gmail.com

A **döntő 2013. június 8-án Budapesten** lesz az **Akvárium Klubban** (Erzsébet tér 14.). Az előválogatón résztvevők között 3 darab tabletet sorsolunk ki.

Díjak:

- I. helyezett: 80 000 forint
- II. helyezett: 50 000 forint
- III. helyezett: 30 000 forint
- Közönség díj: 20 000 forint

A rendezvény támogatói:

Irodalmi Jelen

ALEXANDRA

ÍJK

Irodalmi Jelen Könyvek

P

E

N

MAGYAR PEN CLUB